

**Päihdeopetus myöhäismoderniteetissa
- opettajien ja oppilaiden näkemyksiä paikallisesta
päihdetilanteesta ja päihdeopetuksesta**

Pyry-Pekka Jaala

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2018
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jaala, Pyry-Pekka. 2018. Päihdeopetus myöhäismoderniteetissa - opettajan ja oppilaiden näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta ja päihdeopetuksesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. 121 sivua.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää yläkoulun opettajien ja oppilaiden näkemyksiä paikallisesta päihdetilanteesta ja päihdeopetuksesta. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu sosiologiseen teoriaan yhteiskunnan siirtymisestä moderniteetista myöhäismoderniteettiin. Murroksen aiheuttamat muutokset tiedon luonteessa sekä yksilön kasvaneena vapautena määrittää omat arvonsa ja elämäntapansa näkyvät myös päihteiden käytössä ja aiheuttavat siten muutospainetta koulussa annettavalle päihdeopetukselle. Koko maata koskevan yhteisen strategian sijaan päihdeopetuksessa tulisi keskittyä oppilasryhmästä ja paikallisesta tilanteesta nouseviin tarpeisiin.

Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoidulla temahaastattelulla ja ryhmäkeskusteluilla. Aineiston analyysi toteutettiin teemoittelemalla. Tutkimuksen tuloksina on, että opettajien ja oppilaiden näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta vastaavat hyvin toisiaan. Oppilaiden ja opettajien näkemysten mukaan päihdeopetus keskittyy välittämään oppilaille perustiedot päihteistä. Oppilaat saavat koulun ohella eniten tietoa päihteistä internetistä.

Johtopäätöksinä on, että opettajat huomioivat paikallista päihdetilannetta vähän päihdeopetuksessaan, joka keskittyy antamaan perustiedot päihteistä. Oppilasryhmä ohjaa etenkin päihdeopetuksessa käytettyjen menetelmien valintaa. Oppilaiden näkemyksissä päihteistä tai niiden käyttäjästä ei ilmene myöhäismodernia mentaliteettia. Oppilaiden internetissä kohtaama tieto päihteistä ei ole ristiriidassa päihdeopetuksessa opettavan tiedon kanssa ja voi olla vaikutukseltaan ennaltaehkäisevää. Tiedon sijaan internet haastaakin päihdeopetuksessa käytettävät menetelmät.

Asiasanat: myöhäismoderniteetti, päihdeopetus, ehkäisevä päihdetyö

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	MYÖHÄISMODERNITEETTI	10
2.1	Myöhäismodernin määritelmä	11
2.1.1	Moderniteetin dynaamisuus.....	12
2.1.2	Myöhäismoderni vai postmoderni?	14
2.1.3	Myöhäismoderni mentaliteetti	15
3	PÄIHTEET SUOMESSA	16
3.1	Päihteiden käyttö ja käyttötrendit	18
3.1.1	Alkoholi	18
3.1.2	Huumausaineet	18
3.1.3	Muuttuneet käyttötavat.....	19
3.1.4	Nuorten päihteiden käyttö.....	20
4	EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ	23
4.1	Ehkäisevän päihdetyön periaatteet ja toimijatahot.....	23
4.1.1	Ehkäisevän päihdetyön keskeiset toimijatahot.....	24
4.1.2	Ehkäisevän päihdetyön pääasialliset menetelmät.....	25
4.1.3	Valistus.....	25
4.2	Ehkäisevä päihdetyö koulussa.....	27
4.2.1	Päihdekasvatus ja päihdeopetus.....	28
4.2.2	Nykyisen päihdeopetuksen kritiikki.....	30
4.3	Myöhäismoderniteetin asettamat haasteet päihdeopetukselle	33
4.3.1	Käyttökulttuurien moninaisuus.....	33

4.3.2	Nuorten kasvanut vapaus.....	35
4.3.3	Identiteetin medioituminen.....	35
4.3.4	Kasvanut tiedon määrä ja viestintä ympäristöjen muutos.....	39
4.3.5	Päätelmät	41
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	43
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	45
6.1	Tutkimuskohde ja lähestymistapa.....	45
6.2	Tutkimukseen osallistujat.....	47
6.3	Aineiston keruu.....	49
6.4	Aineiston analyysi	53
6.4.1	Opettajilta kerätyn aineiston sisällönanalyysin vaiheet	55
6.4.2	Oppilailta kerätyn aineiston sisällönanalyysin vaiheet.....	57
6.4.3	Opettajien ja oppilaiden tarkastelu rinnakkain	60
6.4.4	Eettiset ratkaisut	61
7	TULOKSET.....	66
7.1	Paikallinen päihdetilanne	66
7.1.1	Opettajien näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta.....	66
7.1.2	Oppilaiden näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta	71
7.2	Päihdeopetus	74
7.2.1	Opettajien näkemykset päihdeopetuksesta.....	75
7.2.2	Oppilaiden näkemykset päihdeopetuksesta	80
7.3	Päihteet ja mediat.....	85
7.3.1	Opettajien näkemykset koulun ulkopuolisesta tiedosta	85
7.3.2	Oppilaiden tietolähteet päihteistä.....	87
7.4	Opettajien ja oppilaiden näkemysten kohtaaminen	92
8	POHDINTA.....	96

8.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	96
8.1.1 Näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta	96
8.1.2 Myöhäismoderni mentaliteetti oppilaiden näkemyksissä	97
8.1.3 Näkemykset päihdeopetuksesta ja myöhäismoderniteetti	98
8.1.4 Nuorten medioitunut kokemusmaailma	101
8.1.5 Johtopäätökset	103
8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet	107
8.2.1 Tutkimuksen luotettavuus.....	107
8.2.2 Jatkotutkimushaasteet	111
LÄHTEET	114
LIITTEET.....	122

1 JOHDANTO

Yleinen keskustelu huumeista on Suomessa vapautunut viidessäkymmenessä vuodessa huomattavasti. Vielä vuonna 1968 julkinen kannabiksen puolustaminen saattoi johtaa oikeustoimiin, kuten kävi runoilija Kalevi Seilosen kohdalla, kun hän mielenosoituksessa kertoi omasta kannabiksen käytöstään ja kuvasi huumausaineen vaikutuksia positiivisesti (Larmela 1969, 3). Nykyisin Suomessa on sallittua huumeista puhuminen myös myönteisessä sävyssä, mikä näkyy populaarikulttuurin ohella Kannabis ry:n kaltaisten järjestöjen toiminnassa. Kantojen lieventymistä on havaittavissa myös virallisella tasolla, sillä THL:n tutkimusprofessori Pekka Hakkarainen ja kehittämisspäällikkö Tuukka Tammi (2018) ovat blogitekstissään ehdottaneet luopumista huumeidenkäytön rangaistavuudesta. Keväällä 2018 voimaan tullut uusi alkoholilain kokonaisuudistus (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018) edustaa alkoholin osalta samaa lainsäädännön lievennystä ja kontrollipolitiikan osittaista purkua, jota myös huumeiden kohdalla on julkisessa keskustelussa esitetty.

Myönteisten näkökantojen esiintyminen ja kontrollipolitiikan löysentyminen saattavat alkoholin kohdalla ainakin osittain selittyä käytön vähentymisellä. Alkoholin tilastoitu kulutus on ollut jatkuvassa laskussa yli kymmenen vuoden ajan, ja kokonaiskulutus on vähentynyt vuosien 2007 - 2018 välillä lähes 19 prosentilla (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017, 21). Huumeiden kohdalla asenteiden monipuolisuus ei kuitenkaan kerro vähentyneestä käytöstä, sillä niiden käyttö on lisääntynyt merkittävästi viimeisen viidentoista vuoden aikana (Varjonen 2015, 31).

Suurin muutos on tapahtunut kannabiksen osalta, jota kokeilleiden määrä kasvoi vuoden 1992 kuudesta prosentista vuoden 2014 19 prosenttiin (Karjalainen, Savolainen & Hakkarainen 2016, 17). Etenkin kannabista koskevien asenteiden lieventyminen vaikuttaisikin ensisilmäyksellä johtuvan käytön vähentymisen sijaan sen lisääntymistä (Karjalainen ym. 2016, 31; Hakkarainen & Karjalainen 2017, 27). Tupakan suhteen ilmiö on ollut päinvastainen, ja käytön

väheneminen ja asenteiden kiristyminen ovat seuranneet toisiaan (Lintonen, Röntä, Kotovirta & Konu 2012, 35).

Asenteiden ja arvojen monipuolistumista on mahdollista selittää monella tavalla. Mahdollisimman kattavan selitysmallin kannalta on kuitenkin olennaista kiinnittää huomiota siihen, ettei Suomi ole ainut maa, jossa kyseiset tendenssit esiintyvät, ja etenkin huumeiden käytössä ja asenteissa täällä tapahtuneet muutokset ovat vain mukailleet laajempaa kansainvälistä kehitystä (Varjonen 2015; Karjalainen ym. 2016; Hakkarainen & Karjalainen 2017). Koska kehitys on ollut globaalia ja havaittavissa ainakin jonkinasteisena lähes kaikissa länsimaissa, on perusteltua olettaa sen olevan seurausta jostakin syvemmästä yhteiskunnallisesta murroksesta.

Yksi tätä logiikkaa seuraava selitysmalli on tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä käytetty myöhäismoderniteetti ja sen tuottamat vaikutukset sekä yhteiskunnan että yksilön tasolla. Huumeiden käyttöä ja niitä koskevia asenteita kartoittaneet tutkimukset ovat todenneet myöhäismoderniteetin selittävän merkittävästi tapahtuneita muutoksia (Salasuo & Rantala 2002; Soikkeli 2002; Salasuo 2004; Seppälä & Mikkola 2004; Lähteenmaa 2005; Reith 2005).

Tutkimuksessa myöhäismoderniteetin käsite pohjaa erityisesti Beckin (1992, 1995), Fornäsin (1998) ja Giddensin (1991) määritelmiin. Tällöin myöhäismoderniteetillä kuvataan viimeistään 1960 -luvulla alkanutta aikakautta, jossa modernisaatiolle tyypilliset prosessit ovat voimistuneet ja nopeutuneet sekä muuttuneet refleksiivisiksi eli kääntyneet itseään kohden (Giddens 1991; Fornäs 1998). Erona myöhäismoderniteettia edeltäneeseen moderniteettiin on myös aiempaa suurempi pirstaleisuus. Erityisesti tämä näkyy yhdenmukaisuuden ja selkeyden korvautumisella pluralismilla ja lisääntyneellä yksilöllisyydellä (Bauman 1996, 18; Sarvanti 1997, 146).

Myöhäismoderniteetille ominaisella refleksiivisyydellä on ollut vaikutusta myös tieteeseen ja sen tuottamaan tietoon. Tiedosta ei ole tullut ainoastaan jatkuvasti muuttuvaa vaan myös epävarmaa (Giddens 1991; Jarvis 2012). Yksilön kannalta tilannetta monimutkaistaa se, että kohdatessaan korkealle kehittyneen de-

mokratian ja yhteiskunnan tieteellistymisen (scientization) refleksiivinen modernisaatio johtaa politiikan ja tieteen irtoamiseen toisistaan. Tästä seuraa tieteellisen tiedon monopoliasemien häviäminen, jolloin mikään tieteenala tai instanssi ei kykene omaamaan auktoriteettiasemaa minkään ilmiön suhteen. (Beck 1992, 154.)

Konkreettisella tasolla tämä näkyy esimerkiksi Hakkaraisen ja Tuukan blogikirjoituksen kaltaisissa ulostuloissa, varsinkin kun niitä tarkastellaan historiallisessa perspektiivissä. Päihteiden ehkäisyssä tärkeimmällä sijalla on Suomessa aina ollut kontrollointi lainsäädännöllä (Stakes 2006, 10), jolloin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkijan julkilausuttu mielipide, jossa kannatetaan lainsäädännön purkua, voi vaikuttaa ristiriitaiselta. Erityisen ongelmallista tämä on tavallisesta kansalaisesta, joka on ikään kuin valinnan edessä sen suhteen, minkä virallisen tahon tietoja hän pitää luotettavimpana ja on valmis noudattamaan. Myöhäismoderniteetissa yksilön kasvanut vapaus määrittää itsensä, omat arvonsa ja elämäntapansa on samalla lisännyt myös hänen vastuutaan. Kun jopa viralliset tahot ovat eri mieltä esimerkiksi siitä, miten vaarallista jonkin huumeen käyttö on ja miten siihen pitäisi suhtautua, joutuu yksilö viime kädessä vastaamaan riskien arvioinnista sekä valinnan mahdollisista seurauksista.

Päihteiden käytön ehkäisyyn on kontrollipolitiikan lisäksi pyritty vaikuttamalla kansalaisein valistuksen avulla. Valistus, joka on perustunut ajatukseen ihmisen käyttäytymisen rationaalisuudesta, on keskittynyt kasvattamaan yksilöitä, jotka oman järkensä avulla kykenevät tekemään oikeanlaisia valintoja itsenäisesti (Soikkeli 2002, 29–30). Toiminnan tasolla ihmisten käyttäytymistä ja asenteita on koetettu ohjata jakamalla heille tietoa, jonka omaksumisen on uskottu muokkaavan yksilöiden käytöstä haluttuun suuntaan.

Valistuksen ongelmana on, että myöhäismoderniteetissa tiedon refleksiivisyys ja jatkuva uusiutuminen ovat tehneet mahdottomaksi sen, että yksilön käytöstä voitaisiin ohjailta vain antamalla tietoa. Tästä syystä myös ehkäisevää päihdetyötä tekevät tahot ovat joutuneet uudelleen arvioimaan omaa keinovalikoimaansa. Keskiöön ovat nousseet etenkin paikallisuus (Seppälä 2003) ja kohde-ryhmän tuntemus (Soikkeli 2002; Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a).

Tämän tutkimuksen kohteena on kolme terveystiedon opettajaa sekä heidän opetuksessaan tutkimuksen toteutusajakohtana olleita oppilaitaan. Osallistujat valittiin kolmesta erisuuruudesta yläkoulusta eri puolelta Suomea. Päihdeopetuksen paikallisuuden vaatimuksen toteutumista tutkimuksessa selvitettiin tutkimalla opettajien ja oppilaiden näkemyksiä paikallisesta päihdetilanteesta ja päihdeopetuksesta sekä sitä, mitä eroja ja vastaavuuksia näkemyksissä oli. Kohderyhmän tuntemusta selvitettiin tutkimalla, millaisia näkemyksiä opettajilla oli nuorten mediakokemuksesta. Sen lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, mistä oppilaat saivat tietoa päihteistä ja millä tavoin eri tietolähteissä kuvattiin päihteitä.

Luvuissa 2, 3 ja 4 kuvaan tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Luvuissa 5 esittelen tutkimustehtävän ja -kysymykset ja luvussa 6 kuvaan, millä tavoin tutkimus toteutettiin. Tulokset esitellään luvussa 7. Tulosten pohdinta, yhteenveto, tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet esitellään luvuissa 8 ja 9.

2 MYÖHÄISMODERNITEETTI

Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on myöhäismoderniteetti ja sen aiheuttamat muutospaineet päihdeopetukselle. Myöhäismoderniteettiin liittyvillä prosesseilla esitetään olleen merkittävä vaikutus huumeidenkäytön muotojen ja niihin liittyvien asenteiden muuttumisessa (Mustalampi, Jahnukainen, Rantala, & Tammi 2000; Salasuo & Rantala 2002; Soikkeli 2002; Salasuo 2004; Seppälä & Mikkola 2004; Reith 2005). Myös nuorisokulttuureita tutkinut Lähteenmaa (2005) pitää myöhäismoderni-käsitteen käyttämistä nuorisokulttuuri-ilmiöiden yhteydessä sopivana. Muuttuneet asenteet ja käyttötavat vaativat myös niiden keinojen uudelleen tarkastelua, joiden avulla nuorten päihteiden käyttöä pyritään estämään ja vähentämään.

Tutkimuksen lähtökohta siitä, että elämme myöhäismoderniteetissa, on osittainen ongelmallinen. Käsitteen epämääräisyys mahdollistaa sen, että sen merkkejä on löydettävissä lähes mistä tahansa. Epäselvyyttä lisää se, että kyseessä on niin sanottu aikalaisdiagnostiikka, jonka väittämiä on äärimmäisen vaikea täysin todistaa tai kumota. (Lähteenmaa 2005, 52.)

Tässä tutkimuksessa myöhäismoderniteetti ja sille ominainen mentaliteetti toimivat kattokäsitteinä, joiden avulla selitetään yhteiskunnassa ja tiedon luonteessa tapahtuneita muutoksia, jotka ilmenevät myös päihteiden käytössä ja sille annetuissa merkityksissä. Tämän tutkimuksen perusväitteenä on, että edellä mainittujen muutoksien vuoksi tulee päihdeopetusta antavan opettajan tuntee oppilaidensa näkemykset päihteistä sekä paikallinen päihdetilanne (Soikkeli 2002). Näiden lisäksi myöhäismoderniteetin vaikutusten nähdään lisäävän tarvetta opetukselle, joka perustuu dialogisuudelle opettajan auktoriteettiaseman sijaan ja jossa oppilaiden kokemukset ja näkemykset nostetaan merkittävämpään rooliin (Jarvis 2012, 140–141).

2.1 Myöhäismodernin määritelmä

Myöhäismodernin käsitettä käytti ensimmäinen kerran Fornäs (1998) vuonna 1987, ja sen käyttöön ottamisella on ollut kaksi päätavoitetta. Ensinnäkin myöhäismoderniteetti-käsitteen tarkoitus on syventää ja selkeyttää moderniteetin historiallisia vaiheita ja auttaa niiden erottamista toisistaan. Sen toisena tarkoituksena on pyrkimys ymmärtää moderniteetin nykyinen vaihe modernisaatio-prosessien voimistumisena ja radikalisoitumisena, ei niiden loppumisena ja vaihtumisena täysin uusiin. (Fornäs 1998, 54.)

Myöhäismoderni ei ole käsitteenä tutkimuskirjallisuudessa erityisesti vaikiintunut. Esimerkiksi Bauman (2002) käyttää notkean moderniteetin käsitettä (liquid modernity), kun taas Giddens (1991) hyödyntää korkean moderniteetin (high modernity) käsitettä. Beck (1992, 1995) joka painottaa erityisesti kehitykseen liittyvien riskien merkitystä ja sitä, miten ne jakautuvat, käyttää refleksiivisen modernisaation käsitettä. Beckille refleksiivinen modernisaatio tarkoittaa nykyisen yhteiskunnan tuhon mahdollisuutta, joka hänen mukaansa on seurausta sille ominaisista ja automaattisista sekä usein huomaamattomista prosesseista (Beck 1995, 12, 16–17). Myös Giddens (1991, 109) nostaa esille riskien merkityksen myöhäismodernille kaudelle ja toteaa, että nykymaailmassa eläminen tarkoittaa elämistä riskien ja mahdollisuuksien täyttämässä ympäristössä.

Vaikka edellä mainituilla käsitteillä on erilaisia painotuksia, yhdistää niitä näkemys siitä, että nykyistä myöhäismodernia yhteiskuntaa ja siellä valitsevia sosiaalisia järjestelmiä muokkaavat samat prosessit kuin modernina aikana, vaikkakin muuttuneina aiempaa voimakkaammiksi, nopeammiksi ja dynaamisemmiksi. Lisäksi Beck (1995) ja Giddens (1991) korostavat näiden prosessien kontrolloimattomuutta. Siirtymä modernista myöhäismoderniin vaiheeseen tapahtui toisen maailmansodan jälkeen, joskin tarkasta ajankohdasta käydään edelleen väittelyä. Ajallista määrittelyä vaikeuttaa myös se, että moderniteetti ei tapahdu joka paikassa yhtä aikaisesti ja että vaikutukset näkyvät eri alueilla ja eri aikoina erilaisina. (Fornäs 1998, 49.) Kuitenkin viimeistään 1960 -luvun alussa siirtymä

myöhäismoderniin vaiheeseen tapahtui. Tässä vaiheessa modernisaatio kiihtyi ja voimistui koko maailman mittakaavassa. (Fornäs 1998, 51.)

Myöhäismoderniteettia edelsi moderniteetti, jonka Giddensin (1991, 14) mukaan voi ymmärtää karkeasti samana kuin teollistuneen maailman. Jarvis (2012, 180) viittaa Hamiltoniin (1992, 21–22), jonka mukaan modernin ajan kymmenen olennaisinta piirrettä olivat järki, tiede, universalismi, progressiivisuus, individualismi, suvaitsevaisuus, vapaus, ihmisten yhdenmukaisuus ja sekularismi. Myöhäismodernia voidaan kuvata samoilla prosesseilla ja piirteillä kuin modernia, joskin on olemassa myös joitain vain sille ominaisia piirteitä. Edellisiin aikakausiin verrattuna suurin ero myöhäismoderniteetissa ei ole ainoastaan siinä tapahtuvien sosiaalisten muutosten nopea vauhti vaan se perustavanlaatuisuus, jolla nuo muutokset muokkaavat ihmisten käytöstä ja olemassa olevia toimintatapoja (Giddens 1991, 16).

2.1.1 Moderniteetin dynaamisuus

Giddens (1991) selittää moderniteetin dynaamisuutta etenkin koskien sosiaalista elämää kolmen tekijän avulla. Ensimmäinen tekijä on Giddensin mukaan ajan ja paikan erottaminen toisistaan (Giddens 1991, 16). Myös Bauman (2002, 135) määrittelee moderniteetin ennen kaikkea ajan historiaksi, toisin sanottuna aikakaudeksi, jolloin myös aika erkaantuessaan tilasta on saanut oman historiansa. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea sitä, ettei aika nykyisin ole paikkasidonnainen konsepti.

Maailma, jossa standardisoidut aikavyöhykkeet ja universaali päivämääräsystemi mahdollistavat yksilöiden välisen yhteistyön paikasta riippumatta, tuottaa erilaisia kokemuksia kuin aiemmat aikakaudet (Giddens 1991, 16–17). Myös erilaiset mediat lähtien ensimmäisistä sanomalehdistä aina nykyaikaiseen digitaalisiin joukkoviestimiin saakka, kuten myös kulkuvälineiden kehitys ja matkustamisen helpottuminen ovat omalta osaltaan vaikuttaneet ajan ja paikan välisen siteen katoamiseen (Giddens 1991, 25; Bauman 2002, 136).

Ajan ja paikan irtautuminen toisistaan johtaa Giddensin toiseen tekijään, joka on sosiaalisten instituutioiden riisuminen puitteistaan (disembedding) (Giddens 1991, 17). Tämä tarkoittaa sosiaalisten instituutioiden muuttumista entistä

abstraktimmiksi. Giddens jakaa puitteista riisumiseen johtavat mekanismit kahteen tyyppiin, jotka ovat symboliset merkit (symbolic tokens) ja asiantuntijajärjestelmät (expert systems) (Giddens 1991, 18).

Symbolisista merkeistä esimerkkinä voi pitää rahaa, joka on muuttunut fyysisestä esineestä virtuaaliseksi ja aiempaa hienostuneemmaksi sekä abstraktimmaksi käsitteeksi. Asiantuntijajärjestelmillä tarkoitetaan sellaisia spesifejä tiedon muotoja, joiden pätevyys ei riipu toimea harjoittavasta tai sen palveluita hyödyntävästä yksilöstä. (Giddens 1991, 18.) Asiantuntijajärjestelmiä ovat esimerkiksi lääkärit ja asianajajat.

Näiden molempien mekanismien, joita yhdessä nimitetään abstrakteiksi järjestelmiksi, toiminnan mahdollistaa ennen kaikkea luottamus (Giddens 1991, 18). Syynä luottamuksen merkitykselle on etenkin järjestelmien edellyttämä ja samalla edistämä tarve erikoistumiselle. Vaikka tietoa onkin periaatteessa kaikkien saatavilla, järjestelmät ovat jatkuvan erikoistumisen johdosta muuttuneet niin monimutkaisiksi, että nykyisin ihmisellä on mahdollisuus hallita niistä vain pieniä osia. Koska erikoistuminen aina vain pienempiin osa-alueisiin on tehnyt abstrakteista järjestelmistä suurimmalla osalla hyvin vaikeaselkoisia, on yksilöiden ainoana vaihtoehtonaan luottaa erikoisosajiin ja näiden kykyyn ymmärtää järjestelmiä. (Giddens 1991, 30.)

Kolmas tekijä, joka selittää moderniteetin dynaamisuutta, on Giddensin mukaan instituutionaalisen refleksiivisyyden. Tällä hän viittaa siihen, kuinka vakinaistettu tieto ja lisääntynyt ymmärrys sosiaalisesta elämästä samalla muokkaa ja uudelleen järjestää sitä. (Giddens 1991, 20.) Beck (1992) toteaa Giddensia myönteäillen refleksiivisyyden olevan seurausta siitä, että tieteen omat menetelmät, systemaattinen epäily ja skeptisyys ovat kääntyneet tiedettä itseään vastaan. Oman objektiivisuutensa läpi tarkasteltuna tiede ei näyttäytyä ainoastaan todellisuutta selittävänä vaan myös sitä muokkaavana. (Beck 1992, 156.)

Fornäsin (1998, 51) mukaan myöhäismoderniteetille on ominaista tämä refleksiivinen kääntyminen itseensä eli lukuisten moderneiksi kiteytyneiden sosiaalisten ja kulttuuristen muotojen kyseenalaistaminen ja hajottaminen. Instituutioiden ja yhteiskunnan ohella koskettavat refleksiivisyyden vaikutukset myös

yksilöitä ja kulttuuria (Fornäs 1998, 251). Myöhäismoderniteetti voidaan ymmärtää supermoderniteettina, jossa edellä esitetyt modernisaatioprosessit eivät ole ainoastaan voimakkaampia vaan myös äärimmäisen nopeita ja syvällisiä. Lisäksi myöhäismoderniteetin refleksiivisyys kasvattaa tietoisuutta näistä nopeista ja syvistä muutoksista. (Fornäs 1998, 33.)

2.1.2 Myöhäismoderni vai postmoderni?

Postmodernia ja myöhäismodernia on usein vaikeaa erottaa toisistaan (Kellner 1998, 57). Tämä näkyi myös lähdekirjallisuudessa, jossa samoja ilmiöitä kuvattiin molemmilla käsitteillä. Osa lähdekirjallisuudesta (Mustalampi ym. 2000; Salasuo 2004) kuvaa nuorten mentaliteettia myöhäismoderniksi, kun jossain (Sarvanti 1997) sitä pidettiin postmodernina ja yhdessä (Soikkeli 2002) käsitteet menivät jopa hieman sekaisin. Myös Jarvis (2012, 139) käyttää rinnakkain postmodernin ja myöhäismodernin käsitteitä.

Hyvänä esimerkkinä käsitteiden sekavuudesta voidaan pitää myös Baumania. Dawson (2010, 190) viittaa Testeriin (2004), jonka mukaan Baumanin käsitys postmoderniteetista eroaa muiden samaa käsitettä hyödyntävien tutkijoiden tavasta määrittellä termi. Bauman määrittelee postmoderniteetin täyteen kehittyneeksi moderniteetiksi, joka on tietoinen historian aikana tuottamistaan vaikutuksista. Samat ajatukset tulevat esille myös Beckin ja Giddensin määrittelyissä, jotka ovat hyödyntäneet omissa töissään myöhäismoderniteetin käsitettä. Myös yksilön muuttuminen tiedostavaksi ja refleksiiviseksi toimijaksi on osa kaikkien kolmen teoriaa koskien moderniteetin jälkeistä aikaa. (Dawson 2010, 191.) Näiden yhtäläisyyksien vuoksi on tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä hyödynnetty Baumanin ajattelua siitä huolimatta, että hän itse käyttää enemmän postmodernin kuin myöhäismodernin käsitettä.

Postmoderni, joka on jossain yhteyksissä suomennettu jälkimoderniksi, korostaa näkemystä siitä, että olemme siirtyneet uuteen modernin jälkeiseen aikaan, joka poikkeaa merkittävästi edeltäjästään (Herkman 2007, 67; Salasuo 2004, 15). Tämä on käsitteiden välinen merkittävin ero, sillä myöhäismodernissa tulokinnan mukaan nykyinen aika on vain modernin ajan jatke, ei oma aikakautensa

(Giddens 1991, 27; Herkman 2007, 67). Postmoderni on sopivampi käsite kuvaamaan lähinnä nykyisiä taiteellisia virtauksia kuin viime vuosikymmenten yhteiskunnallista olemusta (Fornäs 1998, 52).

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään myöhäismoderniteetin käsitettä, jota perustellaan tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä käytetyllä lähdekirjallisuudella. Myöhäismoderniteettia on hyödynnetty etenkin nuorisokulttuureihin liittyvässä tutkimuksessa (Mustalampi ym. 2000; Salasuo 2004; Lähteemaa 2005). Valintaa voidaan pitää perusteltuna, koska tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää nuorten käsityksiä paikallisesta päihdetilanteesta ja koska tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä nuorten päihteiden käytön nähdään kytkeytyvän voimakkaasti erilaisiin nuorisokulttuurisiin ilmiöihin (Seppälä 1999; Salasuo 2002; Seppälä & Mikkola 2004).

2.1.3 Myöhäismoderni mentaliteetti

Niillä myöhäismodernina aikana kiihtyneillä muutosprosesseilla, jotka muodostavat nykyisen modernisaation, on kolme yhdistävää piirrettävä. Ne kaikki kulkevat kohti peruuttamatonta dynamisoitumista, ambivalenttia rationalisoitumista ja erilaistuvaa universalisoitumista. Nämä prosessit, jotka voivat ilmetä monissa eri muodoissa, edustavat kaksipuolista rationaalisuutta, mikä tarkoittaa sitä, että niillä voi olla sekä kielteisiä että myönteisiä mahdollisuuksia. Myönteiset vaikutukset ovat luovia ja vapauttavia, kielteiset tuhoavia ja sortavia. (Fornäs 1998, 34.)

Tärkeinä muutosprosesseina pidetään teknokratisoitumista ja perinteiden murenemista (Ziehe 1991, 16). Kun modernia aikaa määritteli enemmän yhdenmukaisuus, selkeys ja kollektiivisuus, niin nyt olosuhteiden silmiinpistävimpiä ominaisuuksia ovat pluralismi, ennakoimattomuus ja yksilöllisyys (Bauman 1996, 18; Sarvanti 1997, 146). Itsestäänselvyydet ja absoluuttiset totuudet kadottavat voimansa, mikä tekee yksilön elämästä samanaikaisesti vapaampaa mutta myös epävarmempaa (Giddens 1991, 2–3).

Myöhäismoderni on ymmärrettävissä mentaliteettina, joka ilmenee jokaisen oikeutena määrittellä ja etsiä itse se, mitä pitää hyvänä ja tavoiteltavana. Tämä

hyvä saa olla mitä tahansa, kunhan sen toteuttaminen ei polje toisten oikeuksia samaan asiaan. (Mustalampi ym. 2000, 19.) Tämänkaltaiselle mentaliteetille onkin ominaista myös yksilön vapauden korostaminen äärimmilleen (Bauman 1992, 9). Vanhojen arvoja määrittäneiden auktoriteettien mureneminen ei ole kuitenkaan synnyttänyt arvotyhjiötä vaan niiden palasista on muodostunut moniarvoinen yhteiskunta (Herkman 2007, 67).

3 PÄIHTEET SUOMESSA

Tutkimuksessa päihteet määritellään päihdehuoltolain mukaan, jossa päihteeksi luokitellaan alkoholijuomien lisäksi kaikki päihtymistarkoituksessa käytetyt aineet (Päihdehuoltolaki 1986/41). Huumausaine tarkoittaa tämän tutkimuksen kontekstissa kaikkia huumausainelaisissa (2008/373) määriteltyjä huumausaineita. Päihteiden käytön kustannukset yhteiskunnalle ovat merkittävät. Hallitsematon päihteiden käyttö etenkin nuoruusiällä aiheuttaa yksilön terveyden ja työkyvyn heikkenemisen lisäksi myös hyvinvointierojen kasvua sekä huono-osaisuutta ja syrjäytymistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 13–14).

Suhtautuminen huumausaineiden käyttöön on ollut perinteisesti tiukkaa niin nuorten kuin aikuistenkin parissa (Suoninen & Virokannas 2008, 49). Viime vuosina suhtautumisessa huumeita kohtaan on kuitenkin tapahtunut muutoksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa todetaan viitaten Hakkaraisen (1996) ja Williams, Ours & Grosmanin (2011) tutkimuksiin, että oma käyttökokeemus ja huumausaineiden käyttäjien henkilökohtainen tunteminen vaikuttaa yksilön asenteisiin ja mielipiteisiin huumeista. Tällöin voidaan puhua sosiaalisesta altistumisesta huumeille, mikä tarkoittaa, että yksilö tuntee henkilökohtaisesti jonkun huumeidenkäyttäjän tai hänelle on kaupattu tai tarjottu huumeita. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan sosiaalinen alistuminen huumeille on kasvanut kaikissa ikäryhmissä. (Metso, Winter & Hakkarainen 2012, 12.)

Tästä on seurannut yhteiskunnan laajuinen asenneilmapiirin muutos, joka on vaikuttanut esimerkiksi asenteisiin huumeiden riskeistä (Metso ym. 2012, 9).

Kuitenkin valtaosa suomalaisista pitää edelleen huumeita jonkinlaisena ongelmana, ja vuonna 2010 valtaosa näkee ne kohtalaisena ongelmana. Iällä on vaikutusta suhtautumiseen. Esimerkiksi nuorten keskuudessa ongelmia vähäisenä pitävien määrä on kasvanut, kun taas vanhemmissa ikäluokissa se on pysynyt samana. (Metso ym. 2012, 25.)

3.1 Päihteiden käyttö ja käyttötrendit

3.1.1 Alkoholi

Suomessa eniten käytetty päihde on alkoholi. Alkoholin käyttö oli pitkään kasvussa, ja sen kulutus ehti kolminkertaistua vuodesta 1960 vuoteen 2007 (Karlsson, Montonen, Mäkelä & Österberg 2015, 1). Kuitenkin vuodesta 2007 eteenpäin on sen tilastoitu kulutus laskenut (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017, 21). Kokonaiskulutuksen lisäksi myös aikuisväestön humalajuominen on ollut laskussa vuodesta 2007 lähtien (Karlsson ym. 2015, 3). Silti alkoholinkäytön merkitys kansanterveydelle on suuri, ja sen terveydenhuollolle aiheuttamien haittakustannuksien arvioidaan olevan vähintään 79 miljoonaa euroa vuonna 2013 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017, 93).

Terveydellisten tekijöiden lisäksi alkoholinkäyttö eriarvoistaa yhteiskuntaa (Salasuo 2015, 12). Osittain tämä on seurausta siitä, että käyttö jakaantuu hyvin epätasaisesti eri väestöryhmien välillä. Vaikka miesten alkoholinkäyttö on vähentynyt naisia enemmän, juovat miehet edelleen kolme neljäsosaa kaikesta Suomessa kulutettavasta alkoholista. (Härkönen, Savonen, Virtala & Mäkelä 2017, 22.)

3.1.2 Huumausaineet

Kannabis on Suomen yleisimmin käytetty huumausaine. Esimerkiksi 14–20 -vuotiaista pojista vuonna 2017 kannabista oli käyttänyt 10 prosenttia, ja tyttöjen vastaava luku oli 6 prosenttia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017, 51). Vuoden 2010 väestökyselyn mukaan, jonka kohderyhmänä oli 15–69 -vuotiaat suomalaiset, oli kannabista kokeilleiden määrä 17 prosenttia (Varjonen 2015, 29).

Suomen huumausaineiden ongelmakäyttäjien määrä arvioitaessa huomioidaan ainoastaan amfetamiinien ja opioidien ongelmakäyttäjien määrä. Vuonna 2012 se oli 0,55–0,9 prosenttia koko maan 15–64 -vuotiaasta väestöstä. (Varjonen 2015, 48.) Kannabiskokeilujen määrä on ollut voimakkaasti kasvussa. Myös alueelliset erot olivat tasoittuneet, sillä vaikka pääkaupunkiseudulla kokeilut ovat

edelleen yleisempiä, ovat kaikki yli 100 000 asukkaan kaupungit nousseet sen kanssa lähes samalle tasolle. (Metso ym. 2012, 21.)

Kannabiksen lisääntynyt käyttö kertoo myös muiden huumeiden käytön trendeistä, mikä johtuu siitä, että melkein kaikki, jotka ovat käyttäneet huumeita, ovat myös jossain vaiheessa käyttäneet kannabista (Metso ym. 2012, 17–18). Kannabiksen jälkeen eniten huumeekokeiluja tapahtuu amfetamiinien ja ekstaasin osalta (Varjonen 2015, 29). Suomen huumeetilannetta vuonna 2020 ennustaneista asiantuntijoista kaksi kolmesta piti huumeiden ongelmakäytön vähenemistä epätodennäköisenä. Huumeiden käytön arvioitiin lisääntyvän kaikkien huumeiden ja etenkin muuntohuumeiden osalta. (Lintonen ym. 2012, 20, 58.)

3.1.3 Muuttuneet käyttötavat

Tutkimusten mukaan huumeet eivät liity vain syrjäytymisriskissä olevien nuorten elämään, vaan Suomeen on kehittynyt erilaisia alakulttuureja, joissa huumeaineiden käyttö on tavallista yleisempää (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 72). Näihin alakulttuureihin osallistuvien henkilöiden suhtautuminen huumeisiin poikkeaa vakiintuneista käsityksistä (Soikkeli 2002, 8). On mahdollista puhua huumeekulttuurista, jolla Seppälä ja Mikkola (2004, 32) viittaavat ”huumeiden käyttäjien päihteille antamiin merkityksiin, huumeiden käyttötappoihin, rituaaleihin ja huumekokemusten tulkintaan.”

Käsitys, jonka mukaan huumeet johtavat automaattisesti syrjäytymiseen ja ongelmakäyttöön, on osoitettu virheelliseksi, ja käytön yleistymisen myös hyvin koulutettujen ja työelämässä pärjäävien nuorten aikuisten elämässä on tutkimustulosten perusteella tunnustettava. A-klinikkasäätiön teettämän tutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista huumeiden käyttäjistä on hyvin integroitunut yhteiskuntaan (Pitkänen, Perälä & Tammi 2016). Reith (2005, 164) viittaa Parkeirin, Meashamin, ja Aldridgen (1995) sekä Coffieldin ja Goftoni (1994) tutkimuksiin, joiden mukaan käynnissä on huumeidenkäytön normalisointi, minkä vaikutuksesta huumeet nähdään entistä useammin osana jokapäiväistä elämää. Tämä näkyy myös Suomessa, jossa huumeilla on 2010 -luvulla aikaisempaa keskeisempi rooli kaupunkilaisnuorten juhlintatavoissa (Varjonen 2015, 34).

Huumeita käyttävien väestöryhmien monipuolistuminen selittyy osittain viihdekäytön lisääntymisellä. Viihdekäytön käsitteellä kuvataan huumeiden käyttöä, joka on satunnaista ja jossa pyritään käytön hallintaan ja riskien minimointiin (Salasuo 2004, 14; Reith 2005, 167). Sillä voidaan tarkoittaa myös tietyssä määrin hallittua ja vapaa-aikaan keskittyvää laittomien huumeiden käyttöä (Seppälä & Mikkola 2004, 17). Käsite on suomennettu englanninkielisestä termistä recreational drug use, jossa painottuu nimenomaisesti huumeiden käytön sijoittuminen vapaa-ajalle (Seppälä & Mikkola 2004, 33).

Nykyisessä yhteiskunnassa yksilöt ovat kahden vastakkaisen tendenssin välissä. Toisaalta yksilöiden kulutusta rajoittavat ideologiset voimat, jotka ohjaavat itsekontrolliin ja maltilliseen kulutukseen. Toisaalta yksilö altistuu myös voimille, jotka kannustavat omien mielihalujen rajoittamattomaan täyttämiseen ja kulutukseen. Yksilön riskinotto päihteidenkäytön suhteen tapahtuu näiden kahden eri voiman rajapinnassa, jolloin hallitsemalla riskejä ja toteuttamalla ”kontrolloitua hurjastelua” hän pyrkii tasapainoilemaan normaalin ja epänormaalin, terveen ja patologisen käytöksen välissä. (Reith 2005, 160.)

Reith (2005, 163) viittaa Ritzeriin (1999), jonka mukaan myöhäismodernissa yhteiskunnassa tämäntapainen riskinotto ei tiettyyn pisteeseen asti ole ainoastaan hyväksyttyä vaan joskus myös tuotteistettu ostettavaksi kokemukseksi kuten esimerkiksi laskuvarjo- tai benjihyppyjen tapauksessa. Sama logiikka ilmenee huumeiden viihdekäyttäjillä, jotka suunnitteleamalla omaa huumeidenkäyttöään tarkasti minimoiden siihen sisältyvät riskit, pyrkivät paradoksaalisesti nauttimaan kontrollin menettämisestä kontrolloidusti (Reith 2005, 167).

3.1.4 Nuorten päihteiden käyttö

Vuonna 2015 raittiiden nuorten osuus 12–16 -vuotiaista oli suurimmillaan koko 2000 -luvulla (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015b, 41). Vuonna 2017 raittiiden osuus 8. ja 9. -luokkaisista oppilaista oli 61, 6 prosenttia (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2018). Raittiuden lisäksi humalajuomisen aloitusikä on viime vuosina siirtynyt merkittävästi myöhemmäksi (Raitasalo, Huhtanen & Miekka 2016, 28).

Nuorten tupakointikokeilut ovat vähentyneet tasaisesti 1970 -luvun lopulta lähtien, ja päivittäin tupakoivien määrä on laskenut 2000 -luvulla molempien sukupuolien osalta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015b, 21–22). Nuuskan kohdalla etenkin poikien osalta on kehityssuunta ollut toisenlainen, ja käyttö on lisääntynyt jyrkästi vuodesta 2007 eteenpäin (Raitasalo ym. 2016, 18). Vuonna 2017 nuuskaa oli kokeillut 15,5 prosenttia pojista ja 9,1 prosenttia tytöistä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Myös sähkösavukkeiden ja vesipiippujen käyttö ovat yleistyneet nuorten keskuudessa (Raitasalo ym. 2016, 18).

Vaikka nuorten kannabiskokeilut ovat yleistyneet 15 vuoden aikana (Varjonen 2015, 31), on muiden huumeiden käyttö edelleen erittäin harvinaista. Muiden päihteiden kuin alkoholin ja tupakkatuotteiden käytön aloitussiät ovat suhteellisen korkeat lukuun ottamatta liimojen, liuottimien ja muiden haisteltavien aineiden kokeiluja, joita saattaa esiintyä myös ala-asteikäisillä (Raitasalo ym. 2016, 25, 28). Sukupuolten välillä on eroja päihteiden käytössä niin, että pojat käyttävät kaikkia päihteitä tyttöjä enemmän (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018).

Vuoden 2013 valtakunnallisen kouluterveyskyselyn mukaan jotain laitonta huumetta on kokeillut vähintään kerran 9 prosenttia peruskoulun 8. ja 9. -luokkalaisista oppilaista. Kokeilut, jotka koskevat yleisimmin kannabista, lisääntyvät iän myötä ja keskittyvät 25–34 -vuotiaiden ikäluokkaan, jossa kokeilijoiden osuus on 36 prosenttia. (Varjonen 2015, 5.) Vuoden 2017 valtakunnallisessa kouluterveyskyselyssä kannabiksen käyttö oli vähentynyt, ja huumausainetta kokeilleita oli 7,6 prosenttia peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisista oppilaista. Huumeiden hankkimista omalta paikkakunnaltaan piti helppona 30,6 prosenttia valtakunnalliseen terveyskyselyyn vastanneista oppilaista, kun taas 35,3 prosenttia ei osannut arvioida mahdollisuuksia hankkia huumeita omalta paikkakunnaltaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Nuorten huumeidenkäyttöä voidaan selittää kahden erilaisen mallin avulla, jotka ovat syrjäytymismalli ja nuorisokulttuurimalli. Syrjäytymismallissa ongelma eivät varsinaisesti ole päihteet vaan nuoren yhteiskunnasta syrjäyttävä

elämäntyyli (Mustalampi ym. 2000, 12). Toisin sanottuna syrjäytymismallissa ongelmien lähtökohdaksi määritellään yhteiskunnasta syrjäyttävä elämäntapa, joka johtaa päihteiden käyttöön. Täten nuorten päihteidenkäytön ehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet tulee kohdistaa pelkkien päihteiden sijaan kokonaisvaltaisiin tukitoimiin syrjäytymisen ehkäisemiseksi (Mustalampi ym. 2000, 13).

Nuorisokulttuurimallissa päihteiden käyttöä selitetään laajemmassa yhteiskunnallisessa viitekehyksessä, ja sen nähdään ilmentävän kulutusyhteiskunnan mielihyvän maksimointiin tähtäävää logiikkaa (Mustalampi ym. 2000, 13; Reith 2005, 165). Nuorten suhtautumista huumeisiin määrittävät enemmän kansainväliset nuorisokulttuurien virtaukset kuin säätelyyn liittyvät yhteiskunnalliset normit, ja huumeiden käytölle annetut merkitykset heijastelet senhetkisen nuorisokulttuurin ajankuvaa (Salasuo 2004, 14). Nuorisokulttuurimallissa päihteiden käyttöä selitetään yhteiskunnallisten asenteiden ja kulttuuristen tekijöiden lisäksi myös nuorten halulla kapinoida sekä hakea kokemuksia (Mustalampi ym. 2000, 13).

Suomeen on kehittynyt erilaisia alakulttuureja, joissa huumausaineet ovat tulleet osaksi nuorten juhlimiskulttuuria (Seppälä 1999, 359; Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 72). Alakulttuuri, jonka Fornäs (1998, 140) määrittelee yksilöllisistä elämäntyyleistä syntyväksi kollektiiviksi, joka tunnistetaan paikallisyhteisöä laajemmin, voi koostaan ja hajanaisuudestaan huolimatta muokata yhteiskuntaa. Esimerkiksi sopii teknokulttuuri, jonka vaikutus suomalaiseen huumeiden käyttöön on ollut merkittävä, vaikka siihen on osallistunut vain marginaalinen osa suomalaisista. Alakulttuurien vaikutusvoima perustuu niiden kykyyn haastaa se, mitä pidetään normaalina, jolloin niiden yhteiskunnassa aikaansaamat merkittävät mentaaliset ja ideologiset muutokset ulottuvat paljon laajemmalle kuin vain niihin osallistuneisiin henkilöihin (Fornäs 1998, 137).

4 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ

4.1 Ehkäisevän päihdetyön periaatteet ja toimijatahot

Ehkäisevällä päihdetyöllä ei ole yksiselitteistä määritelmää. Ehkäisevä päihdetyö koostuu useista eri tahoista ja menetelmistä, joiden yhtenäisenä tavoitteena on päihdehaittojen ehkäiseminen ja vähentäminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a). Mäkisalon (2008, 46) mukaan ehkäisevä huumeetö koostuu kolmesta tasosta: 1) preventio, 2) interventio ja 3) hoito.

Ehkäisevä päihdetyö on vaihdellut painotuksiltaan ja keinoiltaan eri aikoina. Sen juuret ovat aatteellisissa raittiusliikkeissä sekä raittiustyössä, jota harjoitettiin kuntien toimesta 1960 -luvulta vuoteen 1988 asti (Stakes 2006, 10). Ehkäisevä päihdetyö on keskittynyt olemassaolonsa aikana erityisesti alkoholiin, jonka merkitys kansansairauksille tupakan kanssa on korostunut myös tällä vuosituhannella (Stakes 2006, 9; Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 14).

Valtakunnallisesta raittiustyöstä on siirrytty enemmän paikallisten toimijoiden varaan rakentuvaan ennaltaehkäisevään päihdetyöhön, jossa normi- ja resurssiohjauksen sijaan painotetaan tieto-ohjausta (Stakes 2006, 10). Ehkäisevä päihdetyö perustuu nykyisin tutkimustietoon, jonka pohjalta sen kohteet ja toimintatavat määritellään (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 14). Tälle hallinnolliselle ja vankempaa professionaalitumista enteilevälle pohjalle syntyi ehkäisevän päihdetyön käsite. Uuden ajattelun mukaan ehkäisevä päihdetyö hahmotetaan monipuoliseksi, eri toimintatasoja sisältäväksi, moniammatilliseksi verkostotyöksi, ei enää perinteiseksi valistus- tai raittiustyöksi. (Stakes 2006, 10–11.)

Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin ja käytökseen. Tavoitteena on yksilön kykyjen, päihteiden käyttöä koskevan päätöksenteon ja sisäisen kontrollin kehittäminen. (Salasuo 2015, 15.) Tämän lisäksi ehkäisevällä päihdetyöllä vaikutetaan yksilön oikeuksiin,

päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin sekä päihteiden käyttötapoihin, saatavuuteen, tarjontaan ja haittoihin (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015a, 5, 14).

Vuonna 2015 voimaan tulleen lain Ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä tavoitteena on lisätä ennaltaehkäisevän päihdetyön tasa-arvoisuutta varmistamalla ehkäisevän päihdetyön edellytykset koko maassa sekä tukea ehkäisevän päihdetyön tehokkuutta ja kehittämistä. Uutena painopisteenä laissa on erityisesti kansalaisten yhdenvertaisuus, johon pyritään parantamalla ehkäisevän päihdetyön tasalaatuisuutta sekä laajentamalla se koskemaan myös rahapelien haittojen vähentämistä. Tupakkalain uudistuksen myötä myös sähkösavukkeet ja muut nikotiinituotteet sisältyvät mahdollisesti ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä koskevan lain piiriin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 5–9.)

4.1.1 Ehkäisevän päihdetyön keskeiset toimijatahot

Ehkäisevän päihdetyön kenttä koostuu moninaisista tahoista, ja työ on usein moniammatillista. Lakisääteisestä ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavat ensisijaisesti valtio ja kunnat. Ehkäisevää päihdetyötä määrittävä lainsäädäntö edellyttää kunnilta monijäsenistä toimielintä, jollaisena voi toimia esimerkiksi sosiaali- tai terveyslautakunta tai esimerkiksi päihdetyöryhmä. Toimielin koostuu ennen kaikkea kunnan viranomaistahoista kuten poliiseista, mutta mukana voi olla myös kolmannen sektorin tahoja esimerkiksi järjestöjä. (Stakes 2006, 10–11.) Kuntalain uudistus ja sote-uudistus korostavat kuntaa ehkäisevän päihdetyön tärkeimpänä toimijana (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 9).

Valtion, kuntien ja järjestöjen lisäksi ehkäisevän päihdetyön kentällä toimivat elinkeinotoimijat sekä uskonnolliset yhdyskunnat kuten evankelisluterilaisen seurakunnan diakonia ja yhteiskuntatyön yksiköt. Myös kuntien asukkaiden osallistamista ehkäisevään päihdetyöhön pidetään tärkeänä. (Stakes 2006, 10–11.) Järjestöjen tehtävänä on ennen kaikkea tuoda asiantuntemuksellaan lisäarvoa kunnan ennaltaehkäisevän päihdetyöhön, ei korvata sitä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 9).

4.1.2 Ehkäisevän päihdetyön pääasialliset menetelmät

Ehkäisevän päihdetyön tuloksellisuutta on tutkittu vähän. Yhtenä syynä tähän on se, että ohjelmien seurauksia on vaikeaa mitata. Toinen syy tuloksellisuuden vähäiseen seurantaan on toimintakentän hajanaisuus. (Lähteenmaa 2005, 237.) Suomessa ei ole mitään keskitettyä järjestelmää toiminnan hallinnointia ja arviointia varten, informaatiota erilaisista ohjelmista ei juuri levitetä ja myös käytännön toiminnan tasolla on paljon epäselvyyksiä.

Salasuo (2015) jakaa ehkäisevän päihdetyön menetelmät alkoholin kohdalla kolmeen luokkaan, mutta sama jaottelu koskee ehkäisevää päihdetyötä myös yleisesti. Menetelmät, joilla päihteiden käyttöä ja haittoja ehkäistään ovat 1) sisäinen vaikuttaminen eli tiedon jakaminen 2) ulkoinen vaikuttaminen eli säätely ja 3) kulttuurinen vaikuttaminen eli valistus. Kaikkia kolmea menetelmää tulisi hyödyntää yhtäaikaaisesti, sillä ne tukevat toisiaan ja vahvistavat toistensa vaikuttavuutta. (Salasuo 2015, 15–16, 18–19.)

Vaikka aatteelliset vaikuttimet ehkäisevän päihdetyön taustalla ovat muuttuneet, ovat tavoitteiden saavuttamiseksi hyödynnetyt menetelmät säilyneet pääpiirteittään samoina. Ehkäisevää päihdetyötä on yli vuosikymmenten yhdistänyt yritys vähentää päihteiden haittoja säätelyllä eli rajoittamalla niiden saatavuutta ja tarjontaa lainsäädännön avulla (Stakes 2006, 10; Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 13, 20). Toinen olennainen ehkäisevän päihdetyön menetelmä on varhainen puuttuminen, jolla pyritään vähentämään vakavia ongelmia ja hoidontarvetta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 22).

4.1.3 Valistus

Yksi suosituimmista ehkäisevän päihdetyön hyödyntämistä menetelmistä on valistuskampanjat (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 20–21). Tämä siitä huolimatta, että esimerkiksi alkoholivalistuksen vaikutukset juomatapoihin on tutkimuksissa osoitettu vähäiseksi (Piispa 2015, 6). Valistus termille ei ole yhtä hyväksyttyä määritelmää. Usein se ymmärretään yksisuuntaisena, ylhäältä päin tule-

vana tiedonvälityksenä (Soikkeli & Salasuo 2015, 7). Soikkeli (2002, 27) määrittelee valistuksen tietoiseksi pyrkimykseksi käydä keskustelukumppanin kannalta hyödyllistä keskustelua. Valistuksen tavoitteena voidaan nähdä olevan valistuneiden ja itsenäisten ihmisten kasvattaminen, jotka omaa järkeään käyttäen kykenevät tekemään oikeita päätöksiä (Soikkeli 2002, 29–30).

Valistuksen mahdollisia vaikutuksia voidaan lähestyä kahden toisistaan eroavan teorian avulla. Ensimmäinen ja perinteisempi on tieto-asenne-käyttäytyminen -malli. Mallin taustaoletuksena vaikuttaa ajatus käyttäytymisen rationaalisuudesta. Tällöin tietojen, asenteen ja käyttäytymisen välillä on vahva syy-yhteys. (Soikkeli 2002, 34–35.) Yksinkertaisimmillaan tämä tarkoittaisi sitä, että yksilön tiedot vaikuttavat hänen asenteeseensa, joka taas muokkaa hänen käyttäytymistään.

Toinen tapa lähestyä valistusta on virittävän valistuksen teoria, joka eroaa edeltävästä monin tavoin. Kun tieto-asenne-käyttäytyminen -mallissa kohteena on yksilö, virittävässä valistuksessa keskitytään sen sijaan kulttuurin tasoon, jolla tarkoitetaan yhteisiä keskustelu- ja toimintaprosesseja, vallitsevia tapoja ymmärtää päihteidenkäyttöä sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. (Soikkeli 2002, 33.)

Tällöin valistuksen arvopäämääränä nähdään laajemman yhteiskunnallisen keskustelun synnyttäminen halutusta aiheesta (Puuronen 2015, 31). Näiden julkisten keskustelujen tarkoituksena on herättää ihmiset pohtimaan päihteiden roolia omassa elämässään mutta myös laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla (Helenius 2017, 56). Virittävässä valistuksessa ei tavoitella välitöntä asenteiden ja käyttäytymisen muutosta vaan pikemminkin kulttuurisen muutoksen edistämistä.

Perinteistä valistus- ja kontrollipolitiikkaa on kritisoitu niiden suppeudesta. Salasuon (2006, 50) mukaan valistus- ja kontrollipolitiikkaa on pidettävä tehottomana, jos se ei kiinnitä huomiota päihteiden käytön taustalla vaikuttaviin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Koko maan kattavan strategian sijaan ehkäisevässä päihdetyössä tulisikin pyrkiä paikallisuuteen, avoimeen keskusteluun ja ennakkokäsitteiden kyseenalaistamiseen sekä kartuttaa uutta tietoa ja seurata kansainvälisiä toimintastrategioita ja -malleja (Mustalampi ym. 2000, 2).

4.2 Ehkäisevä päihdetyö koulussa

Ehkäisevä päihdetyö koulun kontekstissa tarkoittaa kaikkia niitä toimenpiteitä, joiden avulla koulutyötä ja -ympäristöä kehitetään suojaamaan oppilaita ja opiskelijoita paremmin päihteiltä ja niiden haitoilta (Soikkeli 2015, 23). Koululaitoksen tekemä ehkäisevä päihdetyö pohjautuu erityisesti turvallisen kasvuympäristön luomiseen ja on osa oppilaiden hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistä (Warsell 2013, 12). Koulun merkitys ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä ja siten myös päihdekasvatuksen toimintaympäristönä on merkittävä jo siksi, että se tavoittaa kaikki lapset ja nuoret (Soikkeli & Salasuo 2015, 8). Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan vain koulussa tapahtuvaa ja opetussuunnitelman mukaista päihdeopetusta rajaamalla ulkopuolelle yksityiset ja koulujen ulkopuoliset toimijat.

Suomalaisten nuorten päihteiden käytön ehkäisyn pääpaino on aikaisemmin ollut tietojen antamisessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 1993, 23). Tällöin käyttöön on pyritty vaikuttamaan tiedon ja valistuksen keinoin, jolloin keskeistä on oletus tiedon, asenteiden ja käyttäytymisen vahvasta yhteydestä (Stakes 2006, 25). Ainekeskeisessä valistuksessa keskitytään tiedon antamiseen ja päihteiden käytön vaaroista varoittamiseen, jolloin lähtökohtana toimii hyvin yksilökeskeinen ajattelu, eikä siinä oteta huomioon päihteiden käytön sosiaalista ulottuvuutta. Toiminnan pohjana on ihmiskäsitys järkevästä ja harkittuja päätöksiä tekevästä rationaalisesta yksilöstä. (Maunu 2012, 29–30.)

Nykyisin koulujen tekemä päihdetyö ei rajoitu valistukseen, ja se on ainekeskeistä päihdeopetusta kokonaisvaltaisempaa toimintaa (Warsell 2013, 12). Päihdetyötä ei nähdä erillisenä osana tai oppisisältönä, sen sijaan päihteidenkäytön ehkäiseminen on sisään rakennettu koulun koko toimintakulttuuriin (Soikkeli 2015, 23). Koulun viitekehyksessä ehkäisevä päihdetyö tapahtuu ennen kaikkea prevention ja intervention tasolla (Mäkisalo 2008, 46).

Turvallisen kasvuympäristön luominen ja lasten terveyden tukeminen aloitetaan jo varhaiskasvatuksessa, jolloin tavoitteena on etenkin tunnistaa mahdol-

lisia päihteiden aiheuttamia ongelmia lapsen kotioloissa. Oppilaitoksissa päihdekasvatus sisältyy toimintakulttuuriin ja opetukseen sekä oppilas- ja opiskeluhuoltoon. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 26.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan päihteiden käytön ehkäisy ja käyttöön puuttuminen tulee kuvata koulun opetushuoltosuunnitelmassa (Opetushallitus 2014, 83). Kouluissa päihteistä annettava opetus on osa terveys- ja laillisuuskasvatusta ja sisältyy koulun yleissivistävään opetustehtävään (Huoponen, Koskinen-Ollonqvist, Mustalampi & Peltonen 1998, 14).

Oppilaitoksissa tärkeintä ehkäisevän päihdetyön kannalta on laatia suunnitelma päihteiden käytön ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi. Suunnitelmat tulee laatia koskemaan koko koulun henkilöstä, oppilaita tai opiskelijoita. Koululla tulee olla yhteiset kirjatut käytännöt siitä, millä tavoin erilaisissa tilanteissa toimitaan, ja ne kattavat esimerkiksi päihdetilanteen seurannan ja henkilöstön toimintatavat varhaisesta puuttumisesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 26.)

4.2.1 Päihdekasvatus ja päihdeopetus

Oppilaitoksissa tapahtuvaan päihdetyöhön ei ole syntynyt yhtenäisiä, tutkimustietoon perustuvia käytäntöjä. Tämä on seurausta osittain siitä, että tutkijoiden keskuudessa ei ole syntynyt yksimielisyyttä siitä, millainen lähestymistapa olisi koulukontekstissa toimivin. (Mäkisalo 2008, 46.) Kouluissa toteutettavan ehkäisevän huumetyön parissa työskentelee monia eri henkilöitä, eikä toimintaa ohjaa yksi, kaikille sama tietoperusta. Myös käsitteiden moninaisuus lisää epäselvyyttä, eikä esimerkiksi päihdekasvatus ole terminä tuttu kaikille opettajille (Huoponen ym. 1998, 14).

Tutkimuksessa käytetään opetushallituksen suosimaa määrittelyä, jonka mukaan päihdeopetus viittaa koulussa tehtävään työhön. Päihdekasvatus on taas laajempi käsite, jolla viitataan myös koulun ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan kuten koulun, vanhempien ja ympäröivien yhteisöjen väliseen yhteistyöhön. (Huoponen ym. 1998, 14.)

Peruskoulussa päihdekasvatus sisältyy etenkin terveystiedon opetukseen (Soikkeli 2015, 24). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa päihteet mainitaan terveystiedon ja ympäristöopissa oppiaineiden sisällöissä. Ympäristöopissa päihteitä käsitellään vuosiluokilla 3-6 arjen tilanteissa ja yhteisössä toimimisen sisältöalueessa, ja terveystiedossa vuosiluokilla 7-9 päihteet ovat osa terveystietä tukevien ja kuluttavien tekijöiden sekä sairauksien ehkäisyn sisältöaluetta. (Opetushallitus 2014, 241, 400.) Yläkoulun laaja-alaisen osaamisen yleistavoitteissa päihteet ja päihhteettömyys sisältyvät itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen osa-alueeseen (Opetushallitus 2014, 283).

Oman opetuksen lisäksi koulut voivat halutessaan hyödyntää ulkopuolisia tahoja, kuten järjestöjä tai viranomaisia opettajien antaman päihdeopetuksen tukena (Warsell 2013, 14). Kouluilla on mahdollisuus hyödyntää päihdeopetuksessaan myös vierailuja pitkäkestoisempaa yhteistyötä ulkopuolisen toimijan kanssa. Tällöin toimijan kanssa laaditaan yhteinen päihdekasvatuksen ohjelma, jota sovelletaan koulussa. Useimmissa tapauksissa oppilaitoksen rehtori päättää, millaisia päihdeohjelmia koulussa hyödynnetään (Soikkeli 2015, 24, 28).

Erilaisia ulkopuolisia tahoja, jotka tarjoavat palveluitaan kouluille on runsaasti, ja osa on muokannut palvelunsa vastaamaan terveystiedon opetuksen opetussuunnitelmaa (Soikkeli 2015, 24). Kyseessä voi olla ad hoc -valistus, joka tarkoittaa yksittäisen ulkopuolisen tahon koulussa pitämää massaluentoa, oppituntia tai teemapäivää, joka on ajallisesti kertaluontoinen. Esimerkiksi elämyksellisyyteen perustuvat menetelmät kuten päihdeputki ovat yleistyneet koulun ulkopuolisten toimijoiden keskuudessa (Koskinen-Ollonqvist, Rouvinen-Wilén & Palojärvi 2003, 5). Etenkin huumeiden kohdalla päihdeopetuksen ulkoistaminen on yleistä, sillä opettajat kokevat tuntevansa aiheen huonosti (Soikkeli 2015, 29).

Ehkäisevän päihdetyön tuloksellisuutta arvioivassa kirjallisuudessa tärkeimmiksi tekijöiksi nousevat oppilaan suhde vanhempiinsa sekä oppilaan ja koulun väliset suhteet (Soikkeli 2002, 44). Tehokkaimmillaan päihdetyö on silloin, kun sen avulla autetaan koko kouluyhteisöä tukemaan väärille urille ajau-

tumassa olevia oppilaita sekä sitouttamaan heitä kouluun (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2015a). Esimerkiksi huumeiden käyttöön vaikuttavat monet tekijät, jotka vaihtelevat niin maiden välillä kuin maiden sisällä. Siksi ehkäisevää ja korjaavaa huumetyötä tekevien henkilöiden tulisi kiinnittää huomiota ja oppia tuntemaan alueen päihdetilanne (Seppälä 2003, 15, 27). Vaikka päihdetyön kytkeminen paikalliseen arkeen on arviointikirjallisuuden mukaan haastavaa, tulisi se asettaa tavoitteeksi, sillä parhaimmillaan päihdetyö toimii juuri silloin, kun se toteutetaan paikallisten olosuhteiden mukaisesti (Soikkeli 2002, 44).

4.2.2 Nykyisen päihdeopetuksen kritiikki

Valistus on hyvin autoritaarista. Lähtökohtana on, että valistusta antavat aikuiset tietävät parhaiten, kuinka päihteiden kanssa tulee toimia, ja nuorten tehtäväksi jää vain näiden käskyjen totteleminen. Perinteistä valistusta on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se on nuorten näkökulmasta epäuskottavaa. (Maunu 2012, 30.) Vaikka ulkopuolisia tahoja hyödynnetään koulujen päihdeopetuksessa paljon, on niiden käyttöä kohtaan esitetty myös kritiikkiä. Nykyisillä kouluissa toteutettavilla projekteilla ei ole tutkimusten mukaan kyetty ehkäisemään nuorten päihteiden käyttöä (Mäkisalo 2008, 13). Elämyksellisiä keinoja hyödyntäviä tahoja on kritisoitu siitä, että ne antavat liioitellun ja yksinkertaistetun kuvan huumeista, eikä sitä tue nuorten omat kokemukset tai tutkimustieto. (Rantala, Salasuo & Soikkeli 2005, 258.)

Euroopan unionin huumeiden seurantakeskus EMCCDDA:n mukaan ad hoc -valistuksen puutteena on, että se ei perustu tutkimustietoon ja ovat kestoltaan riittämättömiä, niitä tarjoavilta tahoilla on puutteellinen ammattitaito ja koulutus, ja siksi niiden välittämä tieto voi olla virheellistä tai heikkolaatuista (Soikkeli 2015, 25). Väärän tai huonolaatuisen tiedon jakaminen päihdeopetuksessa voi johtaa päihdeopetuksen tehokkuuden heikentymiseen. Jotta päihdeopetuksessa opetettu tieto toimisi päihteiden käyttöä ennaltaehkäisevästi, tulee informaation olla nuorten näkökulmasta relevanttia ja ottaa huomioon heidän asenteensa ja oletuksensa liittyen riskialttiiseen käyttäytymiseen (Lähteenmaa 2005, 238). Vastatakseen tähän vaatimukseen on ehkäisevää päihdetyötä tekevien

tahojen tärkeää ymmärtää ne tavat, joilla nuoret itse järkeistävät (sense-making) päihteiden käyttöön liittyviä tekijöitä (Suoninen & Virokannas 2008, 48).

Käsitys huumeita käyttävistä nuorista on hyvin kapea. Kaikki huumeita käyttävät nuoret luokitellaan yleisessä keskustelussa narkomaaneiksi siitä huolimatta, että tutkimuksissa on osoitettu niitä käytettävän lukuisilla eri tavoilla sekä käytön olevan yhteydestä erilaisiin nuorisokulttuureihin. (Suoninen & Virokannas 2008, 48.) Nämä ennakkoluulot vaikuttavat siihen, miten nuori kohtaa muut ihmiset, ja leiman saanutta oppilasta voidaan pitää esimerkiksi koulussa toivottomana tapauksena. Päihdeongelmista kärsivälle nuorelle ei kuitenkaan tulisi välittää viestiä toivottomuudesta, sillä kyetäkseen muuttamaan elämäänsä on nuoren tärkeää pystyä näkemään itsensä aktiivisena toimijana (Suoninen & Virokannas 2008, 60).

Vääristyneen tai heikkolaatuisen informaation jakaminen päihdeopetuksessa sekä liian kapea käsitys päihteiden käyttäjistä voivat pahimmillaan toimia päihdeopetuksen tavoitteiden vastaisesti. Esimerkiksi heroiinin kohdalla liioitellut varoitukset sen aiheuttaman riippuvuuden voimakkuudesta ovat muuttuneet itseään toteuttavaksi ennusteeksi (Bruun & Christie 1986, 77). Vaikka äärimmäiset varoitukset heroiinin addiktoivasta vaikutuksesta saattavat estää osaa ihmisistä kokeilemasta sitä, ne voivat myös vaikeuttaa ainetta kokeilleiden mahdollisuutta lopettaa tai hillitä käyttöä.

Samaa ilmiötä, joskin täysin erilaisessa yhteydessä, on kuvattu esimerkiksi erityispedagogiikan parissa, jolloin puhutaan oppilaan saaman diagnoosin muuttumisesta itseään toteuttavaksi ennusteeksi. Syynä tähän on diagnoosin mukanaan tuoma leima, joka muuttaa oppilaan poikkeavan ryhmän tyyppiedustajaksi. Leimaantumisen vaikuttaa siihen, kuinka muut ihmiset oppilasta kohtelevat oppilasta. (Moberg & Vehmas 2009, 60.) Kun ympäristö systemaattisesti kohtelee oppilasta stereotyyppisenä ryhmänsä edustajana, saattaa tällä olla vaikutusta hänen identiteettinsä niin, että hänen käytöksensä muuttuu mukailemaan odotuksia.

Päihdeopetuksen keskittymistä pelkkiin käytöstä aiheutuviin riskeihin voidaan pitää kyseenalaisena, sillä silloin käsittelyssä on vain suppea osa laajemmasta ilmiöstä (Soikkeli 2002, 78). Psykologisten ja kasvatustieteellisten tutkimusten mukaan keskittyminen päihteiden käytön kielteisiin seurauksiin voivat kuitenkin tuottaa enemmän haittaa kuin hyötyä. Ainekeskeisen päihdeopetuksen vaihtoehtona on toimintamallit, jotka painottavat sosiaalisten, tiedollisten ja käyttäytymistaitojen kehittämistä sekä luonteen kasvatusta ja kohdennettua tukea käyttäytymisen muuttamiseksi. (Krnel & Mišič 2016, 19.)

Päihdeopetuksen uskottavuutta saattaa vähentää se, että sitä antavan henkilön on vaikeaa esiintyä uskottavana asiantuntijana, joka vain jakaa neutraalia tietoa. Parhaiten päihdeopetus toimiikin juuri silloin, kun sitä antava henkilö tuo omat arvonsa näkyville. Uskottavuutta lisääviä tekijöitä ovat myös avoimuus, aihepiirin ymmärryksen osoittaminen sekä rohkeus myös vaikeiden asioiden käsittelyyn (Soikkeli 2002, 79). Tämä ei tarkoita huumeiden käytön riskien ja ainekohtaisten vaarojen pois jättämistä, vaan niitä voi ajatella välttämättömänä pohjana, jonka päälle kehittyneemmät menetelmät rakentuvat (Soikkeli 2002, 90).

Opettajan roolina tässä kentässä on toimia haastajana, virittää älyllistä ja moraalista pohdintaa. Opettajan tulisi auttaa oppilaita päätyämään oikeisiin valintoihin oman ajattelutyönsä tuloksena ja välttää ehdottomien totuuksien indoktrinointia (Rantala ym. 2005, 255–256). Toisin sanottuna opettaa ajattelemaan, ei kuinka ajatella. Kun oppilaalle ei tarjota tietoa absoluuttisten totuuksien ja vääristyneiden yleistyksien vaan osatotuuksien muodossa, hän joutuu itse aktiivisesti jäsentämään tietoa, muokkaamaan ja arvioimaan sitä (Soikkeli 2002, 52).

Myös lisääntynyt maahanmuutto ja yhteiskunnan kasvanut kulttuurinen heterogeenisuus asettavat omat haasteensa päihdeopetukselle. Länsimäinen käsityksemme ja määrittelymme siitä, mikä luokitellaan huumeeksi ja mikä ei sekä millaisten päihteiden käyttöä pidetään hyväksyttävänä, eivät ole universaaleja. Huume-käsitteen alle kuuluu laaja joukko aineita, joiden aiheuttamien fyysisten vaikutusten välillä on hyvin huomattavia eroja. Tämän lisäksi huumeiden käyttötavat ja käytön yhteiskunnallinen merkitys vaihtelevat suuresti eri alueiden ja kulttuurien välillä. (Coomber & South 2004, 15.) Mitä monikulttuurisemmiksi

suomalainen peruskoulu muuttuu, sitä tärkeämpää on huomioida kulttuurien väliset erot myös päihdeopetuksessa.

4.3 Myöhäismoderniteetin asettamat haasteet päihdeopetukselle

4.3.1 Käyttökulttuurien moninaisuus

Huumeiden käytön lisääntymistä suomalaisessa yhteiskunnassa kuvataan usein huumeaaltojen käsitteellä, joista ensimmäinen sijoittui 1960 -luvulle. Toisen, edelleen käynnissä olevan huumeaallon katsotaan alkaneen 1990 -luvulla. (Salasuo 2004, 14.) Pelkän lisääntymisen lisäksi on tärkeitä huomioida käytön muuttunut luonne ja monimuotoistuminen (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 72; Seppälä & Mikkola 2004, 17).

Kun ensimmäinen huumeaalto edusti vielä kollektiivisten edistyskertomusten aikaa yhtenäisenä kapinoivan nuorisokulttuurin muodossa, toinen 1990 -luvulla tullut aalto edusti selvästi myöhäismodernia mentaliteettia. Siinä on reagoitu kollektiivisten suurten kertomusten ja arvojen puuttumiseen sekä ajankavalle tyypilliseen kulutuskeskeisyyteen (Reith 2005, 164–165). Näkyvä protesti puuttuu, ja huumeiden käyttö edustaa pikemmin vapautumisen fantasiaa, mahdollisuutta hetkelliseen pakoon arjesta ja siihen liittyvistä identiteeteistä. Yhteisen vastarinnan on korvannut yksilöllisyys, jolla tarkoitetaan etenkin vapautta kokea ja tuntea se, mitä itse pitää tavoittelun arvoisena Elämyshakuisuuden ja huumausaineiden hyödykemäisen käytön nähdään ilmentävän kulutus- ja elämysyhteiskunnan arvomaailmaa. (Salasuo 2004, 15.)

Osa tutkijoista kiistää huumeiden käytön lisääntymisessä olevan kyse niin sanotusta toisesta huumeaallostasta ja esittää kyseessä olevan pysyvämpi ilmiö. Tätä perustellaan yhteiskunnallisilla muutoksilla, elämäntapojen liberalisoitumisella ja monimuotoistumisella, jotka vaikuttavat kaikkiin elämän aloihin, myös päihteidenkäyttöön (Seppälä & Mikkola 2004, 17; Reith 2005, 168–169). Myöhäismoderniteettiin liittyvän epävarmuuden sekä kasvaneiden odotusten ja koven-

tuneen kilpailun johdosta lisääntyneiden paineiden esitetään kasvattaneen huumeiden käyttöä. Tällöin huumeista haetaan vapautusta arjen hektisyydestä ja esittää uusia entistä voimakkaampia elämyksiä. (Hakkarainen 2001, 43.) Tämä näkemys on kuitenkin liian yksipuolinen, sillä se ei ota huomioon myöhäismoderniteetin kasvattaman yksilönvapauden luomia mahdollisuuksia erilaisille tavoille reagoida sen aiheuttamiin muutoksiin. Huumeiden viihdekäyttö samanaikaisesti sekä ilmentää myöhäismodernia yhteiskuntaa että tarjoaa sen jäsenille kulttuurisesti hyväksytyyn tavan paeta sitä (Rantala ym. 2005, 189; Reith 2005, 169).

Myöhäismodernin mentaliteetin omaksuneet tieto-, media- ja viihdeteknologiapainotteiset nuorisokulttuurit tarjoavat käyttäjilleen usein kolmenlaisia reagoititapoja. Ensimmäinen reagoititapa on elämyshakuinen elämäntyyli, johon median välittämät mielikuvat ja arvot vaikuttavat vahvasti. Elämyshakuisessa elämäntyyliä ei kuitenkaan haeta pelkästään pakoa ahdistavista yhteiskunnallisista paineista, vaan siinä korostuvat myös hedonismi ja identiteetin jatkuva muokkaus. (Salasuo & Rantala 2002, 49.)

Toisen reagoititavan omaksuneet henkilöt taas hakevat huumeista henkisiä kokemuksia. Tällöin niiden käytöllä pyritään syviin, tajuntaa laajentaviin kokemuksiin, joiden avulla todellisuuden luonteen pohtimisen koetaan onnistuvan paremmin. Kolmas reagoititapa liittyy huumeiden sosiaaliseen ulottuvuuteen. Tällöin käyttöä ohjaa halu hakeutua läheisyyden kokemuksiin tarjoaviin pienryhmiin. (Salasuo & Rantala 2002, 49.)

Nämä kaikki kolme tyyliä edustavat toisistaan poikkeavia elämäntyyliä, joiden edustajien motiivit päihteiden käyttöön ovat hyvin erilaiset. Jos ehkäisevän päihdetyön toimien vaikutusten toivotaan olevan nimensä mukaisesti ehkäisevät, tulee sitä tekevien tahojen kyetä tunnistamaan oman kohderyhmänsä reagoititavat. Maailmassa, jossa monimuotoisuus ja eriytyminen ovat hallitsevia piirteitä ja erilaisten elämäntyylien kirjo valtaisa, toimivat erilaiset alakulttuurit nuorille välineinä oman identiteetin rakentamiseen, kun taas kasvattajille ne antavat ikkunan, josta havaita yhteiskunnan yleisempiä kehityssuuntia (Fornäs 1998, 136).

4.3.2 Nuorten kasvanut vapaus

Traditioista vapaassa sosiaalisessa todellisuudessa yksilöllä ja ryhmällä on edessään lähes loputon määrä erilaisia vaihtoehtoja siihen, miten määritellä identiteettiään ja arvojaan (Giddens 1991, 29). Tämä on seurausta perinteisen kulttuurin häiriöstä, jolla viitataan perinteisten arvojen ja moraalikäsitteiden muuttumiseen, kun niitä ylläpitäneet traditiot menettävät merkityksensä. Perinteisen kulttuurin häiriöt muuttavat myös yksilöiden suhtautumista auktoriteetteihin, joiden merkitys yksilön elämässä vähenee. (Ziehe 1991 26–27.)

Heikentynyt auktoriteettiasema koskettaa kaikkia ennaltaehkäisevää päihdetyötä tekeviä tahoja kuten viranomaisia, kouluja ja järjestöjä. Auktoriteettiaseman heikentyminen vaikuttaa nuorten ja aikuisten väliseen suhteeseen siten, että nuori saattaa kokea, ettei näillä tahoilla ole oikeutta kertoa hänelle, mikä on oikea tapa elää tai mihin hänen tulisi uskoa (Mustalampi ym. 2000, 19). Muutoksen ymmärtäminen on myös opettajan näkökulmasta tärkeää, jotta päihdeopetus vastaisi nykyistä paremmin nuorten omaa arkitodellisuutta. Myöhäismodernin mentaliteetin omaksuneet nuoret eivät välttämättä hyväksy vanhoja auktoriteetteja tai ole erityisen vastaanottavaisia yleismaailmallisille elämänohjeille, etenkin jos ne tuntuvat heistä vierailta.

4.3.3 Identiteetin medioituminen

Myöhäismoderni aikakausi on median kyllästävä (Fornäs 1998, 11). Median läpitunkevuus, informaation nopeampi liikkuvuus sekä kaukaisten ja harvinaisten tapahtumien tunkeutuminen osaksi jokapäivästä elämää ovat johtaneet tilanteeseen, jossa pelkän todellisuuden kuvaamisen sijaan se aiempaa enemmän myös muodostaa sitä (Giddens 1991, 26–27). Havaitsemisen ja kokemisen mediavälitteisyys onkin lisääntynyt niin paljon, että voidaan puhua todellisesta kulttuurivallankumouksesta (Suoranta 2003, 50). Viestintäympäristön muutos ja median kasvanut merkitys yksilön identiteetin rakentumiselle luovat erityisiä paineita perinteisen päihdeopetuksen tiedonvälityksen muuttamiselle. Nuorten kohdalla

merkittävä tekijä on massamedian avulla leviävät nuorisokulttuurit, jotka ovat keskeisessä roolissa nuorten identiteettien kannalta (Furlong & Cartmel 1997, 45).

Riippumatta siitä kutsuuko nykyistä aikaamme sitten postmoderniksi tai myöhäismoderniksi, molemmat näkökannat korostava median merkitystä ja vaikutusta yhteiskunnassa (Giddens 1991, 4–5; Fornäs 1998, 12; Kellner 1998, 265; Inkinen 2005, 199–200). Tätä median lisääntyntä merkitystä yksilöiden identiteetin rakennuksessa kuvataan medioitumisen käsitteellä (Fornäs 1998, 252). Toisaalta medioituminen käsitteenä voi viitata myös mediateknologioiden määrän kasvuun ja niiden avulla tapahtuvan kommunikoinnin lisääntymiseen (Suoranta 2003, 97).

Beck (1995) ja Giddens (1991) esittävät, että aiemmin identiteettiä rakentaneiden yhteiskunnallisten instituutioiden ja traditioiden murtuessa vastuu identiteettinsä määrittelystä siirtyy yksilöille itselleen. Saman asian esittää myös Ziehe (1991, 26–27), jonka mukaan perinteiden murtumisen aiheuttamat muutokset yhteiskuntaluokissa ja niiden mukanaan tuoma lisääntynyt liikkumavara antaa yksilölle myös uusia mahdollisuuksia tulkita omaa itseään. Giddensin toteaakin, että (1991, 5) neuvottelun varaan rakentuvassa kokemuksessa yksilön minuudesta tulee refleksiivinen projekti, jossa elämänkerrallisia narratiiveja jatkuvasti uusinnetaan. Beck käyttää samasta prosessista yksilöllistymisprosessin käsitettä (Beck 1995, 19). Uusia tapoja määritellä itseään on jatkuvasti etsittävä, ja medialla on keskeinen rooli erilaisten vaihtoehtojen tarjoajana (Giddens 1991, 4).

Kellnerin (1998) mukaan nykyisyydelle ei ole tyypillistä identiteetin katoaminen vaan sen loputon moninaisuus ja vaihtuvuus mediakulttuurin tarjotessa enemmän kuin riittävästi subjektiasemia, joiden avulla ihmiset voivat määritellä yksilöllisiä identiteettejään. Myös siirtyminen identiteetistä toiseen on nykyisin aiempaa helpompaa. Ennen yksilö siirtyi identiteetistä toiseen institutionaalisten prosessien ja siirtymäriittien välityksellä (Giddens 1991, 75). Nykyisin, kun identiteettiä ei määritellä ulkopuolelta vaan yksilön itsensä toimesta, ei siirtyminen yhdestä toiseen edellytä ulkopuolisen tahon hyväksyntää.

Visuaalinen kulttuuri on nykynuorten arjessa keskeisessä roolissa (Herkman 2001, 13). Lapset viettävät aikaa median parissa jopa 20 – 30 kertaa enemmän

kuin perheensä kanssa (Martsola & Mäkelä-Rönnholm 2006, 32). Vuoden 2017 nuorisobarometrin mukaan 16–24 -vuotiaista nuorista sata prosenttia käyttää internetiä päivittäin. Koko EU:n tasolla nuoret eli 16–19 -vuotiaat ovat suurin internetin käyttäjäryhmä. Käytön yleisyyden lisäksi nuorten mediakäytön kannalta on olennaista mediakulttuurin tuleminen osaksi yhä nuorempien lasten elämää. (Byman, Korhonen, Sintonen, Vesterinen & Kynäslahti 2017, 152.)

Siihen kuinka erilaiset median muodot vaikuttavat lapsiin ja nuoriin, ei löydy yhtä tyhjentävää vastausta, vaikka se on ollut tutkimusten kohteena jo lähes sata vuotta (Suoranta 2005, 77). Etenkin väkivaltaviihteen vaikutuksia aggressiivisen käyttäytymiseen on tutkittu laajasti, ja tulokset ovat vaihdelleet ääripäästä toiseen (Kirsh 2006, 9). Suorannan mukaan median ja sitä kuluttavien henkilöiden vaikutussuhde on molemminpuolinen. Tämän ajattelun mukaan ihmiset rakentavat omaa sisäistä todellisuuttaan median antamien sisältöjen pohjalta, kun taas nämä sisällöt saavat perustansa rakentamistamme todellisuudesta, tarinoistamme. (Suoranta 2005, 72.)

Nuoruusiän identiteetti rakentuu samaistumiskokemuksista, joita saadaan niin läheisistä ihmissuhteista kuin kuvitteellisista median hahmoista (Salokoski & Mustonen 2007, 56). Erilaiset mediasisällöt eivät ainoastaan anna lapsille ja nuorille samaistumiskohteita identiteetin muodostukseen, sille etenkin nykyinen teknologia mahdollistaa aiempaa suuremman kaksisuuntaisuuden (Inkinen 2005, 211). Silloin internet itsessään voi toimia paikkana luoda uusia identiteettejä virtuaali-identiteettien muodossa (France 2007, 125). Median ja internetistä löytyvien samaistumiskohteiden merkitys nuoren identiteetin rakennuksen ja samaistumisen kohteena kasvaa lapsen iän lisääntyessä. Tällöin mediavalinnat eivät enää ilmaise vain tiettyjä makutottumuksia vaan myös identiteetin merkkejä, joita nuori käyttää määritellessään itseään itselle ja muille. (Salokoski & Mustonen 2007, 57.)

Myöhäismodernia yhteiskuntaa etenkin länsimaissa määrittää myös kulutuskeskeisyys. Kulutus on tunkeutunut käytännössä jokaiselle elämän osa-alueelle ja näyttelee siksi merkittävää roolia ihmisten elämässä (France 2007, 115).

Siksi myös yksilöiden identiteetit, sosiaaliset suhteet, kulttuurisen ilmaisun muodot sekä poliittiset ja taloudelliset elämät rakentuvat entistä enemmän kulutuksen kautta. Myöhäismodernissa murtuneet sosiaaliset hierarkiat ovatkin korvautuneet ryhmittymillä, jotka määrittävät kulutuksen ja elämäntyylin mukaan. (Giddens 1991, 5, 81; Reith 2005, 160.) Reith (2005, 160) viittaa Baumaniin (1998), jonka mukaan tätä prosessia kuvastaa siirtyminen tuotannon etiikasta (production ethic) kulutuksen etiikkaan (consumption ethic), jolloin yksilöt määrittelevät omaa identiteettiään kulutusvalintojensa avulla. Näin materiaalien ominaisuuksien ohella kulutustavaroilla on myös symbolinen ulottuvuus, jolloin käyttötarkoituksen lisäksi ne palvelevat yksilön identiteetin rakennusta.

Nykyinen kulutuskulttuuri vaikuttaa suuresti nuorten elämään. France (2007, 117) viittaa Klineen (1993), jonka mukaan kulutus itsessään on merkittävä voima, joka sosialisoi lapset ja nuoret heidän edessään odottavaan aikuisuuteen. Tämä näkyy lasten ja nuorten identiteeteissä, jotka muodostuvat nykyisin enemmän heidän valitsemillaan kulutuskohteilla ja niiden esittämään elämäntyyliin samaistumalla kuin esimerkiksi vanhemmilta periytyvään yhteiskunnalliseen asemaan (Giroux 2000, 63). Kuluttaessaan nuorta ei tule pitää passiivisena objektina vaan aktiivisena toimijana, joka valitsee itselleen mieleisimmät identiteetit lukemattomien mahdollisuuksien joukosta. Nuorten aktiivista toimijuutta kulutuksessa ilmentää myös heidän kykynsä käyttää hyödykkeitä uusilla, luovilla ja niiden alkuperäisen käyttötarkoituksen vastaisilla tavoilla. (France 2007, 124.)

Samalla tavoin kuin lailliset tuotteet ja käyttöesineet ovat osa yksilön identiteetin muodostusta, voivat huumeet ja niihin liittyvät nuorisokulttuurit toimia voimakkaana välineenä identiteetin rakentumisessa. Esimerkiksi käy ekstaasi, jonka viihdekäyttö ilmaisee tiettyä elämäntyyliä yhtä tehokkaasti kuin tietyn vaatemerkin tai brändin käyttäminen. (Reith 2005, 165.) Huumeiden käyttötrendit ovat riippuvaisia kansainvälisistä nuorisokulttuurivirtauksista, ja koska nämä virtaukset etenevät median välityksellä, on niiden rantautuminen Suomeen internetin ansiosta muuttunut entistä nopeammaksi. Kun tutkimuksissa on osoitettu median vaikutus nuorten identiteetin muodostukseen, niin ei voida pi-

tää merkityksettömänä sitä, millaista lähteistä nuoret ottavat materiaalia kyseen prosessiin. On siksi perusteltua, että opettajan on tärkeä ymmärtää ne nuorisokulttuurit ja mediat, jotka ovat hänen oppilaidensa suosimia, voidakseen tehokkaasti kohdistaa päihdeopetuksensa juuri niiden kannalta tärkeisiin teemoihin ja purkaakseen mahdollisia positiivisia myyttejä, joita heillä on huumeita kohtaan.

4.3.4 Kasvanut tiedon määrä ja viestintä ympäristöjen muutos

Median kasvanut merkitys ei näy ainoastaan erilaisissa nuorisokulttuureissa vaan myös informaation määrässä. Nykyisin on mahdollista puhua tietoyhteiskunnasta, jonka kantavana voimana on informaatioteknologia ja sen nopea kehitys (Jarvis 2012, 139). Tietoyhteiskunnan käsitteeseen on suhtauduttu myös kriittisesti, jolloin tilalle on ehdotettu informaatiotyhteiskunnan käsitettä (Inkinen 2005, Kupiainen & Suoranta 2005, 292). Tämä muutos koskee lapsia ja nuoria, jotka saavat nykyisin huomattavasti enemmän tietoa erilaisten medioiden kautta. Nykyisin klassisesti aikuisuuteen kuuluvaksi määritellyt elämän osa-alueet ovat entistä helpommin lasten saavutettavissa, kun he saavat niistä sekundaarista tietoa erilaisten viestintävälineiden kautta (Ziehe 1991, 42).

Lisääntyessään rajattomasti tieto on luonteeltaan muuttunut siten, että tiedon ja totuuden välinen yhteys on tullut entistä häilyvämmäksi. Uuden tiedon korvatessa vanhan jatkuvasti kiihtyvämällä tahdilla, on ajatus jonkin tiedon absoluuttisesta totuudellisuudesta käynyt mahdottomaksi. (Jarvis 2012, 140–141.) Tämä ei ole kuitenkaan ainut tekijä, joka on tehnyt tiedosta aiempaa epävarmempaa. Kiihtyvästi kumuloituvan määrän lisäksi tiedon ja varmuuden välistä yhteyttä heikentää myös aiemmin käsitelty, ajalle ominainen refleksiivisyys (Giddens 1991, 21).

Tiedon määrässä ja luonteessa tapahtuneet muutokset luovat uudenlaisia ongelmia päihdeopetukselle. Entiset valta-asemat ovat kadottaneet auktoriteettinsa internetin myötä, josta on tullut etenkin nuorisolle pääasiallinen informaation hankintakanava. Muiden joukkoviestimien tiedonvartijat valikoivat ja tul-

kitsevat yleisölle tarjotun tietoaineksen, kun internet taas edustaa hallitsema-
tonta ja rajattoman moniäänistä informaatiolähdettä. (Soikkeli 2002, 69.) Nuoret
ovat omineet nopeasti itselleen nämä uuden teknologian luomat tilat, joissa ta-
pahtuu oppimista ilman vanhempien, opettajien tai muiden auktoriteettihenki-
löiden valvontaa ja kontrollia. Ajallemme onkin ominaista spontaani arkipäivän
oppiminen, jonka merkitys jatkaa kasvuaan etenkin lapsilla ja nuorilla (Suoranta
2003, 91).

Tämä näkyy myös päihteiden kohdalla, jossa viralliset tahot eivät ole oppi-
laiden ainoa tietolähde päihteistä (Mäkisalo 2008, 14). Virallisilla lähteillä viita-
taan tässä tapauksessa viranomaistahoihin, kouluihin, järjestöihin ja vapaaeh-
toisyhdistyksiin. Virallisen informaation uskottavuus asetetaan nuorten toimesta
usein kyseenalaiseksi, ja heidän tärkein informaationsa tulee epävirallisista läh-
teistä, etenkin päihteitä käyttäviltä henkilöiltä. Muita tärkeitä lähteitä ovat kirjal-
lisuus, internet ja lehtiartikkelit. (Salasuo 2006, 49.) Etenkin internet on muodos-
tunut keskeiseksi mediaksi huume tiedon välittämisessä ja hankkimisessa, ja
myös huume kulttuurien leviäminen tapahtuu sen avulla (Seppälä 2003, 20).

Internet mahdollistaa vakiintuneiden auktoriteettien tarjoamien todelli-
suuskäsitysten vertaamisen muihin tietolähteisiin aiempaa vaivattomammin
(Seppälä & Mikkola 2004, 39). Samalla se on mahdollistanut huumeita käyttävien
kokemusperäisen tiedon nousemisen tieteellisiin tutkimuksiin tuotetun informaa-
tion rinnalle (Seppälä & Mikkola 2004, 42). Internetissä tapahtuvan päihdekes-
kustelun voi karkeasti jakaa kahteen kategoriaan, jotka ovat käyttäjien omiin ko-
kemuksiin keskittyvä puhe ja faktapitoinen tai sellaista tavoitteleva puhe (Sep-
pälä & Mikkola 2004, 42–43).

Tämä moniäänisyys, jossa ristiriitaista ja päihteiden käytön ehkäisyyn pyr-
kivien tahojen tarjoaman totuuden kanssa kilpailevaa informaatiota on aina
nuorten ulottuvilla, pakottaa päihteistä puhuvat tahot avoimempaan dialogiin
sanomansa kohteiden kanssa. Myös tiedon muuttuminen itsessään epävarmaksi
sekä refleksiiviseksi asettavat haasteita perinteiselle ainekeskeiselle päihdeope-

tukselle. Tästä johtuen nykyisin ei ole mahdollista tarjoilla kiveen hakattuja totuuksia päihteiden vaaroista vaan ennen kaikkea pyrkiä avoimesti keskustelemaan päihteistä ja niiden vaaroista nuorten kanssa. (Soikkeli 2002, 69).

4.3.5 Päätelmät

Huumausaineiden käyttökulttuureihin perehtyneiden tutkijoiden mukaan (Seppälä 1999, 2003; Salasuo 2004) internetillä on ollut merkittävä rooli huumeiden käytön sosiaaliselle ja kulttuuriselle muotoutumiselle. Pelkän huumausaineisiin liittyvän tiedon kanssa internetistä haetaan yhteisöllisyyttä, ja eri aineidenkäyttäjää yhdistää oma kulttuuri ja siihen liittyvät arvot (Seppälä & Mikkola 2004, 39). Internetiin muodostuneita huumeidenkäyttäjien yhteisöjä voidaankin pitää itsenäisinä yhteisöinä omine sosiaalisine rakenteineen (Seppälä & Mikkola 2004, 27). Ehkäisevän päihdetyön tehokkuuden takaamiseksi sitä tekevien tahojen tulee olla tietosia päihteiden käytön ympärille kehittyneistä kulttuureista ja niihin liittyvistä arvoista. Nykyistä yhteiskuntaa leimaa sirpaleisuus, minkä vuoksi suuria ryhmiä, kuten kokonaisia ikäluokkia on mahdoton tavoittaa yhdellä sanomalla, eikä nuorten käsitteleminen yhtenä homogeenisena massana ole enää realistinen tavoite (Soikkeli 2002, 42).

Erilaiset nuoret ovat vastaanottavaisia erilaisille sanomille ja henkilö, joka ei ymmärrä esimerkiksi tiettyä alakulttuuria, ei pääse tavoiteltavaan vuorovaikutukseen sen edustajien kanssa. Sen lisäksi, että on luovuttava koko ikäluokan tavoittamisesta yhdenlaisella sanomalla, on tehtävä yhteistyötä nuorten kanssa ottamalla heidät mukaan päihdeopetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Toinen mahdollisuus on, että valistaja itse paneutuu kohderyhmän kulttuuriin ja ajatuksiin. (Soikkeli 2002, 52, 68.)

Pelkkä päihteiden vaaroista varoittaminen ei riitä, vaan käsittelyyn tulisi ottaa mukaan laajempi kulttuuri-ilmio. Tässä tutkimuksessa tätä vaatimusta perustellaan sillä, että päihteiden käyttöä ei voi pitää pelkästään irrationaalisena toimintana, vaan se on tiukasti yhteydessä identiteettiin (Seppälä 1999; Salasuo & Rantala 2002; Reith 2005). Yhteiskunnassa, jossa yksilön identiteetti on jatkuvassa muutosprosessissa ja erilaisten vaihtoehtojen määrä vaikuttaa rajattomalta

(Giddens 1991), hakevat nuoret identiteettiään erilaisista medioista saamiensa samaistumiskohteiden avulla (Kellner 1998). Tällöin näiden mediatuotteiden tuntemista ja niiden käsittelyä voidaan pitää olennaisena osana nykyaikaista päihdeopetusta.

Perinteiset päihdeopetusta antavat tahot ovat ainakin osaksi menettäneet auktoriteettiasemaansa myöhäismoderniteetissa, jossa yksilön lisääntynyt vapaus on mahdollistanut aiempaa suuremman oikeuden määritellä omat arvonsa ja elämätapansa. Auktoriteettiaseman heikentymiseen on vaikuttanut suuresti myös internet, jossa virallisen tiedon haastava informaation määrä on valtaisa, ja se on aina helposti saatavilla. Informaatiomäärän kasvaessa nuoren voi olla vaikeaa erottaa luotettavaa ja paikkaansa pitävää tietoa valheellisesta, ja näin he joutuvat informaation muodostamaan tiedolliseen tyhjiöön. (Salasuo & Rantala 2002, 54–56.) Näiden tekijöiden lisäksi nuorisokulttuurien kasvanut moninaisuus asettaa uudenlaisia haasteita kaikille ennaltaehkäisevän päihdetyön kentälle työskenteleville.

Uudet haasteet vaativat uusia menetelmiä, jotta toivottu sanoma saadaan perille. Pelkän tiedon jakamisen kuten huumausaineiden käyttöön liittyvistä riskeistä varoittamisen sijaan, päihdeopetuksen tulisi perustua dialogisuuden ja paikallisuuden periaatteille. Tämä edellyttää sitä, että päihdeopetusta antava henkilö on tietoinen niistä arvoista, asenteista ja mahdollista ongelmista, jotka opetuksen kohteita koskettavat. Keskiöön nousee oppilaantuntemus ja paikallisen tilanteen tunteminen. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millä tavoin muuttuneen yhteiskunnan uudet haasteet näkyvät opettajien näkemyksissä päihdeopetuksesta.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää yläkoulun opettajien näkemyksiä paikallisesta päihdetilanteesta. Päihteiden käyttöä koskevien näkemysten lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää opettajien näkemyksiä oppilaiden suhtautumisesta päihteisiin ja niistä tietolähteistä, jotka mahdollisesti vaikuttavat oppilaiden asenteisiin ja päihteiden käyttökulttuureihin. Tutkimuksessa selvitetään opettajien näkemyksiä päihdeopetuksesta sekä sen toteutuksesta. Tällöin tarkastellaan sitä, vaikuttavatko näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta ja oppilasryhmän tuntemus opettajien näkemyksiin siitä, miten päihdeopetusta toteutetaan.

Tutkimuksen tavoitteena on myös selvittää oppilaiden näkemyksiä paikallisesta päihdetilanteesta ja saamastaan päihdeopetuksesta. Tavoitteena on lisäksi selvittää, millaisista tietolähteistä oppilaat saavat tietoa päihteistä ja millä tavoin eri tietolähteissä käsitellään päihteitä. Oppilaiden näkemyksiä verrataan tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen, jolloin tarkoituksena on tarkastella sitä, ilmeneekö niissä myöhäismodernille mentaliteetille ominaisia piirteitä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, näkyvätkö opettajien ja oppilaiden näkemyksissä myöhäismoderniteetista johtuvat vaatimukset päihdeopetuksen paikallisuudesta ja kohdentamisesta vastaanottajaryhmälle sopivaksi. Kyseistä aihetta on tutkittu vähän. Nuorten päihdeasenteita on selvitetty esimerkiksi laajoilla väestökyselyillä kuten kouluterveyskyselyillä mutta sitä, kuinka hyvin yksittäisten opettajien ja heidän oppilaidensa näkemykset kohtaavat, on Suomessa selvitetty vähäisesti. Pyrkimyksenä on lisätä tietoa siitä, millaisia eroja opettajan ja oppilaiden maailmojen välillä mahdollisesti on. Vaikka oppilailla itsellään ei olisi mitään käytännön kosketusta päihteisiin, saattaa heidän tietonsa ja käsityksensä niistä erota huomattavasti opettajan vastaavista. Jos opettaja ei

tiedä, millaisia näkemyksiä oppilailta päihteistä on tai millaisia mahdollisia ongelmia alueellisesti ilmenee, on hänen mahdoton tehokkaasti muokata asenneilmapiiriä haluttuun suuntaan.

Tutkimusongelmaa selvitettiin seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten päihdeopetusta antavat opettajat ja heidän opettamansa oppilaat näkevät paikallisen päihdetilanteen ja ehkäisevän työn?
2. Millaisia näkemyksiä opettajilla ja oppilailta on päihdeopetuksesta?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Laadullisen lähestymistavan valintaa voi perustella tutkimuskohteen luonteella sekä tutkimuksen tehtävällä. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on todellisen elämän kuvaaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 157). Ajankohtaisen tiedon saaminen päihteiden käytöstä ja niihin liittyvistä kulttuuri-ilmioistä on etenkin huumeaineiden kohdalla vaikeaa. Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät toimivat tällöin kvantitatiivista paremmin, sillä niiden avulla on mahdollista tavoittaa piilossa olevia väestöryhmiä (Seppälä 2003, 14). Ajankohtainen tieto on ehdottoman tärkeää, jotta tarvittavat toimet haittojen vähentämiseksi voidaan kohdistaa tehokkaasti. Esimerkiksi 1990-luvun huumeaallon rantautuminen Suomeen johti resurssi- ja asiantuntemuspulaan, joka johtui huumeidenkäyttöön liittyvien ilmiöiden ja hoitokeinojen liian vähäisestä tuntemuksesta alalla toimijoiden parissa (Seppälä 2003, 11). Tutkimuksen kvalitatiivisella lähestymistavalla pyritään pääsemään syvemmälle tutkittavan ilmiöön ja tuottamaan tietoa niistä päihteiden käyttöön liittyvistä ilmiöistä, jotka tutkittavien näkemysten mukaan juuri tällä hetkellä heidän lähiympäristössään ilmenevät.

Tutkimuksen laadullinen ote ilmeni sen jokaisessa toteutusvaiheessa. Ennen tutkimusmenetelmän valintaa tutkijan tulee selvittää, millainen lähestymistapa on sopivin tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta (Patton 2002, 33). Laadullinen lähestymistapa sopi tutkimuskysymysten vastaamiseen parhaiten Hirsjärvi ym. (2004, 157) viittaavat Teschin (1991, 1992) näkemykseen, jonka mukaan erilaisia laadullisia tutkimusorientaatiota yhdistää sosiaalisten ilmiöiden merkityksellisen luonteen korostaminen. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä painotetaan näkemystä, jonka mukaan myöhäismoderniteetissä päihteiden käyttö on vahvasti sidoksissa niihin merkityksiin, joita ihmiset sille antavat. Koska tutkimuksen tavoitteena on selvittää, ilmeneekö päihteiden käytön yhdis-

täminen tiettyihin identiteetteihin, elämäntyyliin ja alakulttuureihin tutkittavien näkemyksissä, voidaan laadullista lähestymistapaa pitää tutkimuskysymyksiensä kannalta perusteltuna.

Yksi tutkimuksessa käytettyjä laadullisen tutkimuksen tyypillisiä menettelytapoja on harkinnanvarainen otanta. (Eskola & Suoranta 2008). Harkinnanvarainen otanta tarkoittaa yleensä tutkittavien vähäistä määrää ja sitä, että tutkittavat valitaan tarkoituksenmukaisesti (Patton 2002, 46, 230). Tutkimuksessa harkinnanvarainen otanta ilmeneekin tutkittavien vähäisessä määrässä sekä heidän valinnassaan tehtyinä ratkaisuin. Tutkittavia ei valittu siten, että ne muodostaisivat mahdollisimman kattavan kuvan koko maan päihdeopetuksesta vaan siten, että tutkittavien itsensä välillä olisi mahdollisimman paljon vaihtelua. Aineisto kerättiin haastattelujen ja ryhmähaastattelujen avulla, jotka ovat laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä aineistonkeruumenetelmiä (Patton 2002, 4).

Tutkimusta varten kerätty aineisto on tyypiltään laadullista. Eskola ja Suoranta (2008, 15) toteavat, että laadullisella aineistolla tarkoitetaan pelkistetyimmillään tekstimuotoista aineistoa. Tutkimuksessa aineistot ovat kerätty haastatteluilta ja ryhmäkeskusteluilta, jotka litteroitiin tekstimuotoon. Laadullisessa tutkimuksessa haastattelujen tarkoituksena on tuottaa suoria lainauksia tutkittavien kokemuksista, näkemyksistä, tunteista ja tietämyksestä (Patton 2002, 47). Tässä tutkimuksessa painotus on aineistossa, jossa tutkittavat kertovat omista näkemyksistään ja tietämyksestään.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija voi toteuttaa analyysin usealla eri tavalla. Yksi näistä on tutkimuksessa analyysitavaksi valittu sisällönanalyysi ja teemoittelu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 141; Patton 2002, 453). Aineiston analyysitapa tulisi huomioida jo aineistoa kerätessä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 136). Tutkimuksessa tämä edellytys toteutui, sillä aineistonkeruumenetelmä ohjasi myös analyysia. Analyysissa hyödynnettiin induktiivista päättelyä, joka on yksi laadulliselle tutkimukselle ominaisista analyysistrategioista (Patton 2002, 41).

Myös tutkimuksen raportointi noudatti laadulliselle tutkimukselle leimallista rakennetta. Raportoinnin rakenne pohjautuu kvalitatiivisen haastatteluai-

neiston keskeisiin osiin, jotka ovat 1) johdatus tutkimusongelmaan 2) tutkimuksen toteuttaminen 3) tutkittavan ilmiön kuvaus ja 4) johtopäätökset (Hirsjärvi & Hurme 2000, 192). Laadullisen tutkimuksen raportoinnin perustana toimivat kuvailu ja aineistolainaukset. Kuvausten ja lainausten määrä tulee olla riittävä, jotta lukija kykenee ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden ajatusmaailmaa. (Patton 2002, 503.) Tämän raportin tulosluvussa hyödynnettiin runsaasti aineistolainauksia, joiden avulla lukijalle annetaan kokonaiskuva tutkittavien näkemyksistä. Samalla lainauksia käytettiin tukemaan tutkijan aineistosta tekemiä tulkintoja (Moilanen & Rähä 2018, 68).

Päihteiden käyttöä ja niihin liittyviä asenteita on tutkittu Suomessa usein laajoilla määrällisillä tutkimuksilla, mutta viimeisen kymmenen vuoden aikana myös laadullinen tutkimusote on saanut jalansijaa etenkin huumeiden käyttäjiä koskevissa tutkimuksissa (Seppälä 2003; Seppälä & Mikkola 2004). Laadullista tutkimusotetta tukee nuorten päihteiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö, jonka mukaan laajoilla kyselytutkimuksilla päästään käsiksi vain ongelman pintakerrokseen (Mustalampi ym. 2000, 93).

Määrällisille tutkimusmenetelmille on ominaista standardisoitujen mitausinstrumenttien hyödyntäminen (Patton 2002, 14), mikä vähentää tutkimuksen kykyä reagoida tutkimuskohteessa tapahtuviin muutoksiin. Koska päihteiden käyttö on ilmiönä hyvin moniulotteinen sekä altis nopeille muutoksille, eivät laajat väestökyselyt ja -rekisterit tuota tarpeeksi ajankohtaista ja yksityiskohtaista informaatiota (Seppälä & Mikkola 2004, 20). Laadullisen tutkimusotteen vahvuutena onkin sen syvyys ja yksityiskohtaisuus (Patton 2002, 14), jolloin tutkijan on mahdollista selvittää tutkittavien näkemyksien lisäksi sitä, mitkä tekijät näkemyksiä muovaavat.

6.2 Tutkimukseen osallistujat

Tutkimukseen haettiin osallistujia kolmelta erikokoiselta paikkakunnalta, jolloin tavoitteena oli tuottaa mahdollisimman suurta vaihtelua alueellisten päihdetilanteiden suhteen. Tämä perustui ennakko-oletukseen siitä, että paikkakunnan

koolla olisi vaikutusta siihen, millaisia näkemyksiä opettajilla ja oppilailta paikallisesta päihdetilanteesta on. Valitsemalla mahdollisimman erisuuruisia kouluja tutkimukseen pyrittiin lisäämään myös tulosten yleistettävyyttä.

Osallistujien löytäminen tutkimukseen oli haasteellista. Haasteet tutkittavien löytämisessä saattoivat olla seurausta aiheen arkaluontoisuudesta. Tutkittavien saaminen osallistumaan huumeiden käytön tapaista laitonta toimintaa selvittäviin tutkimuksiin on tavallista vaikeampaan (Puusniekka, Eskola, Itäpuisto, Launonen & Rautsiala 2004, 45). Mahdollisia osallistujia haettiin lähettämällä koulujen rehtoreille sähköposteja, joissa esiteltiin tutkimuksen aihe ja tarkoitus. Kun tarvittava määrä kiinnostuneita kouluja ja opettajia oli löytynyt, heille esiteltiin vielä tutkimuksen aihe ja tarkoitus sekä aineistonkeruun toteutustapa.

Tutkimukseen osallistui yhteensä kolme koulua, jotka olivat pieneltä, keskisuurelta ja suurelta paikkakunnalta. Myös koulujen koko myötäili paikkakunnan kokoa eli pienimmällä paikkakunnalla myös koulu oli kooltaan pienin. Tutkimuksessa kouluihin viitataan kirjaimilla **A (pienin)**, **B (keskisuuri)** ja **C (suurin)**. Jokaisesta koulusta tutkimukseen osallistui yksi yläkoulun terveystiedon opettaja sekä heidän opetuksessaan tutkimusajankohtana olevia oppilaita. Kaikki tutkimukseen osallistuneet opettajat opettivat terveystiedon lisäksi myös liikuntaa.

Koulu A on pieni yhtenäiskoulu hieman alle neljän tuhannen asukkaan kunnassa. Koulusta tutkimukseen osallistui terveystiedon opettaja **Anna**, jolla oli viransijaisuus koulussa. Anna asuu samalla paikkakunnalla, ja hänen lapsensa myös opiskeli koulussa. Koulun A lisäksi Anna opetti terveystietoa kahdella muulla paikkakunnalla, joissa hänellä oli virka. Anna piti päihdeopetusta terveystiedon tärkeimpänä sisältöalueena. Koulusta A tutkimukseen osallistui 14 kahdeksannen vuosiluokan oppilasta.

Koulu B sijaitsee yli sadantuhannen asukkaan kaupungissa ja on kooltaan paikkakunnan kouluista kuudenneksi suurin. Koulusta tutkimukseen osallistui **Kimmo**, ja hän oli opettajista ainoa, joka opetti terveystietoa vain yhdessä oppilaitoksessa. Hän asuu samassa kaupungissa, kuin missä koulu sijaitsee. Kimmo oli tutkimukseen osallistuneista opettajista vanhin, ja hänellä oli takanaan myös

muita pitempi ura opettajana. Kimmo ei antanut päihdeopetukselle erityistä painoarvoa muiden terveystiedon sisältöjen joukossa. Tärkeimpänä tehtävänä hän näki ennen kaikkea kokonaisvaltaisen terveyden edistämisen. Koulusta tutkimukseen osallistui 17 yhdeksännen vuosiluokan oppilasta.

Koulu C on pääkaupunkiseudulla sijaitseva yhtenäiskoulu, ja tutkimukseen osallistuneista kouluista oppilasmäärältään selvästi suurin. Tutkimukseen haastateltu **Pekka** opetti terveystietoa kahdessa yläkoulussa. Hän asuu samassa kaupungissa mutta eri kaupunginosassa. Pekka oli haluton tekemään painotuseroja terveystiedon sisältöjen välillä ja koki kaikki niistä yhtä olennaisina. Koulusta tutkimukseen osallistui 3 kahdeksannen vuosiluokan oppilasta. Vähäinen tutkittavien määrä selittyy sillä, että matkustettuani paikalle toteuttamaan haastatteluja vain kolme oppilasta palautti huoltajan allekirjoittaman tutkimuslupahakemuksen, joka edellytetään, jotta alaikäinen henkilö voi osallistua tutkimukseen.

6.3 Aineiston keruu

Tutkimuksen aineistokeruumenetelmänä olivat haastattelu ja ryhmäkeskustelu. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että aineistonhankinta tapahtuu metodein, jotka mahdollistavat tutkittaville oman näkökulman tuomisen esille (Hirsjärvi ym. 2004, 160). Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 35) mukaan haastattelun valinta menetelmäksi on perusteltua silloin, kun tarkoituksena on korostaa tutkittavan asemaa toimijana. Haastattelumenetelmän valitsevan tutkijan tavoitteena on tuoda esille tutkittavan ajatuksia, käsityksiä, kokemuksia ja tunteita (Hirsjärvi & Hurme 2000, 41). Koska tarkoituksena oli saada tietoa opettajien ja oppilaiden näkemyksistä paikallisesta päihdetilanteesta ja päihdeopetuksesta, voi menetelmävalintaa pitää perusteluna.

Laadullisessa tutkimuksessa käytettyjen menetelmien tavoitteena on tuottaa tutkittavasta kohteesta tietoa, joka ei muilla menetelmillä olisi saavutettavissa ja samalla pyrkiä ymmärtämään toisen henkilön maailmankuvaa (Patton 2002, 340, 379). Ryhmäkeskustelun valinta menetelmäksi oli perusteltua selvitettäessä

oppilaiden näkemyksiä oman alueensa päihdetilanteesta, sillä se mahdollisti oppilaille kuvailevampien ja yksityiskohtaisempien vastauksien antamisen kuin jäykkä kyselylomake. Ryhmäkeskusteluissa oppilaille tarjoutui sinänsä harvinainen tilanne, jossa he saivat avoimesti ja turvallisesti ilmaista mielipiteitään ja ajatuksiaan päihteistä, ilman että toisena osapuolena oleva aikuinen haastoi niitä.

Haastattelu on laaja kattokäsite menetelmälle, jonka sisälle mahtuu useita eri tyyppisiä. Haastattelutyypit poikkeavat toisistaan niiden strukturointiasteen mukaan. Strukturointiaste viittaa siihen, miten kiinteästi aineistonkeruutilanteessa esitetyt kysymykset ovat muotoiltu. Tämän lisäksi strukturointiaste vaikuttaa siihen, kuinka paljon haastattelijä jäsentää tilannetta. Strukturoiduin haastattelutyypin on standardoitu lomakehaastattelu, jossa kysymysten kirjoitusmuoto ja järjestys ovat täysin ennalta määrättyt ja vastaukset kytketty valmiisiin vastausvaihtoehtoihin. Sen vastakohtana on strukturoimaton haastattelu, jossa käytetään avoimia kysymyksiä. Haastattelutilanteessa kysymyksiä syvennetään vastausten mukaisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 43.)

Näiden kahden väliin sijoittuu puolistrukturoitu haastattelu, jossa kysymykset ovat kaikille samat, mutta niiden järjestys voi haastattelutilanteessa vaihdella (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47). Puolistrukturoidulle haastattelulle on ominaista myös se, että vastauksia ei ole sidottu valmiisiin vaihtoehtoihin, ja haastateltavat voivat ilmaista itseään vapaamuotoisesti ja omin sanoin (Eskola & Suoranta 2008, 86).

Puolistrukturoitua haastattelulle läheistä suhdetta oleva menetelmä on teemahaastattelu. Teemahaastattelussa kysymykset pohjautuvat teema-alueisiin, jotka käydään läpi haastateltavien kanssa. Teemoja käsitellään vapaamuotoisesti, ja haastattelu toteutetaan ilman valmista kysymysrunkoa. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Teemat muodostetaan ennen haastattelua tehtävillä selvityksillä tutkitavasta ilmiöstä. Tämän selvityksen tuloksista rakennetaan haastattelurunko, jonka avulla haastattelu toteutetaan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47).

Opettajien haastattelut toteutettiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Suurimpana erona Eskolan ja Suorannan (2008, 86) määritelmään teemahaastattelusta on se, että haastatteluihin valmistettiin haastattelurunko (liite 1),

jonka kysymykset esitettiin tutkittaville. Kysymysten sanamuodot kuitenkin vaihtelivat etenkin silloin, kun tutkijan täytyi selventää kysymystä tai kun jokin haastateltavan antama vastaus edellytti syvempää käsittelyä.

Haastattelurunko laadittiin siten, että ensin tutkimuskysymyksen ja teoreettisen viitekehyksen pohjalta päätettiin teemat haastattelua varten. Tämä vastaa Tuomen ja Sarajärven (2009, 75) kuvausta teemahaastattelusta, jonka mukaan teemojen tulee perustua tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen eli aiempaan tutkimuskirjallisuuteen selvitettävästä ilmiöstä. Tutkimuksessa jokaista teemaa varten kehitettiin kysymykset, joihin vastaamisen oletettiin antavan mahdollisimman olennaista informaatio. Teemojen lisäksi haastattelun alkuun suunniteltiin Pattonin (2002, 325) ohjeita mukaillen helppoja ja taustoittavia kysymyksiä.

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 47) määrittelevät yhdeksi teemahaastattelun ominaispiirteeksi sen, että tutkija on ennalta analysoinut ne tilanteet, joissa tutkittavien yksilöllisiä kokemuksia pyritään selvittämään. Kun tutkimuksen menetelmää tarkastellaan tämän määritelmän kannalta, oli se lähempänä puolistrukturoitua haastattelua. Tutkija ei ollut ennalta analysoinut tilanteita, vaan kysymykset ainoastaan selvittivät tutkittavien näkemyksiä mahdollisimman monipuolisesti ja ilman ennakko-oletuksia. Sen sijaan, että haastattelu olisi toteutettu keskustellen teemoista, joiden uskottiin olevan ilmiön kannalta olennaisia, pyrittiin kysymysrunгон avulla tuottamaan kokonaiskuva tutkittavien näkemyksistä, jolloin analyysi tilanteesta suoritettiin vasta aineiston keräämisen jälkeen.

Aineistokeruu oppilailta toteutettiin ryhmäkeskustelujen avulla. Ryhmäkeskustelujen tavoitteena oli saada oppilaat keskustelemaan tutkijan valitsemista teemoista (Eskola & Suoranta 2008, 95), jotka ilmaistiin tutkittaville otsikoina ja kysymyksinä (liite 2). Tämä ratkaisu tehtiin, koska tutkimusaihe oli oppilaiden kannalta arka. Heidän oletettiin voivan keskustella haastattelun teemoista vapautuneemmin ryhmässä siitä huolimatta, että tutkija kuuntelisi vieressä. Antamalla oppilaille mahdollisuus keskustella ryhmissä pyrittiin siihen, että oppilaat voivat täydentää toistensa vastauksia sekä mahdollisesti saada myös omiin vastauksiinsa lisää syvyyttä kuuntelemalla luokkatovereidensa mielipiteitä.

Juuri tältä osalta valittu menetelmä tuotti tuloksia. Etenkin tilanteissa, joissa ryhmän jäsenet olivat kysymyksestä eri mieltä, syntyi keskustelua, joka pakotti oppilaat perustelemaan omaa näkökantaansa. Koulun A kohdalla ryhmiä oli kaksi, koulun B kohdalla kolme ja koulun C kohdalla vain yksi.

Osittain tämä menetelmä palveli tarkoitustaan, mutta aiheutti myös odottamattomia ongelmia. Koska oppilaat saivat keskustella ryhmässä vapaasti, oli näitä ryhmäkeskusteluja erittäin haastavaa litteroida, ja muutamassa tapauksessa jonkun oppilaan vastauksesta oli mahdoton saada selvää, koska toinen ryhmän jäsen puhui hänen päälleen. Toinen ongelma, joka esiintyi vain koulun B kohdalla, jolloin keskusteluryhmiä tehtiin kolme, oli se, ettei tutkija voinut seurata kaikkien ryhmien keskusteluja yhtä aikaa. Ratkaisuun päädyttiin siksi, että ryhmäkeskustelun uskottiin aineistonkeruumenetelmänä lisäävään oppilaiden rehellisyyttä ja suorapuheisuutta, joka kasvattaisi aineiston luotettavuutta. Analyysivaiheessa vaivaamaan jäi etenkin yksi vastaus, jota jos se olisi huomattu haastattelutilanteessa, olisi ehdottomasti pyydetty syventämään. Kuitenkin menetelmän hyvät puolet ylittivät sen tuottamat haasteet.

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 34) mainitsevat yhdeksi haastattelun eduksi sen, että suora vuorovaikutus haastateltavan kanssa mahdollistaa tiedonhankinnan suuntaamista tilanteen aikana. Vaikka menetelmänä oli ryhmäkeskustelu haastattelun sijaan, tämä tekijä osoittautui erittäin oleelliseksi niissä tilanteissa, joissa keskusteluissa ilmeni jotain yllättävää-tutkimuksen kannalta, tai kun oppilailla oli vaikeuksia keskittyä vastaamaan esitettyihin kysymyksiin.

Haastattelu on hyvä menetelmä silloin, kun esitettyihin mielipiteisiin on tarkoitus saada perusteluja (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Tämä etu osoittautui tärkeäksi myös ryhmäkeskusteluissa, sillä etenkin niiden alkuvaiheessa oppilailla oli tapana vastata hyvin suppeasti esitettyihin kysymyksiin. Kuitenkin tutkimukseen valittu menetelmä tarjosi tutkijalle mahdollisuuden pyytää heitä perustelemaan näkemyksiään. Jatkokysymykset pyrittiin tekemään niin, että olivat mahdollisimman yksityiskohtaorientoituneita (Patton 2002, 372).

Sekä opettajien että oppilaiden kohdalla aineistonkeruu toteutettiin niissä kouluissa, joissa he opettivat ja opiskelivat. Kaikkien muiden paitsi Annan kohdalla opettajan ja oppilaiden haastattelut toteutettiin saman päivän aikana. Kahdessa tapauksessa oppilaiden haastattelut toteutettiin erillisessä tilassa, jolloin opettaja ei ollut paikalla. Koulun B tapauksessa, kun tutkimukseen osallistui koko luokka, haastattelu toteutettiin luokkahuoneessa niin, että opettaja oli läsnä, mutta ei osallistunut lainkaan tilanteeseen vaan työskenteli tietokoneellaan. Opettajan läsnäolo ei aineiston perusteella vaikuttanut oppilaiden vastauksen avoimuuteen. Erityisesti tässä tapauksessa se, että oppilaat saivat keskustella kysymyksistä ryhmissä, lisäsi oppilaiden uskallusta vastata kysymyksiin.

6.4 Aineiston analyysi

Analyysivaiheen tarkoituksena on aineiston selkeyttäminen ja tiivistäminen kadottamatta sen sisältämää informaatiota, ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä (Eskola & Suoranta 2008, 137). Laadullisessa tutkimuksessa kerätyn aineiston analyysiin ei ole yhtä oikeaa menetelmää, sillä tutkimuksen toteutus ja aineiston laatu vaikuttavat siihen, millä tavoin se tulisi analysoida. Analyysimenetelmäksi tuleekin valita se, mikä parhaiten mahdollistaa vastaamisen tutkimuskysymykseen (Hirsjärvi ym. 2004, 110). Perinteisesti laadullisessa tutkimuksessa analyysit ovat pysyneet deskriptiivisinä. Deskriptiivisyyden korostuneisuuden lisäksi analyysiin sisältyy myös tutkijan omaa tulkintaa. (Eskola & Suoranta 2008, 139). Tutkija voi analyysissään keskittyä aineistosta löytyviin yhtäläisyyksiin ja samankaltaisuuksiin tai eroihin ja moninaisuuteen (Eskola & Suoranta 2008, 137). Tutkimuksessa hyödynnettiin sisällönanalyysiä, jonka käyttöä perusteltiin sillä, että sen avulla on mahdollista saada kuvailevaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä sekä löytää samankaltaisuuksia aineistosta (Schreier 2012, 42–42).

Aineiston tulkinnessa ja analyysissä tutkija voi edetä kahdella tavalla. Tulkinnat on mahdollista rakentaa tiiviisti aineistolähtöisesti, tai aineistoa voi käyttää tutkijan teoreettisen ajattelun perustana (Eskola & Suoranta 2008, 145). Ai-

neistoa analysoidessaan tutkijan käyttää joko induktiivista tai abduktiivista päättelyä. Induktiivinen päättely ponnistaa aineistosta, ja siinä edetään yksittäisistä tapauksista kohti yleistyksiä. Abduktiivista päättelyä edustaa teorialähtöisyys, ja siinä yleistyksiä tehdään yksittäisten tapausten avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 136.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston rajaaminen on välttämätöntä, ja aineistosta on etsittävä tutkimuskysymyksen kannalta merkittävimmät sisällöt (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92). Analyysissa hyödynsin induktiivista päättelyä edeten yksittäisistä tapauksista yleisempiin tulkintoihin. Haastattelut litteroitiin analyysia varten kokonaisuudessaan. Erityismerkkejä ei kuitenkaan litteroinnissa käytetty, sillä ne eivät olleet onnistuneen analyysin kannalta olennaisia. Ratkaisua perustellaan sillä, että analyysin kohteena eivät olleet kieli ja kielenkäyttö tai vuorovaikutus (Hirsjärvi & Hurme 2000, 138–141).

Sisällönanalyysi toteutettiin pääosin aineistolähtöisesti kolmivaiheisessa prosessissa. Kuitenkin oppilaiden aineiston osalta analyysissa edettiin myös teorialähtöisesti. Koska aineisto oli kerätty puolistrukturoidulla teemahaastattelulla, oli johdonmukainen ratkaisua aloittaa analyysi haastatteluaineiston teemoittelulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Ensimmäisessä vaiheessa teemojen sisälle kerättiin kaikki vastaukset, jotka jollain tapaa sivusivat niitä, mistä seurasi se, että yksi vastaus saattoi sijoittua enemmän kuin yhden teeman alle. Toisessa vaiheessa, teemoittelun jälkeen jatkettiin luokittelemalla vastaukset edelleen alateemoihin. Alateemojen tarkoituksena oli redusoida aineisto sekä mahdollistaa sen klusterointi eli ryhmittely (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Joidenkin alateemojen osalta luokittelua jatkettiin edelleen siten, että vastaukset jaoteltiin niiden laadun tai sisällön mukaan.

Kuvailen seuraavissa luvuissa sisällönanalyysin prosessia yksityiskohtaisesti ja esittelen teemojen sisälle laaditut alateemat sekä perustelut niille. Laadullisen tutkimuksen ongelmana voi olla myös liian laaja aineisto. Aineistolähtöinen analyysi sopii parhaiten selvittämään kapea-alaisia ilmiötä (Eskola & Suoranta 2008, 19). Tutkimuksessa sekä ilmiötä että aineistoa pyrittiin rajaamaan niin, että

ne keskittyisivät mahdollisimman hyvin vain tutkimuskysymykseen vastaamiseen.

6.4.1 Opettajilta kerätyn aineiston sisällönanalyysin vaiheet

Analyysin ensimmäinen vaihe kohdistui aineiston sisäistämiseen, järjestämiseen ja teemoitteluun. Ennen teemojen etsimistä aineisto voidaan ryhmitellä erilaisten tekijöiden kuten haastateltujen ominaisuuksien perusteella (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Tämän tutkimuksen kohdalla ryhmittely tehtiin siten, että jokaisen opettajan ja oppilasryhmän vastaukset ryhmiteltiin ja käsiteltiin aluksi erillisinä. Eskolan ja Suorannan (2008, 151) suositusta noudattaen perehdyin huolellisesti litteroituun aineistoon tehden samalla tekstiaineistoon merkintöjä. Ennen kuin sisällönanalyysiä on mahdollista toteuttaa, tulee tutkijan määrittää analyysiyksikkö (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Litteroituun tekstiaineistoon tehdyt merkinnät kohdistuivat analyysiyksikköihin, jotka tutkimuksen aineiston laadusta johtuen olivat lauseita tai useista lauseista koostuvia ajatuskokonaisuuksia.

Huolellisen perehtymisen jälkeen opettajien haastatteluaineisto jaettiin haastattelurungon mukaisiin teemoihin, jotka olivat a) paikallinen päihdetilanne b) päihdeopetus ja c) päihteet ja media. Teemat pohjautuivat tutkimuksen teoreettiseen viitekehyksen pohjalta laadittuun haastattelurunkoon. Analyysin toisen vaiheen tarkoituksena oli luokitella teemojen sisälle kerätyt vastaukset jakamalla ne alateemoihin. Aluksi jokaisen opettajan teemoitellut aineistot käytiin läpi huolellisesti ja niistä etsittiin sekä vastaavuuksia että eroja. Kun aineistosta oli muodostettu selkeä kokonaiskuva, jatkettiin analyysia tarkastelemalla sitä, millaisista tekijöistä näkemykset koostuivat ja mitkä tekijät toistuivat opettajien aineistossa. Koska vastaukset olivat kuvailevia, ei tutkimuksen kannalta ollut hyödyllistä tarkastella vastausten määrää kvantitatiivisesti.

Aluksi analyysi kohdistettiin ensimmäiseen teemaan, joka oli paikallinen päihdetilanne. Vaikka jokaisen opettajan vastaukset olivat yksilöllisiä, pystyi vertailemalla niitä toisiinsa havaitsemaan yhtäläisyyksiä siinä, mitkä tekijät muodostuivat merkittäväksi heidän näkemyksissään paikallisesta päihdetilanteesta.

Näistä yhtäläisyyksistä muodostettiin alateemat, joiden avulla teeman päihdeopetuksen alueelliset tarpeet alle kerätyt vastaukset jaettiin. Alateemat, joiden tarkoitus oli pelkistää aineistosta löydetyt alkuperäiset ajatuskokonaisuudet yksinkertaisemmiksi ilmaisuiksi, nimettiin sisältöä kuvaavilla käsitteillä (Tuomi & Sarjajärvi 2009, 109–110), joita olivat *alueen koko*, *alueen sosioekonominen asema*, *omat havainnot* ja *muut tietolähteet*.

TAULUKKO 1. Esimerkki opettajien aineiston teemoittelusta

Teema	Alateemat	sanallinen kuvaus
Paikallinen päihdetilanne	Alueen koko ja koulun sijainti	Paikkakunnan koon vaikutus päihteiden käyttöön, koulun sijoittuminen kaupungin keskustaan
	Alueen sosioekonominen asema	Oppilaiden vanhempien tulo- ja koulutustaso, oppilaiden uskonnollinen tausta, kaupungin vuokra-asuntojen sijoittuminen koulun läheisyyteen
	Omat havainnot	Havainnot omassa työssä koskien oppilaiden tupakointia, nuuskan käyttöä ja suhtautumista päihteisiin
	Muut tietolähteet	Yhteistyö poliisin kanssa, kouluterveyskyselyt, opettajan oma vanhemmuus

Seuraavaksi sisällönanalyysi kohdistettiin toiseen teemaan eli päihdeopetukseen. Teeman tarkoituksena oli tarkastella sitä, millaisia näkemyksiä opettajilla on päihdeopetuksesta ja millaiset tekijät opettajien mukaan vaikuttavat sen toteutukseen. Teeman alle kerätty aineisto jaettiin kolmeen alateemaan, jotka olivat *materiaalit*, *menetelmät* ja *sisällöt*. Näiden alateemojen sisälle kerätyt vastaukset luokiteltiin edelleen sen mukaan, miten toimivaksi opettajat vastauksissaan niiden sisälle kerätyt päihdeopetuksen osatekijät näkivät. Kolmas teema oli päihteet ja media ja sen tarkoituksena oli selvittää, vaikuttaako koulun ulkopuolelta tuleva informaatio päihdeopetukseen. Teeman sisällä aineisto luokiteltiin edelleen

kahteen alateemaan, jotka nimettiin *koulun ulkopuolisen tiedon vaikutus päihdeopetukseen ja oppilaiden mediakokemuksen tuntemus* -nimikkeillä.

TAULUKKO 2. Esimerkki opettajien aineiston teemoittelusta

Teema	Alateemat	sanallinen kuvaus
Päihdeopetus	Materiaalit	Oppikirja, videot ja kuvat, internet
	Menetelmät	Opiskelu oppikirjasta, dialogiin perustuva opetus, oppilaiden motivointi, vieraat, demonstraatiot
	Sisällöt	Perustiedot päihteistä, oppilasryhmän kiinnostuksen kohteiden huomiointi

Yhdistämällä ja vertailemalla teemojen sisälle kerättyä aineistoa kyettiin tutkimuskysymyksiin vastaamaan hyvin monipuolisesti. Tuloksena ei ollut ainoastaan se, millaisena opettajat näkivät päihdetilanteen alueellaan vaan myös se, mihin näkemys perustui ja millä tavoin opettajat pyrkivät huomioimaan paikallisen tilanteen opetuksessaan. Vastausten teemoittelun jatkaminen alateemoihin mahdollisti sen, että yksittäisten näkemysten erittelyn sijaan aineistosta havaittiin yhtäläisyyksiä opettajien väliltä, jolloin myös vastausten yleistettävyyttä lisäytyi.

6.4.2 Oppilailta kerätyn aineiston sisällönanalyysin vaiheet

Samoin kuin opettajien kohdalla myös oppilaiden tuottama aineisto jaettiin ensimmäisessä vaiheessa teemoihin. Teemat olivat a) päihteet oppilaiden lähiympäristössä, b) päihdeopetus ja c) oppilaiden tietolähteet päihteistä. Kun aineisto oli teemoiteltu, siirryttiin sisällönanalyysin toiseen vaiheeseen, jonka tarkoituksena oli tuottaa vastaus tutkimuskysymyksiin siitä, miten oppilaat näkevät paikallisen päihdetilanteen ja ehkäisevän työn ja mitä näkemyksiä heillä on päihdeopetuksesta.

Teemoittelun jälkeen analyysia jatkettiin järjestämällä vastaukset alateemoihin, joiden tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, millaisista osatekijöistä laajempi teema koostui. Alateemojen osalta analyysi eteni teorialähtöisesti, jolloin

sitä ohjasi lähdekirjallisuuden perusteella luotu teoreettinen viitekehys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97). Tällöin tutkimuksen teoriaosassa on etukäteen tehty valintaa suhteen, mitkä tekijät ovat tutkittavan ilmiön kannalta olennaisia, joihin aineistoa suhteutetaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 98). Tutkimuksen osalta tämä näkyi siten, että aineistosta etsittiin niitä myöhäismodernille mentaliteetille ominaisia piirteitä, jotka koskevat yksilöiden näkemyksiä päihteistä ja niiden käytöstä.

Alateemojen teorialähtöisyyden lisäksi erona oppilaiden ja opettajan aineiston analyysin välillä oli se, että jälkimmäisen kohdalla paikallisesta päihdetilanteesta esitti näkemyksiään aina vain yksi henkilö, kun taas oppilaiden kohdalla näkemyksiä oli enemmillään seitsemäntoista. Oppilaiden näkemysten väliset erot näkyivät selvimmin koulun B aineistossa, josta tutkimukseen osallistui eniten oppilaita. Pelkkien erojen havaitsemista olennaisempaa tutkimuskysymysten kannalta oli selvittää, mistä erot yksittäisten oppilaiden välillä johtuivat. Sisälönanalyysissa oppilasryhmän sisäisiä eroja selvitettiin tarkastelemalla oppilaan suhtautumista päihteisiin ja sitä, miten paljon hän koki niiden näkyvän lähiympäristössään. Näillä kahdella tekijällä havaittiin olevan positiivinen yhteys siten, että mitä kiinnostuneempi nuori oli päihteistä, sitä enemmän hän koki niiden näkyvän lähiympäristössään.

Ensimmäisen teeman kohdalla alateemoja oli kolme, ja ne olivat *lähialueen nuoret ja huumeet, päihteiden näkyvyys lähiympäristössä sekä näkemykset päihteistä ja päihteiden käyttäjistä*. Alateemoihin sijoitettujen vastauksien tarkoituksena ei ollut ainoastaan tuottaa tietoa siitä, miten oppilaat näkivät alueen päihdetilanteen, vaan myös epäsuorasti selvittää, ilmeneekö oppilaiden näkemyksissä myöhäismoderniteetille ominaista mentaliteettia. Tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tuottaa kattavaa ja todennettavissa olevaa kuvaa kokonaisen kaupungin päihdetilanteesta vaan tuoda esille yksittäisen oppilasryhmän näkemyksiä paikallisesta tilanteesta. Kyseinen tavoite pyrittiin saavuttamaan siten, että tuloksissa ilmaistiin koko oppilasryhmässä esiintyneet näkemykset mahdollisimman kattavasti. Vaikka yksittäisten oppilaiden näkemysten välillä oli selvää vaihtelua, olivat niiden yhtäläisyydet koulukohtaisesti merkittävät.

TAULUKKO 3. Esimerkki oppilaiden aineiston teemoittelusta

Teema	Alateemat	sanallinen kuvaus
Paikallinen päihdetilanne	Lähialueen nuoret ja huumeet	Lähialueen nuorten suhtautuminen päihteisiin, nuorten päihteiden käyttö, päihteet koulussa
	Päihteiden näkyminen lähiympäristössä	Päihteiden näkyvyys koulun lähiympäristössä, oppilaiden vapaa-ajalla kohtaama päihteiden käyttö, päihteiden saatavuus
	Näkemykset päihteistä ja päihteiden käyttäjistä	Kielteinen suhtautuminen päihteisiin, päihteiden käyttäjien yksiulotteinen kuvaus, oppilaan kiinnostus päihteitä kohtaan

Päihdeopetus-teeman alla kerätyt vastaukset jaettiin neljään alateemaan, jotka olivat *materiaalit, sisällöt, menetelmät ja aikapuhe*. Jokaisen alateeman kohdalla kerättiin vastauksia, jotka sisälsivät oppilaiden näkemyksiä päihdeopetuksesta. Lukuun ottamatta aikapuhe-teemaa luokittelua alateemojen sisällä jatkettiin edelleen siten, että aineistossa käsitellyt päihdeopetuksen materiaalit, sisällöt ja menetelmät luokiteltiin sen mukaan, miten toimiviksi oppilaat ne näkivät.

TAULUKKO 4. Esimerkki oppilaiden aineiston teemoittelusta

Teema	Alateemat	sanallinen kuvaus	Sisältöjen laatu
Oppilaiden tietolähteet päihteistä	Internet	Opetusvideot, käyttäjien kuvaukset, lähialueen nuorten tuottama mediasisältö, musiikkivideot, nuuskan myynti	Kielteinen: opetusvideot, käyttäjien kuvaukset Positiivinen: lähialueen nuorten tuottama mediasisältö, musiikkivideot, nuuskan myynti
	Muut mediat	Dokumentit, elokuvat, musiikki	
	Lähipiiri	Vanhemmat, ystävät	

Kolmannessa teemassa keskityttiin vastauksiin, jotka koskivat sitä, mistä oppilaat saivat tietoa päihteistä ja millaista tuo tieto oli. Näkemykset, jotka oli kerätty oppilaiden tietolähteet päihteistä -teeman alle, jaettiin kolmeen alateemaan. Nämä alateemat olivat *internet, muut mediat ja lähipiiri*. Analyysiä jatkettiin internetin osalta siten, että siihen sisältyvät vastaukset jaettiin edelleen sen mukaan, millaista oppilaiden internetissä kohtaama informaatio oli ja kuvattiinko oppilaiden sisällöissä päihteitä positiivisesti vai negatiivisesti. Sama tarkastelu tehtiin myös muiden alateemojen kohdalla, mutta niiden osalta vastauksia kertyi liian vähän, että niiden pohjalta oli mahdollista tehdä johtopäätöksiä. Aluksi teemoittelu suoritettiin erikseen jokaisen ryhmän osalta, jonka jälkeen koulujen vastauksia tarkasteltiin rinnakkain, jolloin selvitettiin etenkin sitä, oliko internetissä kohdattujen sisältöjen luonteessa havaittavissa alueellisia eroja. Viimeisenä eri koulujen oppilaiden vastaukset yhdistettiin, jolloin oli mahdollisuus vastata tutkimuskysymykseen siitä, mistä lähteistä oppilaat saavat päihteisiin liittyvää tietoa ja millä tavoin päihteet eri tietolähteissä kuvataan.

6.4.3 Opettajien ja oppilaiden tarkastelu rinnakkain

Sisällönanalyysin kolmannessa vaiheessa tarkasteltiin sitä, miten opettajien ja oppilaiden näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta vastasivat toisiaan. Tarkastelemalla aineistoja rinnakkain, oli mahdollista arvioida, kuinka yhteneväiset opettajien ja oppilaiden näkemykset paikallisesta tilanteesta olivat. Tarkastelun tuottamien tuloksien pohjalta oli myös mahdollista arvioida, kuinka luotettavia olivat ne tiedot, joihin opettajan näkemys perustui. Tällöin tarkastelun kohteeksi voitiin ottaa se, mitkä tekijät lisäsivät oppilaiden ja opettajan kokemusten yhteneväisyyttä.

Oppilaiden näkemyksiä saamastaan päihdeopetuksesta verrattiin opettajan päihdeopetukselle asettamiin tavoiteisiin. Tällöin tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten oppilaiden näkemykset päihdeopetuksesta vastasivat opettajien nä-

kemyksiä. Päihdeopetusta käsiteltiin kaikkien kolmen alateeman eli materiaalien, menetelmien ja sisältöjen osalta. Kolmantena merkittävänä komponenttina tarkasteltiin sitä, miten opettajien näkemykset oppilaista ja heidän suhtautumisestaan päihteisiin vastasivat oppilaiden itsestään ja lähialueen nuorista esittämiä näkemyksiä.

6.4.4 Eettiset ratkaisut

Laadullisen tutkimuksen tutkimusetiikka voidaan ymmärtää joukoksi normeja, jotka ohjaavat tutkimuksen toteutuksessa (Tuomi & Sarajarvi 2009, 128). Tutkimuseettiset valinnat ovat mukana koko prosessin ajan, opastavat tutkijan vuorovaikutusta tutkittavien kanssa jo ennen varsinaisen aineistonkeruun aloittamista. Riippumatta siitä millä tavoin aineisto kerätään, tulee tutkijan varmistaa se, että tutkittavat ymmärtävät, mihin tarkoitukseen tietoa kerätään ja kuinka sitä käsitellään (Patton 2002, 407; Puusniekka ym. 2004, 44). Tutkittavien vaillinainen informointi tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista ei ole koskaan hyväksyttävää (Kuula 2006, 137).

Tässä tutkimuksessa pyrittiin varmistamaan se, että tutkittavat ymmärsivät, mihin tarkoitukseen tietoa kerätään informoimalla siihen osallistuvia tahoja tutkimuksesta. Tutkimuslupaa kysyttiin aluksi koulun rehtoreilta, jolloin heille myös kerrottiin siitä, miten tutkimus toteutetaan, millaisiin asioihin sillä haetaan tietoa sekä tarvittaessa, millä tavoin aineistoja käsitellään (liite 3). Kun koulun halukkuus ja tutkimuslupa oli ensin varmistettu rehtorilta, pyydettiin tutkimusluvat vielä kirjallisesti opettajilta ja rehtorilta (liite 4). Lapset kuuluvat lainsäädännön mukaan suojeltaviin erityisryhmiin, jonka seurauksena heillä ei ole itsemääräämisoikeutta päättää osallistumisestaan tutkimuksiin (Kuula 2006, 147). Tästä johtuen tutkimuslupa pyydettiin kirjallisesti osallistuvien oppilaiden vanhemmilta (liite 5). Vaikka huoltajien lupa alaikäisen osallistumiselle tutkimukseen edellytetään, päättää tutkimukseen osallistumisesta viime kädessä lapsi itse (Kuula 2006, 148). Ennen haastattelujen alkua oppilaille vielä kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja tapa, millä tavalla heidän haastatteluaineistoaan käsitellään,

ja tässä vaiheessa heille myös tarjottiin mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta.

Tämän tutkimuksen aiheen arkaluontoisuus asettaa sille erityisiä tutkimuseettisiä vaatimuksia sekä haasteita. Tutkimusaihetta pidetään arkaluontoisena esimerkiksi silloin, kun se aiheuttaa todellista uhkaa niille, jotka ovat tutkimuksen kanssa tekemisissä (Lee 1993, 3–4). Tutkimusaiheen arkaluontoisuutta on mahdollista määritellä myös lainsäädännön avulla. Kuitenkin viime kädessä sen määrittely, onko tutkimusaihe arkaluontoinen, tulisi jättää tutkittavalle (Kuula 2006, 135–136).

Tutkimuseettisten kysymysten huolellinen pohtiminen on erityisen tärkeää silloin, kun tutkimuksen kohteena on nuoria koskevat arkaluontoiset aiheet. Arkaluontoisia tietoja kerätessään tutkijan on välttämätöntä selvittää itselleen, mikä on tutkimuksen tuottaman tiedon arvo ja onko se riittävä oikeuttamaan tietojen keruun (Puusniekka ym. 2004, 44). Myös Vehkalahti, Rutanen, Lagström & Pösö (2010, 17) toteavat, että arkaluontoisia aiheita ei tutkimusetiikan nimissä tule sulkea pois lapsia ja nuoria koskevasta tutkimuksesta, jos tutkimuskohde voidaan katsoa yhteiskunnallisesti merkittäväksi. Tämän tutkimuksen kohdalla arkaluontoisuudestaan huolimatta voidaan aihetta pitää yhteiskunnallisesti riittävän tärkeänä oikeuttamaan sen toteutuksen.

Tutkimuksessa aiheen arkaluontoisuuden arvio perustui siihen, että nuoret saattoivat pelätä seurauksia, jos he kertoisivat liian avoimesti omasta tai muiden nuorten päihteiden käytöstä. Arkaluontoisena pidetään myös tutkimusaiheita, joiden kohteena on laitton toiminta kuten huumeiden käyttäminen (Puusniekka ym. 2004, 45). Nämä tekijät pyrittiin huomioimaan kahdella tavalla: ensin jo ryhmäkeskustelun teemoja laadittaessa ja toiseksi itse ryhmäkeskusteluissa.

Ryhmäkeskustelujen teemat laadittiin siten, etteivät ne koskeneet nuoren omaa päihteiden käyttöä ja mahdollistivat asian käsittelyn yleisemmällä tasolla. Ryhmäkeskusteluissa nuoria myös muistutettiin useaan kertaan siitä, että heidän anonymiteettinsä on suojattu. Keskustelut toteutettiin mahdollisuuksien mukaan ilman opettajan läsnäoloa, ja oppilaille annettiin tilaisuus keskustella kysymyksistä ryhmässä, jolloin he eivät joutuneet käsittelemään arkaa aihetta yksin.

Oppilaiden ryhmäkeskusteluissa hyödynnettiin mahdollisimman avoimia kysymyksiä ja myös pelkkää otsikkoa keskustelulle (liite 2). Avointen kysymyksien hyödyntäminen lisää aineiston luotettavuutta tutkittaessa arkaluontoisia aiheita, etenkin kun tutkittavana on yksilöiden käyttäytyminen (Lee 1993, 77).

Haastateltaessa yksilöitä arkaluontoisista teemoista tulee tutkijan luoda tilanteesta sellainen, että se mahdollistaa tutkittavalle vaikeiden asioiden kertomisen ilman vuorovaikutustilanteen keskeytymistä esimerkiksi nolostumisen vuoksi (Lee 1993, 75). Varsinaisissa ryhmäkeskusteluissa tähän pyrittiin pitämällä yllä avoin ja rehellinen suhde tutkittaviin. Etenkin oppilaiden kohdalla pyrittiin luomaan neutraali ja kantaa ottamaton ilmapiiri mahdollisimman avoimen vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi.

Aineistonkeruutilanteissa tutkijan roolia ei pyritty häivyttämään kokonaisuudessaan, sillä tietynasteinen muodollisuus sekä tutkittavien ymmärrys niin omasta kuin tutkijankin roolista palveli tilanteen tarkoitusta (Kuula 2006, 140). Opettajien haastattelujen kohdalla samanlaiseen roolien alleviivaamiseen ei ollut tarvetta. Sekä haastatteluissa että ryhmäkeskusteluissa tutkittavalle pyrittiin antamaan mahdollisimman paljon tilaa vastata laajasti ja haluamallaan tavalla. Kuula (2006, 141) viittaa Holmilaan (1982, 208), jonka mukaan haastattelutilanne, jossa haastateltava saa ilmaista itseään omilla ehdoillaan, on sekä tutkijalle että tutkittavalla miellyttävää. Ryhmäkeskusteluissa oppilaat pääsivät keskustelemaan teemoista ilman tutkijan keskeytystä ja kykenivät siten ilmaisemaan näkemyksiään itselleen luontaisella tavalla.

Hyvän tutkimusetiikan noudattaminen edellyttää, että tutkittaville taataan anonymiteetti. Erityisen tärkeää tutkittavien oikeuksien kunnioittaminen ja yksityisyyden takaaminen on silloin, kun tutkittava aihe on arkaluontoinen. Täydellinen nimettömyys on kuitenkin vaikeaa ja haastatteluja hyödyntävissä tutkimuksessa usein mahdoton saavutettava (Eskola & Suoranta 2008, 57). Tärkeimpänä tekijänä on tällöin tutkittavien anonymisointi eli tunnisteiden poistaminen tai muuttaminen tutkimuksessa. (Kuula 2006, 200.) Normaalina käytäntönä voi-

daan pitää haastateltujen nimien muuttamista sekä haastattelupaikkojen mainitsematta jättämistä (Patton 2002, 411). Tässä tutkimuksessa anonymisointi toteutettiin edelle esitettyjen käytänteiden mukaisesti.

Tutkimuksessa noudatettiin kvalitatiivisen tutkimuksen peruseriaatteita koskien tutkittavien anonymisointia (Kuula 2006 214–215). Eettiset velvollisuudet ohjaavat tutkijaa myös raportoinnissa, jossa tutkimustulokset tulee ilmaista rehellisesti ja tutkittavien näkemysten mukaisesti mutta samalla myös heitä suojelevasti (Puusniekka ym. 2004, 48). Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että tutkittavien nimet olivat opettajien osalta muutettu pseudonyymeiksi ja oppilaiden haastatteluissa nostetuissa sitaateissa mainittiin ainoastaan haastatellun sukupuoli ja oppilaalle haastattelujen litterointivaiheessa annettu numero. Erityisesti oppilaiden kohdalla haluttiin varmistaa, että heidän anonymiteettinsä on suojattu myös siinä tapauksessa, että samasta koulusta tutkimukseen osallistunut opettaja lukisi tutkimusraportin. Raporttiin valittiin sitaatit siten, ettei niissä ilmeneisi mitään tunnistettavaa. Myös paikkakunnat, joissa koulut sijaitsivat, jätettiin mainitsematta ja yksityiskohdat häivytetettiin siten, etteivät osallistuneet koulut olisi millään tavoin tunnistettavissa.

Nuoriin kohdistuvan tutkimuksen eettisenä perustana on luottamuksellisen suhteen luominen tutkittavan ja tutkijan välille. Olennaista on myös se, ettei tutkimus saa vaikeuttaa siihen osallistuvan elämää eivätkä tulokset saa olla tutkittavaa vahingoittavia. (Vehkalahti ym. 2010, 16.) Tutkittaessa arkaluontoista aihetta, jossa nuoren avoimuus omasta päihteidenkäytöstään voi johtaa häneen kohdistettuihin seuraamuksiin, tulee nämä tekijät ottaa erityisen tarkasti huomioon. Ryhmäkeskusteluissa nuoria rohkaistiin kertomaan näkemyksiään mahdollisimman avoimesti lupaamalla heidän pysyvän nimettöminä ja että aineistoa käsiteltäisiin luottamuksellisesti. Tutkimuksessa ei ilmennyt tuloksia, jotka voisivat olla vahingollisia siihen osallistuneille nuorille. Tästä huolimatta tulosten raportoinnissa ja aineistolainauksissa hyödynnettiin mahdollisimman suurta huolellisuutta, jottei tutkijan nuorille antamaa lupaausta anonymiteetistä rikottaisi.

Anonymiteetin lisäksi tutkittavien tulee voida olla varmoja siitä, että heidän antamaansa informaatiota käsitellään luottamuksellisesti (Patton 2002, 408;

Tuomi & Sarajärvi 2009, 128). Tähän pyrittiin tutkimusaineiston huolellisella säilytyksellä. Tutkimusaineisto oli vain tutkijan hallussa olevalla erillisellä kovalevyllä. Sen lisäksi tutkittavia on informoitu siitä, miten aineistoa säilytetään ja ke- nellä on siihen pääsy tutkimuksen tekoaikana sekä sen jälkeen. Aineistoa säilyte- tään pro-gradutyön valmistumiseen saakka, jonka jälkeen haastattelutallenteet tuhotaan.

7 TULOKSET

Tässä luvussa käsitellään tutkimusaineiston analyysissä löydetty tulokset, joita verrataan tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Tulokset käsitellään tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä. Ensimmäisenä käsitellään opettajien ja oppilaiden näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta, jonka jälkeen siirrytään tarkastelemaan heidän näkemyksiään päihdeopetuksesta. Tuloksissa edetään aineiston analyysi -luvussa esitettyjen teemojen mukaisesti.

Tutkimuksen tuloksena on, että opettajat ja oppilaat näkevät oman paikallisen päihdetilanteen hyvin samalla tavoin. Tärkein tekijä yhteneväisyydessä oli se, miten monipuolisia lähteitä opettaja hyödynsi näkemyksensä pohjana. Näkemys paikallisesta tilanteesta vaikutti kuitenkin vain vähän päihdeopetuksen toteutukseen, joka oli sekä opettajien että oppilaiden näkemysten mukaan ainekeskeistä ja kaikissa tutkimukseen osallistuneissa kouluissa hyvin samanlaista. Opetuksen toteutukseen vaikutti paikallisen päihdetilanteen sijaan enemmän oppilasryhmä ja sieltä nousevat tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Opettajien ja oppilaiden näkemykset päihdeopetuksesta erosivat merkittävästi etenkin sen osalta, millaiset menetelmät nähtiin toimiviksi. Päihdeopetuksen ohella oppilaat saivat eniten tietoa päihhteistä internetistä. Internetissä nähty sisältö ei teoreettisen viitekehyksen mukaisesti haastanut päihdeopetuksen sisältöä vaan toimi useammin sitä vahvistavasti.

7.1 Paikallinen päihdetilanne

7.1.1 Opettajien näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen mukaan päihdeopetuksen tehokkuuden kannalta on olennaista sen kohdistaminen paikallisiin tarpeisiin (Soikkeli 2002; Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a). Paikallisen tilanteen hyvän tuntemuksen lisäksi päihdeopetusta antavan henkilön tulee huomioida myöhäismoderniteetin

vaikutus päihteiden käyttöön ja niihin liittyviin kulttuureihin, minkä seurauksena molemmat ovat muuttuneet entistä monipuolisemmiksi. (Seppälä 1999; Reith 2005; Pitkänen ym. 2016).

Paikallisesta päihdetilanteesta -teeman alle kerätyt opettajien vastaukset oli luokiteltu seuraaviin alateemoihin: *omat havainnot, alueen koko, alueen sosioekonominen asema ja muut tietolähteet*. Seuraavaksi käsitellään opettajien vastauksia alateemakohtaisesti yhtenäisenä kokonaisuutena kuitenkin nostaten esiin myös tutkimuksen kannalta olennaisia eroja opettajien välillä.

Omat havainnot keskittyivät opettajilla etenkin siihen, miten paljon päihteiden käyttöä esiintyi koulun oppilailla tai koulun lähiympäristössä. Opettajien näkemykset oman koulun oppilaiden kohdalla vastasivat hyvin paljon vuoden 2017 kouluterveyskyselyn tuloksia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018), joiden mukaan nuorten päihteiden käyttö on vähentynyt. Vaikka päihteet eivät näy kouluympäristössä, kaksi opettajista kertoi, että koulussa havaitaan myös oppilaita, joilla on kosketusta päihteisiin. Opettajien näkemyksissä ilmeni eroja siinä, miten merkittävänä he näkivät oppilaiden tupakoinnin. Yhden opettajan mukaan se oli täysin kadonnut hänen koulustaan, kun taas toinen opettaja oli nähnyt tarpeelliseksi tupakkaa koskevan päihdeopetuksen aikaistamisen.

Onko teillä ollut täällä koulussa ongelmia päihteiden kanssa? (Haastattelija)

”Ei. Ei oikeestaan ees ole. Tietysti niin kun siinäkin on koulussa sitten olemassa erikseen sitten ne elimet ja prosessit, sitten varmaan tai onkin. Mut että tavallaan semmoinen et ois esimerkiksi ollut, et itse en oo kertaakaan ollut tilanteessa mis ois ollut joku niin ku akuutti epäily, että joku oppilas on vaikka päihtänyt meillä koulussa.”

Pekka

”No ei, vaikka nyt muutamat ehkä puhuu silleen, että joo. Ja varmaan siellä onkin muutamat, jotka käyttää. Voi olla hyvinkin. Mutta niin ku ei oo sellainen niin ku massailmiö. Eikä oo semmoinen että wou”

”Joskus voi olla, että ryöstäytyy, tupakointi lisääntyy mut että, siinäkin varmaan enemmän ajanhermolla olla. Että toi oli silloin just keväällä, piettiin tupakkavalistusta seiskoille, niin sitten mä vaihdoin, niillä ois oikeesti kasilla vasta tupakka. Mutta mä oon yleensä pitänyt aina seiskalla tupakan ja niillä oli se kuraattorin järjestämä tupakkavalistus, niin me vaihdettiin se seiskalla ihan sen takia, että se on, jo se kesä siinä semmoista aikaa seiskoille, että moni saattaa sit siellä ehkä kokeilla, innostua.”

Anna

”Siis nyt tilanne on paras mitä minun uralla on koskaan ollut päihteiden käytön kannalta ainakin tässä meidän koulun ympäristössä.”

”Ja me nähdään täällä oppilaitakin, jotka sitten on enemmän tai vähemmän siinä (päihteiden käytössä) mukana”

”Mä en oo nähnyt tupakoivaa oppilasta enää, vuosia siis. Nyt en muista, mutta ainakin kolme neljä vuotta, enemmänkin, kun oon nähnyt oppilaan tupakoivan missään tilanteessa.”

Kimmo

Kaksi kolmesta opettajasta näki nuuskan käytön lisääntyneen. Käytön lisääntyminen oli heidän mukaansa näkynyt esimerkiksi tyhjien nuuskapurkkien ilmaantumisenä koulun alueelle. Kumpikaan opettajista ei kuitenkaan nähnyt nuuskan käytön lisääntyneen hälyttävästi. Opettajien näkemys nuuskan käytön lisääntymisestä vastaa tutkimustulosta, jonka mukaan käyttö on kasvanut vuodesta 2007 eteenpäin etenkin pojilla (Raitasalo ym. 2016, 18). Yhden opettajan vastauksissa nuuska yhdistettiin erityisesti poikien harrastamaan urheilulajiin. Ajatusta tiettyjen urheilulajien yhteydestä nuuskan käyttöön tukee myös Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma, joka mainitsee urheiluvalmennuksen tärkeänä tahona etenkin tupakkatuotteiden käytön varhaisessa ehkäisyssä (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2015a, 22).

”Päihteissä varmasti täällä nykyään näkyy eniten nuuska. Mutta sehän sellainen, onko se nyt tullut tupakan tilalle vai mikä siinä on. Mut se on yleistymään päin, ei sekään oo vielä mitenkään käsiin levinnyt, mutta aika paljon sitä on ja sitä kauppaat käydään täällä, oppilaat, saadaan aina välillä vihiä siitä.”

”Purkkeja oon, oon yhden tyhjän purkin nähnyt ikkunalaudalla ja sitten syksyllä sain tietooni, et oli tällaista nuuska kauppaat ollut, en ollut siinä mitenkään, mutta kuulin vaan kollegoilta, että oli ollut. Silloin oli pientä kuhinaa oppilaidenkin keskuudessa, että ne vähän puhu, että se ehkä käyttää ja tämmöistä. Mutta kuitenkin sekin on ollut täällä aika pientä.”

Kimmo

” Et kyl mä nyt niin ku nään tääl koulussa, kun kävelee ohi, et jossain roskiksis on nuuskapurkkeja ja muuta. Ja oletus on arvo silloin, et joku tääl nuuskaa käyttää.”

”Kyl ne nyt varmaan ymmärtää, sen niin ku yläkoululaiset, et jos mä nyt näkisin, et jollain ois nuuska huulella niin totta kai opettaja nyt siihen puuttuis. Mut että sellaista tilannetta mulle ei oo tullut. No itse asiassa on tullut semmoinenkin, et on. Mut siitä on vähän, vuosia aikaa. Mut että niin ku tosiaan siis se, et kyllä täällä koulun alueella näkee pihalla nuuskapusseja ja roskiksissa nuuskarasioita ja muuta. Niin kyllä se sit niin ku selkeesti yks yhteen, niin jonkun verran sitä käytetään.”

Pekka

Kaksi kolmesta opettajasta näkivät oppilaiden asennoitumisen huumeita ja erityisesti kannabista kohtaan muuttuvan iän myötä. Opettajien näkemyksen mukaan muutos tapahtuu yhdeksännellä vuosiluokalla, jolloin oppilaat haastavat enemmän päihdeopetuksessa annettua kuvaa kannabiksesta. Etenkin yksi opettajista näki, että yhdeksännellä luokalla oppilaat uskaltavat tuoda oman mielipiteensä paremmin esille sekä ovat perehtyneet aiheeseen aiempia vuosiluokkia enemmän. Opettajan näkemyksen mukaan yhdeksännen vuosiluokan oppilaat saattavat olla myös sosiaalisesti altistuneita huumeille. Toisen opettajan näkemyksen mukaan asiaan liittyi myös sosiaalinen ulottuvuus, jolloin oppilaat saattavat kokea tarvetta esittää tietävänsä aiheesta enemmän kuin, mitä he todellisuudessa tietävät.

”Kasit ei vielä uskalla oikein niin ku jos mä mietin et mä. Pidinkö mä nyt viime keväänä sit täällä niille kaseille, niin se ei oo vielä semmoista. Sit ysit on jo niin paljon rohkeampia ja niillä omat mielipiteet ja ne uskaltaa ne sanoa.”

”Et sitten jo ysillä ollaan sillein et me ollaan kyliltä kuultu. Ja ne piirit alkaa olla sellaiset että siellä saattaa olla jo vanhempia kavereita. Saattaa kasillakin olla, mutta ysillä se on melkein, no monesti ainakin, kun mietin noita kuntia, niin ne alkaa olla sitten vanhempien kanssa enemmän ja luonnollisesti siellä sitten on jo joku käyttäjä.”

Anna

”Seiskaluokallahan se on kauheen tyypillistä, että kauhistellaan vielä paljon kaikenlaista päihdettä. Ehkä siellä jotkut on jo vähän hiljaa, mutta siellä ei vielä niin suuresti ruveta leuhkimaan tai sit niin kun. Ysiluokalla rupee tuleen jo sitä, että siellä jo vähän kääntään se toisin päin, että on tässä vähän nähty sitä sun tätä ja mulla on vähän kavereita tai annetaan niin ku ymmärtää, että oltais vähän jo kokeiltu. Osa varmaan onkin, tietenkin onkin kokeillut, mutta osittain halutaan antaa ehkä sellainen mielikuva, että on vähän kokeusta ja vähän enemmän tietoo kuin niillä muilla esimerkiksi siitä, mistä niitä saa, miten ne vaikuttaa ja paljon ne maksaa.”

Kimmo

Kolmeen muuhun alateemaa kerätty aineisto antoi tietoa opettajien näkemyksistä paikallisesta päihdetilanteesta epäsuoremmin. Toisaalta alateemat ovat ymmärrettävissä osatekijöinä, joiden pohjalta opettajat muodostavat näkemyksensä. Koska suoran informaation saaminen paikallisesta päihdetilanteesta oli opettajista hyvin haasteellista, hyödyntämällä näitä epäsuoria indikaattoreita he kykenivät muodostamaan näkemyksensä siitä, millaisessa ympäristössä heidän oppilaansa elivät. *Alueen koolla* oli vaikutusta siihen, millä tavoin opettajat näki-

vät päihdetilanteen. Mitä suurempi kaupunki oli kyseessä, sitä enemmän päih- teiden etenkin huumeiden käyttöä nähtiin ilmenevän. Toisaalta myös pienellä paikkakunnalla asuvan opettajan mukaan päihhteiden käyttöä esiintyi alueella myös huumeiden osalta. Pienestä koosta huolimatta paikalliseen päihdetilantee- seen vaikutti opettajan näkemyksen mukaan internet ja paikkakuntaa lähellä oleva suurempi asutuskeskus.

”Ja kyllä varmaan sit ihan niin ku tämmöiset asiat, nyt kun esimerkiksi huumeet mainitsit, niin varmaan niin ku maantieteellinen sijainti (vaikuttaa) jo Suomessakin voisit kuvitella. Se tosiasia, että me ollaan nyt vaikka (kaupunki), niin on varmasti ihan eri asia kuin se, et me oltais jossain pienemmällä paikkakunnalla jossakin Pohjois-Suomessa.”

Pekka

”Monesti mäkin sanon et ei me, vaikka me ollaan (paikkakunta), vaikka ollaan (paikka- kunta), et ei tää oo mikään lintukoto. Et joskus mulla oli joku oppilas sano, et kun oli kir- jassa kuva tulitikkurasiasta missä oli joku puhelinnumero ja huumelehen kuva, että kato nyt että tossa on tommoinen puhelinnumero. No mä sanoin, no internetistä saa kuka ta- hansa, mistä tahansa, niin ku mitä tahansa. Ihan mitä tahansa. Et ei se niin ku enää oo sel- lainen. Jos sitä niin ku yrittää, että tääkään ei oo mikään lintukoto, että. Ja sitten ne mo- nesti tulee, sit joo niin ei oookkaan, että siinä rivitalossa asuu se kotikasvattaja, ja kyllä (paikkakunnalta) saa ja kyllähän täältäkin saa.”

”Ja onhan tää lähempänä (kaupunkia) tässä.”

Vaikuttaako sekin jotenkin? (haastattelija)

”Vaikuttaa”

Anna

Alueen sosioekonomisella asemalla oli yhteys siihen, millaiseksi opettajat näkivät paikallisen päihdetilanteen. Mitä korkeammin koulutettua väestöä alueella asui, sitä vähäisempänä päihhteiden käyttöä pidettiin. Myös koulun sijainnilla aivan keskustan läheisyydessä oli yhden opettajan näkemyksen mukaan merkittävä vaikutus huumeiden käytön yleisyyteen koulun läheisyydessä. Yksi opettajista näki myös alueella asuvien henkilöiden uskonnollisella vakaumuksella olevan vaikutusta päihdetilanteeseen.

”Et ei välttämättä nyt (kaupunginosa) oo sillä tavalla, ei oo erottunut hyvässä eikä pa- hassa. Et tavallaan niin ku sosioekonomisesti tää on semmoinen alue tää (kaupunginosa), että tää on myös hyvin heterogeeninen alue. Et jos miettii semmoisia niin ku sosiologisia taustatekijöitä, niin tääl on niin ku kaupungin vuokra-asuntoja, mutta sitten tääl on hyvin hyvin kalliita ja arvokkaita yksityisasuntoja.”

Pekka

”Mutta on se tässä tää koulu, tää sijanti taas. Me sijaitaan tällaisella alueella niin kun keskustan, niin meillä on aika sillein koulutettuja perheitä ja sosioekonominen asema mun mielestä näkyy myös sen takia, että meillä ei moni, esimerkiks nää päihteet, niin mä luulen, että meillä kodeissa ei ihan niin paljoo.”

”Ja sitten tää keskustan alue on semmoinen, että (kaupungin) keskustassa, jonkun verran huumeita liikkuu, niin me ollaan tässä kumminkin sillein vaaravyöhykkeellä. Sen takia sitten poliisi vähän tekee yhteistyötä ja vanhempainillassa myös sitten vanhemmille info-taan ja kerrotaan vähän niitä niin ku faktoja ja tilastotietoja ja vähän niitä merkkejä, että mistä vois olla sitten huolissaan. Niin yhteistyötä kotien kanssa, niin ei olla ihan niin ku tietämättömiä tai liian sinisilmäisiä.”

”Me tehdään sellainen pienoistutkimus täällä joka vuosi, niitä samoja kysymyksiä mitä on ollut kouluterveyskyselyssä vuosikausia, me kysellään meidän oppilailta kerran vuodessa.”

Kimmo

”No sen kuulee lasten kavereitten äideiltä, miten täällä on käytetty kannabista ja miten on ollut, mutta se, että onko se heijastunut siihen TT-opetukseen, niin sitä mä en tiä.”

”Siis (kunta) on kasiluokalla 7 oppilasta. Joista on noita lestadiolaisia varmaan kuus. Se vaikuttaa tosi paljon eli sieltä ei tuu sellaista voisko kannabista laillistaa. Se on tosi erilaista. Eli sillä on vaikutusta.”

Anna

Alueen sosioekonomista asemaa koskevien näkemysten ohella yllä olevissa sitaateissa ilmenee myös se, millaisilla *tietolähteillä* oli merkitystä opettajien näkemyksille. Moniammatillinen yhteistyö oli opettajan kohdalla työskentelyä poliisin kanssa sekä oman koulun teettämän kouluterveyskyselyn hyödyntämistä oman näkemyksen pohjana. Sitaateissa ilmenee myös se, että yksi opettajista hyödynsi omaa vanhemmuuttaan muodostaessaan näkemystään paikallisesta tilanteesta.

7.1.2 Oppilaiden näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta

Nuorisokulttuureilla on ollut vaikutusta suomalaiseen päihteiden käyttöön erityisesti huumeiden osalta. Toisen 1990 -luvulla alkaneen huumeaallon nähdään ilmentävän myöhäismoderniteetin ominaisia piirteitä kuten kuluttajakeskeisyyttä, yksilön kasvanutta vapautta ja individualismia (Salasuo 2004). Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018) nuorten päihteiden käyttö on vähentynyt edellisiin vuosiin verrattuna. Vaikka tupakointi ja alkoholin käyttö ovat vähentyneet tasaisesti myös pidemmällä aikajaksolla,

kannabiksen käyttö on lisääntynyt nuorilla viimeisen viidentoista vuoden aikana (Varjonen 2015).

Käytön lisääntymisen lisäksi nuorten asenteissa kannabista kohtaan on tapahtunut muutos lievempään suuntaan, jota selitetään nuorten suuremmalla sosiaalisella alistumisella huumeille (Metso ym. 2012). Tässä tutkimuksessa selvitettiin nuorten näkemyksiä paikallisesta päihdetilanteesta ja samalla tarkasteltiin sitä, ilmeneekö näkemyksissä myöhäismoderni mentaliteetti. Nuorten näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta oli jaettu alateemoihin, jotka olivat *lähialueen nuoret ja huumeet, päihteiden näkyvyys lähiympäristössä, näkemykset päihteistä ja päihteiden käyttäjistä*.

Paikkakunnan koko vaikutti siihen, millaisia näkemyksiä oppilailla oli *lähialueen nuorista ja huumeista*. Pienimmällä paikkakunnalla nuorten näkemys oli se, ettei huumeiden käyttöä esiintynyt tai se oli erittäin olematonta. Kahdella muulla paikkakunnalla näkemys oli se, että huumeiden käyttöä esiintyi lähialueen nuorilla, ja yhden oppilasryhmän kohdalla sitä oli esiintynyt myös samalla luokalla aikaisemmin opiskelleella oppilaalla. Huumeiden käyttöä ei kuitenkaan esiintynyt oppilaiden omassa ystäväpiirissä.

”Puhetta liikkuu, mutta ei siitä mitään todisteita oo.”

Poika 3/koulu A

”Ei ainakaan niissä piireissä missä mä oon.”

Poika 6/koulu B

”Ja sit jotkut ysit puhuu (huumeista) tiäät sä aika paljon.”

Poika 2/koulu C

Myös *päihteiden näkyvyys lähiympäristössä* on tutkimuksen perusteella riippuvainen kaupungin koosta. Pienimmällä paikkakunnalla huumausaineet eivät näkyneet lähiympäristössä, ja nuoret olivat ainoastaan kuulleet niitä esiintyvän alueella. Pääkaupunkiseudulla asuvat oppilaat taas kohtasivat päihteiden käyttöä koulumatkallaan ja omassa asuintalossaan. Koulun B oppilaiden aineistossa oli eniten vaihtelua. Nuorten mukaan päihteitä esiintyi erityisesti tietyllä alueella

kaupungissa, mutta eräät eivät olleet kohdanneet päihteiden käyttöä omassa lähiympäristössään.

”Niin ei niitä sillein tuu vastaan, mutta tietää, että niitä on.”

Poika 5/koulu A

”Niin ei sitä sillein huomaa jos sä tuut käymään (paikkakunnalla).”

Poika 3/koulu A

”Jos mä haluaisin jotain huumeita, mä saisin ihan mitä vaan. Mutta kyllä jos mä oikeesti yrittäisin, (kaupunki) on kunnon kriisikeskus, et (kaupungissa) liikkuu ihan sikana huumeita, niin mä varmaan saisin ihan mitä haluaisin.”

Tyttö 1/ koulu B

”Keskustassa ehkä eniten.”

Tyttö 3/koulu B

”Mä oon joskus kävellyt tiiätsä meidän viime luokal, varmaan meidän luokkalaisten kanssa sieltä läpi menty kouluun. Meillä on köksät tunnit siellä, tekniset ja nää. Mentiin sit sitä kautta, niin sit siellä oli pari äijää, jotka käytti. Sit niitä yleensä näkyy kun ne menee sinne.”

Poika 1/koulu C

Nuorten *näkemyksissä päihteistä ja päihteiden käyttäjistä* ei ollut havaittavissa myöhäismodernia mentaliteettia, ja päihteisiin suhtauduttiin hyvin kielteisesti. Nuoret näkivät päihteiden käyttäjän likaisena ja todellisuutta pakenevana henkilönä, jolla ei ole kontrollia omaan elämäänsä. Päihteiden käyttäjien kohtaaminen lähiympäristössä vaikutti nuoriin siten, että ne vahvistivat kielteisiä näkemyksiä päihteistä.

”Se on semmoinen vähäjärkisempi tyyppi joka käyttää.”

Poika 2/koulu A

”Semmoinen joka on ihan sekaisin. Likainen ihminen.”

Poika 2/ koulu C

”Niillä on omat syyt. Joko ne tekee sitä huvikseen tai sitten, no huvikseen. En mä keksi nyt muuta.”

Tyttö 6/koulu B

Tai sitten ne yrittää paeta elämää tai sillein. ”

Tyttö 7/koulu B

”Ja sit kun on ite nähnyt, minkälaista se elämä niin ku on tuolla. Kattoo noit tyyppejä tuolla, jotka (ostoskeskuksella) istuu päivät pitkät, kun niistä näkee, et ne käyttää huumeita, niin sit on tullut vähän sillein, et ei tossa oo mitään positiivista. ”

Poika 1/koulu C

”Mutta siis mun mielestä pitäis myös kertoa positiivisia puolia. Sillain voihan joku käyttää huumeita, vaikka lääketarkoituksessa. Jos on niin kovissa kivuissa, että se on pakko käyttää sitä huumetta sen takia.”

Tyttö 4/koulu B

Oppilaiden iällä on aineiston perusteella vaikutusta oppilaiden näkemyksiin päihhteistä. Yhdeksännen vuosiluokan oppilaiden näkemyksissä oli enemmän vaihtelua kuin kahdeksännen vuosiluokan oppilailla. Yhdeksännen vuosiluokan oppilailla esiintyi myönteisiä näkemyksiä huumeiden lääkinällistä käyttöä kohtaan, mutta 17 oppilaan ryhmässä nämä näkemykset olivat vähemmistöissä.

7.2 Päihdeopetus

Päihdeopetus-teeman alla kerätty aineisto jaettiin sekä opettajien että oppilaiden osalta kolmeen alateemaan, jotka olivat *materiaalit*, *menetelmät* ja *sisällöt*. Näiden kolmen alateeman lisäksi oppilaille luotiin neljäs alateema, joka nimettiin *aikapuheeksi*. Tähän alateemaan sijoitettiin aineisto, jossa oppilaat kertoivat näkemyksiään päihdeopetuksen tuntimäärästä ja aloitusajankohdasta. Analyysia jatkettiin jakamalla alateemoihin sijoitettu aineisto sen mukaan, miten toimiviksi oppilaat ja opettajat päihdeopetuksen materiaalit, menetelmät ja sisällöt näkivät.

Perinteisesti päihhteitä on käsitelty koulussa ainekeskeisesti (Maunu 2012), ja opetus on pohjannut tieto- asenne- käyttäytyminen -malliin (Soikkeli 2002; Stakes 2006). Päihdeopetusta on kritisoitu siitä, että se ei ota huomioon päihhteiden käyttöön liittyvää sosiaalista ulottuvuutta (Soikkeli 2002; Maunu 2012; Salasuo 2015). Seuraavissa alaluvuissa käsitellään opettajien ja oppilaiden näkemyksiä

päihdeopetuksesta. Tuloksia verrataan tutkimuksen teoreettiseen viitekehyyseen siitä, millä tavoin päihdeopetusta tulisi myöhäismoderniteetissa toteuttaa.

7.2.1 Opettajien näkemykset päihdeopetuksesta

Opettajat näkivät oppilasryhmän vaikuttavan päihdeopetuksen toteutukseen enemmän kuin paikallisen päihdetilanteen. Yksi opettajista kertoi haastattelussa, että ei ollut koskaan ajatellut oppilaiden lähiympäristön olevan merkityksellinen päihdeopetuksen toteutuksen kannalta. Kaksi muuta opettaja huomioi paikallisen päihdetilanteen opetuksessaan, mutta myös heidän näkemyksessään korostui opetusryhmän merkitys päihdeopetuksen toteutuksessa.

”Niin en oo ehkä itseasiassa sil tavalla, ees tullut tota asiaa miettineeks. Et taas onks tällä alueella just nimenomaan. Ei ainakaan niin, että olisin niistä tietoinen. Et toki se on sitten se, et mistä sen informaation tavallaan saa, on se ryhmä mitä sä opetat. Et toki sille pitää olla herkkä ja kuulla niin ku sitä viestiä mitä heiltä tulee. Mutta tavallaan, että alue siinänsä, et siitä kumpuaisi jotain erityistarpeita, niin en oo ajatellut sillä tavalla.”

Pekka

” Että tää on ku niin parasta, että mä en pysy niin hyvin (kunnan) asioista ees niin ku kärkeillä, mut sit nyt kun tässä, niin sit mä pystyn siirtään, kun mä tajuan, että tääl on nyt tämmöinen juttu, niin sit mä pystyn vaikka painottaan sitä. Et se, et kun mä tuolla lähen (kunta), niin perävalot vaan vilahtaa ja seuraavana päivänä, kun mä meen töihin niin mä ajattelen niitä asioita. Mutta kun täällä mä oon läsnä tässä koko ajan.”

Anna

Päihdeopetus oli kaikkien opettajien haastattelujen perusteella ainekeskeistä. Opettajien yhteisenä näkemyksenä oli se, että päihdeopetuksen tuli tarjota oppilaille tärkeät perustiedot päihhteistä ja niiden vaaroista. Opettajien näkemyksenä oli, että nämä perustiedot ohjaisivat oppilaiden päätöksentekoa myöhemässä elämässä. Tämä näkemys yhdentyy myös Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelmaan, joka näkee riittävän tietämyksen riskeistä ja haitoista olevan vähimmäisedellytys terveyttä edistäville valinnoille (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 20).

Et kyl mä ajattelen niin, et pitää olla tietty niin ku, tietyt asiat, faktat pitää olla kunnossa ja muuta. Et se niin ku. Et se on semmoinen asia minkä varaan niin ku rakentaa sitten niitä ajatuksia, kun tietää, et mitä vaaroja on, miten voi ehkä valmistautua johonkin tilanteeseen, jossa sit vaikka jotain päihdettä tarjotaan tai tämmösiä konkreettisia asioita. Informatiivista, mutta silti semmoista, että se ois jotenkin, että he voisivat kokea, että tää on mahdollisesti, on heille olennaista. Et ehkä nää ois ne kaks asiaa mihin mä pyrin.”

Pekka

”Joo, no ehkä se jonkun tasoisten faktojen puolelta, se auttaa, niin ehkä se selkeyttää pikusen sitä ajatus maailmaa. Mut sitä tulee niin paljon muualta, kaikenlaista päihteeseen liittyvää, niin ku vaikutuksia, tietoja tai luuloja, tai tahallista vääristynyttä tietoa. Koulun, mun tehtävänä on jonkinlainen sellainen perusluottamusta herättää nuorissa, tai ainakin pyritään herättämään, että ois ainakin perustietoja, vaikka ne on vähän, mä sanonkin niille, että ne on vähän, et ollaan huolestuneita niistä uhista ja riskeistä ja siks ne tulee niin korostuneesti esiin, mihin se voi johtaa, päihteet, niin se huoli.”

Kimmo

Päihdeopetuksessa käytetyt *materiaalit* olivat kaikilla opettajilla hyvin samanlaiset. Pääasiallisesti opettajat hyödynsivät päihdeopetuksessa terveystiedon oppikirjaa. Oppikirjan lisäksi yksi opettajista hyödynsi opetuksessaan videoita ja kuvia, joiden tarkoituksena oli herätellä oppilaita näyttämällä heille rajua materiaalia päihteiden käytön seurauksista. Myös toinen opettaja oli hyödyntänyt aiemmin videoita, mutta oli luopunut viime vuosina niiden käytöstä, koska ei ollut löytänyt luokalle sopivia videoita. Kaikki opettajat etsivät opetusmateriaalia myös internetistä. Tällöin internetiä hyödynnettiin erityisesti ajankohtaisen tiedon kuten tilastojen hankintaan.

”Mutta ehkä just tämän tilastojen ajankohtaisuuden vaateen vuoksi, niin se tilasto on ehkä sitten hyvä, kun se on helppo kuitenkin tänä päivänä kattoo sit vaikka THL:n sivuilta. Et ei sen tarvi olla täällä (oppikirjassa).”

Pekka

”Toki netistähän se on ihan helppo. Et sillähän tavalla sitä tulee uudistettua, kun aina kun on mitä tahansa opetusainetta, niin sitä kaivelee lähteitä netistä. Se on niin helppoo, niin siellähän on lähteitä, joita koko ajan pidetään ajan tasalla. Sillein itekin pysyy ajan tasalla.”

”Mulla oli pari videoo mitä käytin, mutta ne sitten. Muistan et ne oli vhs-ajalta saatu ne videot. Ja sitten siirsin ne, poltin ne levyille ja nyt on levytkin tässä vuosien mittaan kadonnut. Ja enkä enää haikaile, ei ne nyt ollut niin hyviä, että niitä nyt haluaisin näyttää.”

Kimmo

”Kyllä mä herättelen vieläkin. Eli jos silloin ennen vanhaan sanotaan, että oman ikäiset sano, että kun ne näki ne tervakeuhkot, että hyi, en mee seuraavalla välkällä tupakalle, niin mä välillä saatan vähän niin ku itekin näyttää jotain sellaista, että no kattokaas, että jos on joku käyttänyt vaikka Crockodile-huumetta, että mitä siitä voi seurata.”

Anna

Koska päihdeopetuksen pääasiallisena materiaalina toimivat oppikirjat, olivat myös sen keskeiset *sisällöt* lähtöisin niistä. Oppikirjojen sisällöt olivat opettajien mukaan riittävän kattavat tarjoamaan oppilaille tarpeelliset tiedot. Opetettavaa ryhmää huomioitiin päihdeopetuksen sisältöjen osalta niissä tapauksissa, joissa oppilaat itse ilmaisivat kiinnostuksensa jotain tiettyä päihdeopetuksen osaluuetta kohtaan.

”No mulla on varmaan se enimmäkseen, että se on se kirja, koska sitten kun ne lukee ko-keeseen, niin se kirja on se mistä ne sitä niin ku. Tavallaan riittää, että ne tietää ne, oppilaat tietää ne asiat mitä kirjassa on. Mutta tietysti sitten on totta kai internetin ihmeellinen maailma, että pystytään näyttää vaikka sivuja, minkälaiset sivut YADilla on ja minkälaista tietoa YADilta löytyy.”

”Sit jos näkee et on ryhmän, joka haluaa puhua, jolla on selkeesti vähän kysyttävää ja joka selkeesti, niin sitten yleensä vaan otetaan aina peli seis ja voidaan jäädä sitä pohtimaan. Ja joku ryhmä ei kysy, vaikka just siitä kannabiksesta laillistamisesta, vaikka mä yleensä, monesti niin ku. Yleensä aina joku ysiluokan ryhmä kysyy, mutta tota. On niissä eroja. Tosi isoja eroja.”

Anna

”Siinä (oppikirjassa) on ihan hyvä itseasiassa materiaali. Suht kattava, missä on aika erilaisiakin tehtäviä, mistä sitten on ihan hyvä valita. Et oikeestaan voin sanoo, et yheskyt prosenttisesti ainakin, niin oon käyttänyt ihan tätä materiaalia. Se jotenkin tukee mun mielestä hyvin, et on sellainen selkee paketti, mikä on mietitty, niin hyödyntää sit sekä sitä kirjaa että sitä siihen suunniteltua opetusmateriaalia.”

Pekka

Suurin merkitys oppilasryhmällä oli päihdeopetuksessa käytettyjen menetelmien kannalta. Tällöin tavoitteena oli tehdä menetelmistä sellaisia, että ne motivoisivat oppilaita käsiteltävän aiheen opiskeluun. Opettajien vastauksia yhdisti ennen kaikkea ajatus siitä, että opetus täytyi tuoda koskettamaan oppilaiden kokemusmaailmaa. Tämä näkyi siinä, että päihteiden fysiologisten vaikutusten lisäksi ilmiötä lähestyttiin usein myös käytännön elämän kannalta. Toisena yhdistävänä tekijänä oli dialogisuus ja keskusteleva ote, jota kaikki opettajat sovelsivat

vuosiluokan ja opetusryhmän luonteen mukaisesti. Avoimen keskustelun nähtiin olevan toimiva väline oppilaiden tarpeiden ja kokemusmaailman tuntemukseen. Dialogisuudesta huolimatta opettajien näkemyksessä ilmeni, että perustiedot päihteistä opiskeltiin perinteisiä menetelmiä käyttämällä.

”Että myöskin se ryhmä määrittelee aika paljon esimerkiksi niitä metodeita mitä sitten on järkevä käyttää. Niin että totta kai siis niin ku opetussuunnitelman rajaamien reunustojen sisällä liikutaan, mutta pitää myöskin osata huomioida se opetusryhmä, että kenelle sitä opettaa. Niin ehkä se on sellainen olennaisin.”

”No varmaan sitä, että jollakin tavalla pyrin kuitenkin vähän esimerkkien, keskustelun tai muun kautta tuomaan sitä vähän lähellä ja saamaan tietoa siitä mikä se heidän kokemusmaailma tai ajatukset siitä asiasta on. Että siitä sais jotenkin motivoivaa siitä opetuksesta. Kuitenkin toki myöskin informatiivinen.”

Pekka

”No faktojen kohdallahan se on tietysti tavallaan selkeempi, et miten opetellaan faktoja niin siinä kaava on varmaan aika tyypillinen, et on joku ongelma, jota ne oppilaat lähtee sitten avaamaan tai oppilaat sitten enemmän oppilaslähtöisesti lähtee selvittämään sitä ja siihen olemassa kohtuullisen selkee oikee vastaus. Ja siinä nyt vaihtelee, mut ne on periteisempiä muotoja. Mutta pohdinnoissa ja tommosissa niin, kun lähdetään soveltamaan sitä omaan elämään niin, päihteissä, niin ehkä keskustelu on ehkä ok ja toimiva. Ja kyllä esimerkkien kautta ne ehkä kiinnostuksen saa sillä, kuitenkin ne esimerkit sitten toimii ja ehkä ne kokemukset vähän hurja, etenkin näillä nuoremmilla vielä täällä peruskouluissa, niin niitä vähän kauhistellaan.”

Kimmo

Toimivien menetelmien lisäksi opettajat kertoivat ei-toimivista menetelmistä. Yksi opettajista pohti, että tiedon antaminen päihteistä demonstraation avulla saattoi toimia päinvastaisella tavalla ja ainoastaan lisätä nuorten kiinnostusta huumeisiin. Yhden opettajan mukaan valistava, ylhäältä päin annettava opetus, joka ei osallista oppilaita, tekee opetuksen dialogisuuden mahdottomaksi. Yksi opettaja ilmaisi haastattelussaan pelkäävänsä oppituntiansa olevan liian kuivia ja tietopainotteisia.

”Mut tuli sellainen olo, et jos tosiaan eivät oo ennen kiinnostunut, niin nyt ainakin kiinnostaa.”

Kimmo

”Mutta sitten se, että saahan se olla hauskaa. Mulla on, välillä mä sorrun siihen ite, että mulla on tosi kuivia tunteja. Et sit niin ku ärsyttää itteekin, että no olipas nyt tylsä tunti. Paljon niin ku vaan kirjoitetaan vihkoon tai mennään semmoista niin ku.”

Anna

"Et ehkä se kun sä kysyit aikaisemmin tossa siitä et, miten (päihdeopetus on) muuttunut ja kuvailin ehkä omaa mielikuvaani siitä oman teiniaikani päihdekasvatuksesta, et ehkä enemmän ylhäältä annettua ja valistavaa, niin ehkä se on kuitenkin sitten tavallaan väkisin syö pois sen, et siitä ei voi niin kun, siinä ei oo sellaista avointa ilmapiiriä missä voitais keskustella ja vois ehkä kuulla minkälaisia ajatuksia oppilailla on asioista. Et ehkä usko ja toivoo, et jollain tavalla ne, et sieltä kuuntelemalla heidän juttujaan tulee myöskin, saa jonkunlaisen käsityksen siitä, et mikä heidän suhtautuminen on tai mistä he kaipaavat ajatusten vaihtoa tai sillä tavalla."

Pekka

Kaksi kolmesta opettajasta suhtautui erittäin kielteisesti vierailijoiden hyödyntämiseen päihdeopetuksessa. Oma kokemus vierailijoista sai yhden opettajan johtopäätökseen, että vierailijat palvelivat oppilaiden tarpeita huonosti. Toisen opettajan kielteinen suhtautuminen ei johtunut omasta kokemuksesta, vaan sen taustalla oli muiden opettajien huonot kokemukset vieraista. Kolmas opettaja lähestyi vieraita eri näkökulmasta pohtimalla oppilaiden mahdollisten esikuvien vierailujen hyödyntämistä päihdeopetuksessa ja ajatteli positiivisten esimerkkien toimivan oppilaita motivoivasti. Yksi opettajista oli myös luopunut demonstraatioiden hyödyntämisestä päihdeopetuksessa, sillä hän ajatteli niiden lisäävän oppilaiden kiinnostusta päihteitä kohtaan.

"Että tietenkin jos käytät, niin sitten ja pyrit niistä eroon. Mutta semmoinen joka ei oo käyttänyt, se saa ehkä vähän väärän viestin. Se ois ehkä enemmän semmoisille jotka käyttää ja pyrkii siitä eroon."

"Niin tosiaan haettiin sitä, että kato yhdestä tupakasta tulee näin paljon siihen pumpuliin sitä, se värjää sitä, et miten se käy keuhkoihin. Okei, olihan siinä se, ja varmaan moni sen hoksas tai ajatteli, et se on paha, on vaarallista ja pahaksi terveydelle. Mutta kyllä siitä varmaan moni sitten kiinnostuikin, että aa, kuinka se tupakka oikein sytytetään ja miten se palaa ja mites tosta oikeen imaistaan se savu"

"Kimmo

"Ja mä katoin mitä ne voi koulut, vaikka saada niin niitä vierailuja, mutta niissä vierailuissa mä oon tosi arka, kun sit on kuullut niitä huonoja tarinoita."

Anna

"Et ehkä myös semmoinen niin ku, just tästä syystä, semmoinen tietynlaisten esikuvien, kyl mä uskon silti, että sellainen esikuvien, roolimallien käyttäminen vois olla hyvin järkevää. Sitten jos sais vaikkapa monta eri kautta, vaikka vieraana tai muuta."

Pekka

Opettajien näkemyksissä ilmeni tasapainoilu kahden heidän päihdeopetukselle asettamansa tavoitteen välillä. Toisaalta he pitivät tärkeänä, että oppilaat

omaksuisivat perustiedot päihteistä. Tämä perustietojen opiskelu tapahtui perinteisin opetusmenetelmin pääasiassa oppikirjan avulla. Toisaalta opettajien näkemyksissä esiintyi pyrkimys dialogiseen otteeseen opetuksessa, jonka avulla he halusivat luoda päihdeopetuksen tunneista paikan, jossa oppilaat voisivat keskustella ilmiöön liittyvistä asioista. Näiden kahden tavoitteen välillä opetuksessa painottui enemmän perinteinen oppikirjaan perustuva opetus. Tämä oli opettajien näkemyksen perusteella seurausta etenkin aikapaineesta, mikä pakotti heidät priorisoimaan opetuksen kattamaan vain kaikista välttämättömimmät osat alueet.

”Niin toki se parhaimmillaan ois varmasti just sitä mitä ite ehkä siinä just ensimmäisenä sanoisin, et sekä sitä, et se ois informatiivista, mutta että silti se ois hyvin dialogista. Et se ponnistais myös niistä sen ryhmänkin tarpeista. Toki nää on niin ku, kun se aikaresurssi on rajallinen, niin nä on aina niin ku semmoisia minkä välillä joudutaan aina tasapainottelemaan. Et kuinka paljon tavallaan voidaan käyttää aikaa sit siihen jonkun asian pätkimiseen, purkamiseen. Siihen keskusteluun, kun kuitenkin tiedetään, että koe on tulossa ja tässä tätä sisältöä on aika paljon.”

Pekka

Opettajien näkemyksien taustalla vaikuttaa aineiston perusteella tietäsenne-käyttäytyminen -malli, jonka mukaan riittävän tiedon omaksuminen ohjaa yksilön käytöstä haluttuun suuntaan. Opettajien näkemyksissä ilmeni pyrkimys vähentää päihdeopetuksen opettajajohtoisuutta ja tavoite käsitellä päihteitä mahdollisimman monipuolisesti sekä siten, että opetus vastaisi oppilaiden kokemaa todellisuutta. Opettajien näkemyksissä omasta opetuksestaan kuitenkin tulee esille, että käytännön työssä näissä pyrkimyksissä ja tavoitteissa on hyvin haasteellista onnistua.

7.2.2 Oppilaiden näkemykset päihdeopetuksesta

Oppilaat käsitelivät vastauksissaan omia näkemyksiään päihdeopetuksesta sekä sitä, millaisia menetelmiä he toivoivat siinä käytettävän. Näissä näkemyksissä korostui neljä tekijää, jotka olivat olennaisia päihdeopetuksen toimivuuden kannalta. Päihdeopetuksen tuli oppilaiden näkemyksen mukaan olla *konkreettista, uskottavaa ja tunteita herättävää*. Näiden tekijöiden lisäksi päihdeopetusta tulisi

oppilaiden mukaan antaa mahdollisimman *varhaisessa vaiheessa*. Paikallisen päihdetilanteen tuntemusta opettajan toimesta pidettiin oppilaiden näkemyksissä hyödyllisenä asiana. Aineistossa kuitenkin esiintyi näkemys siitä, että opettajan on hyvin vaikea saada tietoa paikallisesta päihdetilanteesta.

”Kyllä se (paikallisen päihdetilanteen tuntemus) mun mielestä vaikuttaa siihen opetukseen.”

Tyttö 6/koulu B

”Sillä opettajalla on hirvee työmaa saada se tieto.”

Poika 3/koulu B

Oppilaiden näkemyksissä näkyi päihdeopetuksen *sisältöjen* ainekeskeisyys, jota kritisoitiin kahdesta syystä. Ensimmäinen syy oli se, että perustietojen opiskelu lisäsi oppilaiden näkemyksen mukaan vain vähän heidän tietämystään päihhteistä. Toinen syy, miksi perustietojen opiskelua ei pidetty hyödyllisenä, oli se, että sen ei nähty ennaltaehkäisevän päihhteiden käyttöä. Perustietojen opiskelun ennaltaehkäisevä vaikutus nähtiin erityisen vähäiseksi silloin, jos oppilaalla oli jo henkilökohtaisia kokemuksia päihhteistä.

”En mä oo ikinä kuullut koulussa mitään sellaista, mitä mä en ois jo tiennyt somesta aikasemmin, tai netistä tai ihan elämästä.”

Tyttö 2/koulu B

”Kun nuoret käyttää niin paljon enemmän, niin sit puhutaan sillein. Kun nykyään joku on saattanut jo aloittaa sen ja sitten puhutaan vain tulevaisuudesta. Kun jos joku on aloittanut, niin sit pitää puhuu siitäkin, eikä vaan siitä, että jos joku aloittas käyttää.”

Tyttö 8/koulu B

”Niin mutta jos on joku sellainen joka ei välitä, niin sun pitäs, ei periaatteessa antaa sitä tietoo vaan jotenkin niin ku yrittää auttaa sitä.”

Poika 2/koulu A

”Jos sen niin ku jon huumeiden käyttämisen on aloittanut, niin en mä usko, että se sit enää mitään hyödyttää. Mut jos ei aloittanut, niin veikkaan, ettei tuu enää aloittamaan.”

Poika 2/Koulu C

Myönteisimmin perustietojen opiskeluun suhtautuivat koulun C oppilaat, mutta hekään eivät kuitenkaan uskoneet sen ennaltaehkäisevän päihteiden käyttöä. Osa koulujen A ja B oppilaista piti päihdeopetuksen sisältöjä virheellisenä nuuskan ja kannabiksen osalta. Etenkin yhdeksännen vuosiluokan oppilaat, jotka olivat itse kiinnostuneita päihteistä, näkivät päihdeopetuksen pinnallisena eivätkä kokeneet oppineensa koulussa mitään uutta.

”Mutta se on oikeestikin koulukirjoissa pelkkää löössinuuskaa, sitä plörö nuuskaa.”

Poika 4/koulu A

”Ja sit vaan puhutaan, että siinä on enemmän niitä haitta-aineita.”

Poika 2/koulu A

”Sehä voi auttaa vaikka joihinkin särkyihin ja kipuihin. Mut kun koulu oli asentanut mulle kunnon sellaisen mielipiteen, just että kannabis tappaa meidät, niin sit kun mä kuulin, et on jotain lääkemarijuanaa, mä olin sillein wau, missä keskiajalla me eletään, kun ei hän se oikeesti oo niin paha.”

Tyttö 2/koulu B

Oppilaiden näkemyksissä kritisoitiin myös päihdeopetuksessa käytettyjä *materiaaleja ja menetelmiä*. Oppikirjan tekstikappaleissa käytetyt esimerkit eivät olleet oppilaiden näkemyksen mukaan *uskottavia*. Oppilaita yhdisti näkemys siitä, että päihdeopetuksen materiaaleissa tulisi hyödyntää enemmän videoita. Videoita pidettiin tehokkaana tapana välittää viesti päihteiden vaaroista etenkin, jos ne herättivät *voimakkaita tunnekokemuksia* tai niiden sisältö kosketti nuoren omaa elämää.

”Varsinkin ne ihmeen tekstit, mitä terveystiedon kirjaan on muka kirjoittanut joku Ville-viistoist vee.”

”Siis ostin vahingossa tupakkia ja sitten jäin siitä kiinni ja nyt koko elämä on pilalla ja olen laitoksessa ja kaikkea muuta pientä hienoa.”

Poika 3 ja poika 2/koulu A

”Ja pitäs kattoo esim. videoita siitä. Mä en tiiä oot sä nähnyt sitä videoo, kun ne istuu siinä, sit se nainen tulee kasvot on sillein vähän. Sit se sanoo, että mä haluisin kertoa sellaisen pienen tarinan. Sit se sanoo, mun päättäripäivänä, niin ajoi joku, joka oli alkoholin vaikutuksessa, niin oli kolaroinut niihin, niin sit molemmat vanhemmat oli (kuollut).”

Tyttö 1/koulu B

”Se vois mun mielestä ainakin, jos kattois sen videon, niin se vois aika monen tupakoinnin lopettaa.”

Poika 2/ koulu C

Menetelmien osalta oppilaiden näkemyksenä oli, että päihteiden vaaroista tulisi opettaa varoittavien esimerkkien avulla. Toimiakseen näiden esimerkkien tuli kuitenkin olla rehellisiä ja *konkreettisia*. Rehellisyys tarkoitti oppilaiden vastauksissa sitä, ettei päihteiden käyttöön liittyviä riskejä liioitella tai pelotella. Konkreettisella viitattiin oppilaiden vastauksissa siihen, että esimerkkien täytyi koskettaa oleellisesti nuorten omaa elämää juuri sillä hetkellä. Esimerkiksi liiallinen keskittyminen päihteiden terveydellisiin haittoihin, jotka näkyvät vasta pitkällisen käytön jälkeen, eivät nuorten näkemyksen mukaan ehkäise päihteiden käyttöä.

”Joskus ala-asteella se pelottelu on hyvä taktiikka, mutta sit kun tulee yläasteella, niin se kaikki kuulostaa niin naurettavalta, et sitä ei voi ottaa tosissaan.”

Poika 5/koulu A

”Mut sit ei sanota tiäät sä sillein mitään oikeita asioita. Tai siis totta kai siinä tulee joku maksavaurio, mut niin ku aijaa.”

Tyttö 2/Koulu B

Menetelmien kohdalla oppilaat toivoivat myös enemmän vierailijoita. Hyvinä vieraina pidettiin sekä entisiä huumeiden käyttäjiä että myös asiantuntijoita kuten lääkäreitä. Vieraiden toimivuutta perusteltiin etenkin niiden herättämillä *voimakkailta tunteilla*. Entisten käyttäjien omakohtaisia kokemuksia pidettiin luotettavina sekä hyvänä keinona havainnollistaa päihteiden vaaraa käytännössä. Näkemyksen taustalla saattaa vaikuttaa internet, jossa kokemusperäinen tieto päihteistä on yleistä (Seppälä & Mikkola 2004). Lähiympäristössään varoittavia esimerkkejä kokeneet oppilaat näkivät, että tosielämän esimerkkien hyödyntäminen myös koulun päihdeopetuksessa olisi toimiva tapa ehkäistä päihteiden käyttöä.

”Konkreettista ja esimerkkejä sillein että vaikka joku lääkäri puhuis tai joku sellainen alan asiantuntija”

Tyttö 2/koulu B

”Tääl näkee aika paljon, minkälainen elämä on sellaisil ihmisil, jotka käyttää, niin siinä tulee vähän sellainen, et en mä haluu tollaista elämää itelleni.”

Poika 1/koulu C

Aikapuhe alateeman alle kerättiin oppilaiden näkemykset, jotka koskivat päihdeopetuksen antamisen aloitusaikaa ja tuntimäärää. Oppilaiden haastattelussa nousi erityisesti esille näkemys siitä, että päihdeopetusta tulisi antaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Oppilaiden mukaan ollakseen päihteiden käyttöä ennaltaehkäisevää tulisi päihdeopetusta kohdistaa oppilaille, ennen kuin he ovat ehtineet muodostamaan mielipiteensä päihteistä muiden tietolähteiden perusteella. Koulun B oppilaista kuusi toivoi päihdeopetuksen tuntimäärän kasvattamista myös yläkoulun puolella. Myös koulun C oppilaat kokivat, että päihdeopetukseen käytettävä tuntimäärä ei ollut riittävä. Koulun A oppilaista kuusi oli tutkimukseen haastelluista ainoat, jotka pitivät yläasteella annetun päihdeopetuksen tuntimäärää riittävänä. Kuitenkin toisten tavoin hekin kannattivat ajatusta päihdeopetuksen antamista jo alakoulussa.

”Kyllä nyt jo ykkösluokalla voi puhua siitä, että se ei oo hyväks ollenkaan. Tavallaan sillä jää pääkoppaan sellainen aisti, että se on pahaa se tupakki.”

Poika 2/ koulu A

”Et mun mielestä pitäis lisätä sitä opetusta, sillein niin ku miten se on tarpeenkin. Ei vaan niin ku nopeesti mennä ohi, vaan sitä justiin periaatteessa, et millaisia on ja mitä ne tekee ja miks ne tekee sitä ja. Varsinkin mä haluaisin tietää miks ne tekee. Ite en kyllä käytä mut haluaisin tietää, et miks siihen just jää kiinni.”

Tyttö 8/koulu B

”Mun mielestä ala-asteella pitäis aloittaa puhuu noista huumeista.”

Poika 1/koulu C

Oppilailta kerätyssä aineistossa korostui näkemys siitä, että päihdeopetuksella oli vähän vaikutusta nuoriin. Tämä näkemys on aineiston perusteella seurausta etenkin nuorten jo valmiiksi kielteisestä suhtautumisesta päihteisiin. Päihdeopetuksen *uskottavuus* ja *konkreettisuus* olivat oppilaiden näkemyksen mukaan puutteelliset etenkin sisältöjen ja materiaalien osalta. Päihdeopetus, joka oppilaiden näkemyksen mukaan koostui pääasiassa perustietojen opiskelusta, ei ollut

heidän mukaansa riittävän *tunteita herättävää*. Kaikista eniten eri oppilaiden vastauksia yhdistää näkemys siitä, että päihdeopetus tulisi aloittaa riittävän varhaisessa vaiheessa, ennen kuin lapsi ehtii muodostamaan omaa mielipidettään päihhteistä.

7.3 Päihhteet ja mediat

Informaation kasvanut määrä ja sen aiempaa helpompi saatavuus ovat synnyttäneet muutospainetta päihdeopetukselle. Erityisesti internetistä on muodostunut nuorten pääasiallinen informaatiolähde päihhteistä (Seppälä 2003; Salasuo 2006), ja se on tehnyt myös koulujen tarjoaman informaation vertaamisen muihin tietolähteisiin entistä helpommaksi. Samalla päihhteitä käyttävien henkilöiden kokemusperäinen tieto on noussut entistä merkittävämpään asemaan. (Seppälä & Mikkola 2004). Myös päihhteiden käyttöön liittyvät kulttuuriset ilmiöt leviävät internetin välityksellä. Näistä syistä myöhäismoderniteetissa toimivan päihdeopetuksen tulee huomioida koulun ulkopuolelta tulevan informaation vaikutus oppilaisiin.

Tutkimuksessa selvitettiin opettajien ja oppilaiden näkemyksiä siitä, mistä nuoret saavat tietoa päihhteistä ja millä tavoin koulun ulkopuolelta tuleva informaatio näkyy päihdeopetuksessa. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ohjaamana tutkimuksen mielenkiinto kohdistui koulun ulkopuolelta tuleva tiedon laadulliseen tarkasteluun. Olennaiset kysymykset olivat 1) millä tavoin päihhteitä kuvataan epävirallisissa tietolähteissä 2) onko koulun ulkopuolelta tulevalla informaatiolla vaikutusta päihdeopetuksen toteutukseen ja 3) mitä näkemyksiä opettajilla on mediakokemuksesta?

7.3.1 Opettajien näkemykset koulun ulkopuolisesta tiedosta

Opettajien näkemykset koulun ulkopuolelta tulevan informaation vaikutuksista päihdeopetukselle oli jaettu kahteen alateemaan, jotka olivat *koulun ulkopuolisen informaation vaikutus päihdeopetukseen ja oppilaiden mediakokemuksen tuntemus*.

Koulun ulkopuolinen informaatio ilmeni siten, että oppilaat saattoivat haastaa opetuksen sisältöjä internetistä kohtaamiensa tietojen pohjalta. Opettajia yhdisti näkemys oppilaiden internetissä kohtaamien tietojen epäluotettavuudesta sekä nuorten puutteellisesta lähdekriittisyydestä. Tästä syystä opettajat pitivät päihdeopetusta tärkeänä paikkana harjoitella medialukutaitoa. Opettajat pyrkivät mahdollisuuksien mukaan käsittelemään myös oppilaiden omia tietolähteitä opetuksessa. Tietojen alkuperää saattoi kuitenkin olla jälkikäteen vaikeaa selvittää.

”Joo. Et kyllähän sieltä löytyy niin paljon tietoo, et sit ne perustelee vaikka sitä että tiiätkö että kannabis pitäis laillistaa koska. Ja sitten siellä on luettu hyvin tarkkaan internettiä.”

”On ihan selkeesti, ne kyllä kaivaa sieltä sitä. Mut sit yrittää aina lohduttaa, että niin ku tiputella vähän taas jalkoja maahan. Että yleensä ne, niin ku ne satunnaiskäyttäjät kirjoittaa niitä hyviä tarinoita, mut ne ketkä on niin ku tosi riippuvaisia ja ongelmakäyttäjiä, niin ei ne enää kauheesti hehkuta sitä siellä netin keskustelupalstoilla.”

Anna

En tiedä oikeastaan niin tarkkaa, että ois semmoinen kuva siitä, että mitä informaatio juurikin näihin asioihin liittyen he mahtavat saada. En niin hyvin tiedä. Vaikka nyt totta kai, niin kuin sanoin, ajatus ois vähän saada heiltä sitten sitä, mitä he ajattelevat. Varmaan jotenkin se, että jos jollain on joku ajatus. Sit on kuitenkin aika vaikeeta ehkä saada kiinni, et muistais se teini mistä se on peräsin se tieto. Että se on vaikeeta jäljittää sinne asti.

Pekka

”Ja yhdessäkin käydään kun ne saattaa tuoda esiin, että oon tällaista kuullut tai on nämöiset sivut tai jotain muuta, niin sitten käydään yhdessä katsomassa, että miltä tää näyttää. Niin sillä tavalla mä pääsen vähän niin kuin kärryille siihen, et mitä he näkee ja kuulee ja voidaan arvioida sitä luotettavuutta esimerkiksi.”

Kimmo

Opettajien oman näkemyksen mukaan he tunsivat oppilaiden *mediakokemuksen* kohtalaisesti tai heikosti. Yksi opettajista näki oman vanhemmuutensa auttavan nuorten mediakokemuksen ymmärtämisessä. Yksi opettajista pyrki selvittämään aktiivisesti nuorten mediakokemusta tekemällä internetissä avoimia hakuja. Avoimien hakujen tarkoituksena oli löytää, millaisia sivustoja Google erilaisilla hakusanoilla tarjoaa ja näin kohdata mahdollisesti samaa informaatiota kuin oppilaat.

”Ja sanotaan, että ehkä tässä nyt pysyy sillein ajan hermoilla, vaikka nyt omat lapset kasvaa, et sit tavallaan vähän oppii näkemään, että ahaa, nyt tää vois tarkoittaa tätä.”

Anna

”Mutta sitten toisaalta esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, mitä tapahtuu, niin enhän mä siitä tiedä oikein mitään. Että mitenkä, onko siellä ihan jotain aggressiivista vaikuttamista, että pyrkiikö jotkut ihmiset ihan vaikuttamaan johonkin suuntaan. Ja mitä ne nyt keskenään siellä. En (tiedä) muuta kuin sen mitä heidän, pyydän sitten joskus ite arvioimaan niitä omia kokemuksia, miten ne kokee sen tilanteen, mutta mulla ei oo siihen sanottavaa, kun sillein ite kun en ole siellä mukana.”

”No koitan ajatella, ja sen takia tietysti mä teenkin niitä avoimia hakuja netistä, että mihinkä se vie minua, koska oppilaat tekee niitä samoja, googlaavat ja ettivät kaikenlaisia juttuja.”

Kimmo

Nuorten mediakokemus etenkin sosiaalisen median osalta oli aineiston perusteella opettajilla etäinen, eivätkä he näkemyksissään kuvanneet sitä, millä tavoin päihteet mahdollisesti näkyvät nuorten mediakokemuksessa ja millä tavoin päihteitä kuvataan epävirallisissa lähteissä. Koulun ulkopuolelta tuleva informaatio haastoi opettajien mukaan erityisesti päihdeopetuksen sisältöjä, mutta samalla tarjosi hyvän mahdollisuuden medialukutaidon opettamiseen.

7.3.2 Oppilaiden tietolähteet päihteistä

Siitä huolimatta, että kukaan tutkimukseen osallistuneista ei ryhmäkeskusteluissa kertonut itse käyttävänsä päihteitä, oli oppilailla hyvin paljon erilaista tietoa päihteistä sekä niiden vaikutuksista ja saatavuudesta. Teoreettisen viitekehysten mukainen tiedon määrän lisääntyminen tuli esille oppilaiden näkemyksissä. Eri koulujen oppilaiden välillä oli hyvin vähän eroja siinä, mistä he saivat tietoa sekä millaista tieto oli. Vain kolme oppilasta kaikista haastatelluista kertoi etsivänsä tietoa päihteistä itse. Oppilaiden tietolähteet päihteistä -teema oli jaettu kolmeen alateeman, jotka olivat *internet*, *muut mediat* ja *lähipiiri*. Esittelen seuraavaksi alateemakohtaiset tulokset, minkä jälkeen käyn läpi erilaisista lähteistä tulevan tiedon luonnetta ja sisältöä.

Yleisin tietolähde päihteistä oli *internet* ja siellä erikseen sosiaalinen media. Sosiaalisessa mediassa huumeet näkyivät oppilaiden mukaan satunnaisesti, ja

niitä kohtasi harvoin, ellei niitä tarkoituksella etsinyt. Instagramissa päihteet näkyivät ennen kaikkea valokuvissa, ja oppilaat olivat myös saaneet tietoa toisilta nuorilta alueen tilanteesta heidän Instagram-videoidensa kautta. Facebookissa ilmeni päihteiden kauppaa, josta etenkin nuuskanmyynti nousi esille. Koulun C oppilaat mainitsivat myös Snapchatin paikaksi, jossa tiedot nuuskasta ja sen kauppaamisesta levisivät nopeasti ja laajalle. Sosiaalisen median jälkeen eniten mainintoja tuli Youtubesta. Tämä tukee vuoden 2017 nuorisobarometrin tuloksia, joiden mukaan nuorten suosituimmat internetpalvelut ovat sosiaalinen media ja Youtube (Byman ym. 2017, 152).

”Jotkut pistää tupakki selfieitä.”

Poika 1/koulu A

”On kaiken maailman nuuska (kaupunki) ryhmiä ja kaikkia tällaisia ryhmiä, mistä voi ostaa nuuskaa.”

Poika 3/koulu A

”No siellä on jotain sellaisia, että joku porukka myy nuuskaa ja sit niin ku kaikki jotka käyttää nuuskaa, niin ku levittää sitä kuvaa sillein et sit leviää aika isolle alueelle.”

Poika 1/koulu C

Videopalvelussa nuoret olivat nähneet videoita päihteistä. Tällöin videot olivat yleensä tyyliltään päihteiden haitoista kertovia opetusvideoita tai sellaisia, joissa henkilö kertoi omasta huumeidenkäytöstään. Internet-sivustoja mainittiin nimeltä kaksi: Wikipedia ja Päihdelinkki.fi. Eniten huumeita sosiaalisessa mediassa kohtasivat koulujen B ja C oppilaat. Koulun A oppilaat mainitsivat vain nuuskan ja tupakan näkyvän heidän sosiaalisen median käytössään.

”Tai esim. mul on semmoisii frendejä, tämmöisii ihmisiä, jotka on käynyt puhuu joskus. Ne yleensä päivittää sosiaaliseen mediaan just tällaisii huume kuvii tai tämmöisii.”

Poika 1/Koulu C

”Mä katoin tai yks sellainen kanava, missä se niin ku vetää jotain huumetta x tai jotain huumetta y ja sit se tekee, näyttää miten se voi vaikka keskittyä. Se on kunnon sellainen educational, et ei se oo mikään addiktinen tai mitään, vaan kunnon joku lääkäri.”

Tyttö 2/koulu B

Toisin kuin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen pohjalta oli oletettu, ei oppilaiden internetissä kohtaama materiaali käsitellyt huumeita ainoastaan myönteisesti. Oppilaiden internetissä näkemä mediasisältö pääpaino oli päihteiden negatiivisissa puolissa. Oppilaat pyrkivät arvioimaan näkemäänsä materiaalia kriittisesti, ja luotettavina pidettiin esimerkiksi opetusmateriaalia muistuttavia videoita sekä henkilöiden kertomuksia omasta päihteiden käytöstään. Epäluotettavan tiedon ajateltiin tulevan etenkin huumeista rahallisesti hyötyviltä tahoilta.

”Sellainenkin video missä oli ukon kuva ja sit tavallaan sen suu ja sitten sen sisällä oli sellainen suodatin ja sit se tavallaan imi sen tupakin ja sit se otti sen suodattimen sieltä pois ja suodatin oli ihan musta.”

Poika 1/koulu A

”Niin jos joku käyttää niin ehkä sit se ei halua tuoda niitä huonoja puolia.”

”Tai jos se myy.”

”Niin ennemminkin se jos se myy.”

Tyttö 5 ja poika 3/koulu B

Oppilaiden internetistä saama informaatio myös vahvisti heidän haluttomuuttaan kokeilla päihteitä. Oppilaat tunnistivat mahdollisuuden, että internetistä saatava tieto saattaa myös muuttaa nuorten suhtautumista myönteisemmäksi päihteitä kohtaan, mutta omalla kohdallaan he arvioivat tämän tapaisen vaikutuksen olemattomaksi. Erityisen paljon vaikusta internetistä saatavalla tiedolla ajateltiin olevan silloin, jos nuori ei ollut varma omasta suhtautumisestaan.

”Kyllä niissä joissakin näkyy, mutta ei se oo sillein, ei se oo mun elämään ainakaan mitenkään vaikuttanut. Myös nyt, jos joku jossakin videossa joku polttaa huumeita tai käyttää huumeita, niin ei se muhun ainakaan vaikuta yhtään.”

Poika 2/koulu A

”Jos jossakin musiikkivideossa joku polttaa vaikka pilvee, niin ei mulle tuu sellainen, että hei mäkin haluan.”

Poika 3/koulu A

”Jollaikin on selvä mielipide, et ne ei aio käyttää, mut jotkut haluu kokeilla ja sit ne lukee varmaan jostain niitä mielipiteitä, että kannattaako. Ja jotkut päätyy siihen varmasti, jotkut ei.”

Tyttö 6/koulu B

”Niin varmaan jos sä haluat, mietit sen kokeilemista, niin sit sä voit kattoo sellaisia lähteitä jotka kannustaa siihen.”

Tyttö 7/koulu B

Teoreettisen viitekehyksen pohjalta oli oletettu, että internet olisi monipuolistanut huumeisiin liittyvää tietoutta ja luonut erilaisia alakulttuureja, mutta tutkimusaineistossa tällaista ei ollut havaittavissa. Päinvastoin internet toimi yhdistävänä tekijänä nuorten välillä eikä alueellisia eroja siellä nähdyssä sisällössä havaittu. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa leviävät, huumeiden käyttöä sivuavat ilmiöt tunnettiin kaikissa kolmessa koulussa. Tiedon lisäksi internet toimii myös kohtaupaikkana huumeista kiinnostuneille ja niitä käyttäville. (Seppälä & Mikola 2004, 39). Vaikka tätä ei havaittu tutkimukseen osallistuneilla nuorilla, koulun C oppilaat tunnistivat tämän mahdollisuuden.

”Kun se on mennyt enemmän netti sillein, et pystyy niin ku chättäileen niitten muitten huumeidenkäyttäjien kaa, tai sillein niin ku.”

Poika 1/koulu C

Koska päihdeopetus keskittyi oppilaiden näkemyksen mukaan etenkin perustietoon, ei ristiriitaa koulun ulkopuolelta tulevan informaation ja päihdeopetuksen välillä ilmennyt. Kolme koulun B oppilasta piti ongelmallisena sitä, että koulussa käsiteltiin ainoastaan huumeiden negatiivisia puolia. Myös kannabista koskeva päihdeopetus ei heidän mielestään perustunut tosiasioihin, ja tästä syystä he pitivät koulun ulkopuolelta tulevaa tietoa päihteistä rehellisempänä.

Et kyl muhun nyt enemmän vaikuttaa toi sun puhe, niin ku kuin tää kannabis tappaa. Et kyl mä ymmärrän, et sitä totuutta halutaan rajoittaa, mut ei sitä sais, tää on kumminkin koulu.”

Tyttö 3/koulu B

”Koulussa saatetaan joskus vähän ylireagoida, mutta eikös se oo ihan hyvä vaan, että yritetään pelotella.”

Poika 3/koulu A

Internetin ohella myös oppilaiden *lähipiiri* ja muut *mediat* antoivat heille tietoa päihteistä. Yhdeksi väyläksi saada tietoa oppilaat mainitsivat toiset nuoret ja sisarukset. Myös ryhmäkeskusteluissa oli hetkiä, jolloin nuoret vaihtoivat tietoa huumeista toistensa kanssa. Ryhmäkeskusteluissa esiintynyt tiedonvaihto oli luonteeltaan hyvin epäkoherenttia ja perustui ennen kaikkea kuulopuheisiin ja uskomuksiin. Esimerkiksi nuoret saattoivat kertoa ystäviltään kuulemia tarinoita. Edelle mainittujen lähteiden lisäksi kaksi oppilasta kertoi nähneensä dokumentteja.

”Eiks se oo niin että yhden pussin jos syö niin siihen voi kuolla?”

”Joo.”

Poika 2 ja poika 4/koulu A

”Koulustahan sitä tietoa saa ja vanhemmat on välillä sillein.”

Poika 4/koulu A

”Kun jää kahdestatoista kiekosta (nuuskarasia) kiinni (vanhemmille), niin sit sitä tulee sitä tietoo.”

Poika 5/koulu A

”Koska niin ku sillä oli jotkut masennuslääkkeet, se ei tiennyt ettei niiden kanssa sovi alkoholi tai joku esso. Mitähän se oli vetänyt. No kuitenkin jotkut kaks ainetta, mutta eihän sille ollu kerrottu. Kyllä mun mielestä ois pitänyt”

Tyttö 1/koulu B

”En oo ikinä kuulla koulussa sellaista mitä vanhemmat ei oo kertonut.”

Tyttö 8/koulu C

”Ainakin mun vanhemmat tiäät sä on puhunut niin paljon noista huumeista et sitä ei kannata. Ja sit kun on ite nähnyt, minkälaista se elämä niin ku on tuolla.”

Poika 1/Koulu C

Kato dokumentteja. Ne on paljon luotettavampia.

Poika 3/koulu B

Musiikki, musiikkivideot ja elokuvat mainittiin vastauksissa, mutta oppilaat suhtautuivat niiden välittämään tietoon erittäin kriittisesti. Tietoa päihteistä oppilaat saivat myös omilta vanhemmiltaan. Vanhemmat keskittyivät antamaan tietoa päihteiden käytön vaaroista, etenkin jos he huomasivat lapsensa käyttävän päihteitä.

7.4 Opettajien ja oppilaiden näkemysten kohtaaminen

Seuraavaksi tuloksissa tarkastellaan sitä, mitä vastaavuuksia ja eroja opettajien ja oppilaiden näkemyksissä paikallisesta päihdetilanteesta aineistossa ilmeni. Tutkimuksen lähtöoletuksena oli, että *koulun A* opettajan näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta vastaisivat oppilaiden näkemyksiä muita opettajia enemmän, koska paikkakunta on pieni, ja siten kokonaiskuva oli helpommin hahmotettavissa, ja koska hänen tyttärensä opiskeli samassa oppilaitoksessa.

Nämä seikat tulivat esille esimerkiksi siinä, että hän oli hyvin tietoinen alueella tapahtuvasta kannabiksen kotikasvatuksesta sekä nuorten alkoholikokeiluista. Myös opettajan oma kiinnostus päihdeopetusta kohtaan saattoi vaikuttaa siihen, miten tarkasti hän seurasi alueensa tapahtumia. Tutkimuksen tuloksena lähtöoletuksesta poiketen on se, että Anna näki paikallisen päihdetilanteen oppilaita vaikeammaksi.

”Siis kun mähän oon nytten sijaisena ja tota siis tällein äiti-ihmisenä tiän, että onhan täällä ollut huumeongelmaa.”

Anna

Terkkahan sano, että se on tosi helppo saada (paikkakunnalta) huumeita, mutta sanon kyllä, että saattaa olla yllättävän vaikeeta koska tosi harva myy silleen.

Poika 6/koulu A

Toinen ero *koulun A* opettajan ja oppilaiden näkemyksissä koskee tupakkatuotteita. Nuuska, jota ei opettajan vastauksissa mainita ollenkaan, tulee oppilailta kerättyssä aineistossa esille hyvin usein. Oppilaiden tietous nuuskasta oli hyvin runsasta, joten voidaan pitää todennäköisenä, että nuuskan käyttöä esiin-

tyy oppilaiden parissa jonkin verran. Opettaja taas mainitsee oppilaiden tupakoinnin useasti haastattelussa ja kertoi kokeneensa tarvetta tupakkaa koskevan päihdeopetuksen aikaistamiseen.

”Mä nään, että joku kävelee tupakan kanssa tuolla, niin kyllä mä sille sanon, että hei, muistathan.”

”Et sit voi lohduttaa, et hei tiedätkö mitä, että sun terveysosaaminen on hyvä, sä tiiät tupakan haittavaikutukset, tiiät tupakasta, niin ei sillä, ei se oo sellainen, et nyt sä saat nelosen kun mä näin sut tupakalla.”

Anna

”Niin ja sitten kun koulussa taas puhutaan, että tupakissa on joku, mitä jos niin kun nuuskassa on joku, puhutaan, että nuuskassa 22 milligrammaa nikotiinia, mutta eihän se oo kuin yks nuuskamerkki, missä on sen verran tai yks nuuska ns. malli. Onhan niitä nuuskia missä ei oo ollenkaan ja missä on vähemmän ja sit niitä missä on 45.”

Poika 1/koulu A

Koulun B opettajan näkemyksissä paikallisesta päihdetilanteesta näkyi lähteiden monipuolisuus. Erilaiset lähteet auttoivat häntä muodostamaan kattavan näkemyksen alueen tilanteesta. Sekä koulun B opettaja että oppilaat arvioivat paikallista päihdetilannetta hyvin samalla tavalla ja ajattelivat niiden käytön keskittyvän samalla alueelle kaupungissa. Opettajan mukaan tupakointi oli kokonaan kadonnut koulusta, mitä tukee oppilaiden aineisto, jossa ei mainittu tupakkaa. Opettajan näkemyksenä oli, että lisääntymisestään huolimatta nuuskan käyttöä ei ilmennyt koulussa merkittävästi. Tätä näkemystä tukee oppilaiden ryhmäkeskustelut, joissa nuuska ei tullut esille lainkaan.

Ainut merkittävä ero oppilaiden ja opettajan näkemysten välillä koski päihteiden käyttöä koulussa. Opettaja piti sitä peruskoulussa äärimmäisen harvinaisena eikä ollut kohdannut omalla urallaan kertaakaan tilannetta, jossa oppilas olisi ollut päihtynyt tai huumeiden vaikutuksen alaisena koulupäivän aikana.

”Ei ne näy (päihheet koulussa). Niin kuin sanoin, tupakka on melkein kadonnut täältä meidän koulusta, niin ku näkyvistä. Ja alkoholia, se on samoin. Alkoholia on nyt tosi vähän missään vaiheessa näkyntykään.”

Kimmo

Tämä poikkesi oppilaiden näkemyksistä, sillä osa oli henkilökohtaisesti kohdannut päihteiden käyttöä koulussa ja esimerkiksi nähnyt oppilaan kannabiksen vaikutuksen alaisena oppitunnilla. Nekin oppilaat, jotka eivät itse olleet kohdanneet päihteiden käyttöä koulupäivän aikana, olivat kuulleet asiasta muilta oppilailta. Kyseinen käytös koski aineiston perusteella kuitenkin vain yhtä tai kahta oppilasta, joista ainakaan toinen ei haastattelun tekoaikaan enää opiskellut oppilaitoksessa.

”Se oli joskus aika high.”

Poika 1/koulu B

”En mä oo ainakaan koskaan nähnyt sitä sillein ihan sekaisin.”

”Mä oon nähnyt kerran, se ei muistanut kuka mä oon ja me oltiin koulussa.”

Tyttö 3 ja poika 5/koulu B

Koulun C opettaja ei asunut samalla asuinalueella, kuin missä opetti, mikä vaikeutti paikallisen päihdetilanteen arviointia. Hänen näkemyksensä pohjautuikin ennen kaikkea toissijaisiin lähteisiin. Opettajan mukaan alue ei erityisesti erottunut muista kaupunginosista, eikä hän varsinaisesti ollut kohdannut huumeiden käyttöä koulun lähiympäristössä.

”No voisin kuvitella, että oon mä nyt varmaan jollakin tavalla jotain sen näköisiä ihmisiä nähnyt myöskin (kaupunginosassa), tullut kadulla vastaan, mistä nyt vois vahvasti epäillä, että on päihteiden väärinkäyttäjä.”

Pekka

”No siellä näkyy kaikki piikit ja sit tämmöset pullobongit ja haiseeki sellaiselt, pahalle.”

Poika 1/koulu C

Myös oppilaiden vastauksissa mainittiin muita kaupunginosia, joissa heidän mukaansa huumeiden käyttö oli yleisempää kuin heidän omassaan, mutta toisin kuin opettaja he olivat kohdanneet käyttöä ja siihen liittyvää välineistöä koulun lähiympäristössään. Huumeiden käyttö näkyi kahden haastattelun oppi-

laan arjessa myös heidän naapuriensa päihteiden käytön takia. Alueella asuminen ja sen hyvä tuntemus paljasti oppilaille tarkemmin myös siellä esiintyvät ongelmat, jotka jäivät siellä vain työnsä puolesta käyvältä opettajalta piiloon.

”Et nyt esimerkiksi tästä luokasta oo havainnut mutta, et kyl sitten, en tiiä liittykö ne nimenomaan siihen klassisesti jääkiekkoon, mutta sellaiseen joukkuepelikulttuuriin, sitten taas esimerkiksi se nuuska on sellainen asia, mikä taas sitten.”

Pekka

Täällä on oma jengi (jääkiekkjoukkue), niin aika paljon lätkän pelaajia on tullut asuun tänne. Täällä asuu niin paljon lätkän pelaajia ja sitä (nuuskaa) saa nykyään niin helposti, koska täällä on kymmenen, kaksyt eri myyjää.

Poika1/koulu C

Nuuskan käytön yleistyminen oli opettajan mukaan ilmennyt esimerkiksi tyhjinä nuuskapurkkeina koulun tiloissa sekä yhtenä tilanteena, jossa hän oli kohdannut oppilaan käyttämässä nuuskaa. Oppilaiden mahdollisen kiinnostuksen nuuskaan hän näki liittyvän etenkin heidän harrastukseensa. Myös oppilaiden näkemyksissä kerrottiin nuuskan käytön ja myynnin yleistyneen, ja he selittivät ilmiötä opettajaa vastaavalla tavalla. Myös se, kuinka opettaja arvioi opettamiensa oppilaiden suhtautumista päihteisiin, oli yhtäläinen tutkimukseen haastateltujen oppilaiden vastausten kanssa.

8 POHDINTA

8.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten tutkimuksen tuloksia tulkitaan tutkimuksessa teoreettisen viitekehyksen valossa. Pohdinnassa edetään tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä. Lopuksi esitellään tutkimuksen johtopäätökset.

8.1.1 Näkemykset paikallisesta päihdetilanteesta

Parhaimmillaan päihdeopetus on sidottu osaksi paikallisella tasolla tapahtuvaa ehkäisevää päihdetyötä, jolloin siinä painotetaan paikallisia erityistarpeita (Huoponen ym. 1998, 9). Koko maata koskevan päihdestrategian tehottomuus on seurausta etenkin myöhäismoderniteetin vaikutuksista yhteiskuntaan ja päihteiden käyttöön (Mustalampi ym. 2000). Kasvanut yksilönvapaus ja auktoriteettien mureneminen on merkinnyt oppilaiden kokemusten nostamista entistä merkittävämpään rooliin opetuksessa (Jarvis 2012). Koska päihdeopetus ei ole muista kouluaineista erillään oleva saareke, ei oppilaiden kokemuksia voida jättää sen oppitunneilla käsittelemättä. Myös Sosiaali- ja terveysministeriön ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelmassa kehoitetaan huomioimaan koulun erityispiirteet päihdeopetuksen osalta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 58).

Tarkastelemalla opettajien ja oppilaiden näkemyksiä rinnakkain voidaan todeta, että molemmat näkivät paikallisen päihdetilanteen hyvin samanlaisena. Opettajat arvioivat, että päihteiden käyttö nuorten keskuudessa oli vähäistä tai olematonta, ja asenteet huumeita kohtaan olivat kielteisiä, mikä vastasi oppilaiden ryhmäkeskustelussa ilmaisemia näkemyksiä.

Tärkeimmät tekijät, jotka vaikuttivat opettajien ja oppilaiden näkemysten samankaltaisuuteen, olivat paikkakunnan koko ja asuminen paikkakunnalla,

moniammatillisen yhteistyön hyödyntäminen, dialogi oppilaiden kanssa sekä havainnot omassa työssä ja sen ulkopuolella. Nämä löydökset tukevat teoreettista viitekehystä, jossa korostetaan oppilaiden kokemusten huomioimista ja monipuolista yhteistyötä ehkäisevän päihdetyön eri toimijoiden välillä.

Mitä suurempi paikkakunta oli kyseessä, sitä enemmän oppilaat päihteiden käyttöä kohtasivat. Tutkimuksessa huumeiden osalta tämä selittyi niiden käytön julkisuudella suuremmilla paikkakunnilla. Kuitenkin eroja oli myös samassa oppilaitoksessa opiskelevien oppilaiden välillä. Miten vakavaksi päihteet nähtiin paikkakunnalla, on tutkimuksen perusteella osittain riippuvainen yksilön oman kiinnostuksen määrästä. Jos oppilas tai opettaja suhtautui esimerkiksi huumeisiin välinpitämättömästi, sitä pienemmäksi ongelmaksi ne paikkakunnalla koettiin.

Vaikka huumeidenkäyttäjien kohtaaminen oli vahvistanut oppilaiden jo valmiiksi kielteistä suhtautumista päihteitä kohtaan, saattaa käyttäjien kohtaaminen koulumatkalla myös lisätä riskiä siihen, että nuorelle tarjotaan huumeita, ja siten vaarantaa oppilaiden turvallisuutta. Käyttäjien kohtaaminen myös kasvattaa nuorten sosiaalista altistumista huumeilla, joka voi johtaa asenteiden lieventymiseen (Metso ym. 2012, 9).

8.1.2 Myöhäismoderni mentaliteetti oppilaiden näkemyksissä

Tutkimuksen teoreettisen viitekehysten pohjalta tehtynä ennako-oletuksena oli, että oppilaiden näkemyksissä päihteistä ja niiden käyttäjistä ilmenisi myöhäismoderniteetille ominainen mentaliteetti. Päihteiden käyttöön sisältyy entistä enemmän sosiaalisia ja käyttäjän identiteettiin liittyviä ulottuvuuksia, ja niistä haetaan fysiologisten vaikutusten lisäksi yhtä usein yhteisöllisyyttä ja tiettyä elämäntyyliä (Salasuo & Rantala 2002; Soikkeli 2002; Salasuo 2004; Seppälä & Mikola 2004; Reith 2005).

Tutkimuksen ryhmäkeskusteluihin osallistuneiden oppilaiden näkemyksissä ei ilmennyt myöhäismodernia mentaliteettia. Näkemykset päihteistä ja niiden käyttäjistä olivat yksipuolisia eikä viihdekäyttäjiä mainittu oppilaiden ai-

neistossa lainkaan. Tutkimuskirjallisuudessa päihteiden käyttö yhdistetään erilaisiin nuorisokulttuureihin (Mustalampi ym. 2000; Salasuo 2004; Varjonen 2015). Tutkimuksessa ei kuitenkaan ilmennyt yhteyttä päihteiden ja nuorisokulttuurien välillä.

Päihteiden käytöstä haetaan sosiaalisten ja identiteettiin liittyvien tekijöiden lisäksi hengähdystaukoa nyky-yhteiskunnan lisääntyneestä epävarmuudesta ja kasvaneista paineista (Hakkarainen 2001, 43). Tämä ilmeni yhdeksännen luokan oppilaiden näkemyksissä siten, että he ajattelivat päihteiden käyttäjän pakenevan todellisuutta. Kuitenkaan päihteiden käytön yhteyttä lisääntyneisiin paineisiin ei oppilaiden näkemyksissä ollut havaittavissa.

Tutkimustulosten perusteella voidaan esittää, että myöhäismodernin mentaliteetin vaikutus nuorten näkemyksiin päihteissä kasvaa iän myötä. Opettajien näkemyksenä oli, että oppilaiden mielipiteet päihteistä moninaistuvat yläkoulun viimeisellä luokka-asteella. Tämä näkyi myös tutkimukseen yhdeksännen vuosiluokan oppilailta kerätyssä aineistossa, jossa näkemyksissä oli enemmän vaihtelua kuin kahdeksännen vuosiluokan oppilailta. Näkemyksien moninaistumiseen saattaa vaikuttaa myös suurempi sosiaalinen altistuminen päihteille, joka oli tutkimusaineistossa havaittavissa. Kuitenkin myöhäismoderni mentaliteetti on tutkimuksen perusteella ominaisempaa nuorille aikuisille kuin peruskouluikäisille oppilaille.

8.1.3 Näkemykset päihdeopetuksesta ja myöhäismoderniteetti

Tehokkaan päihdeopetuksen kannalta on olennaista paikallisen tilanteen tuntemuksen lisäksi myös oppilasryhmän tuntemus. Päihdeopetusta antavan opettajan tulee olla tietoinen oppilaidensa asenteista ja olettamuksista päihteistä, jotta opetus on nuorten näkökulmasta merkityksellistä (Lähteenmaa 2005, 238) ja jotta siinä kyetään ottamaan huomioon tavat, jolla nuoret itse järkeistävät (sense-making) mahdollista päihteiden käyttöönsä (Suoninen & Vironkangas 2008, 48).

Opettajat kertoivat painottavansa opetuksessaan enemmän oppilasryhmän tarpeita kuin paikallista päihdetilannetta. Tärkeimpänä syynä tähän oli oppilas-

ryhmien välisten erojen merkittävyys. Tätä tukee tutkimuksen teoreettinen viitekehys, jonka mukaan kokonaisten ikäluokkien tavoittaminen yhdellä sanomalla on muuttunut mahdottomaksi (Mustalampi ym. 2000; Soikkeli 2002). Toisaalta ryhmän tuntemus ohjasi ennen kaikkea opetusmenetelmien valintaa, joiden avulla oppilaiden kiinnostus ja opiskelumotivaatio pyrittiin takaamaan, eikä se vaikuttanut sisältöihin, jotka olivat ryhmästä riippumatta hyvin samankaltaisia.

Sekä oppilaiden että opettajien näkemyksissä näkyi ainekeskeisyys ja sen perustuminen sisäiseen vaikuttamiseen, jolloin opetuksessa annettavan tiedon ajateltiin ohjaavan oppilaiden päätöksentekoa oikeaan suuntaan. Opetuksen taustalla vaikuttaa Soikkelin (2002, 34) vanhentuneeksi toteama tieto-*asenne*-käyttäminen -malli. Opettajien näkemys siitä, että päihdeopetuksen pääasiallisena tarkoituksena on antaa oppilailla riittävät perustiedot päihhteistä, voidaan myöhäismodernissa todellisuudessa asettaa kyseenalaiseksi. Tässä tutkimuksessa opettajien näkemys kyseenalaistetaan etenkin tiedon luonteessa ja määrässä tapahtuneiden muutoksien vuoksi.

Nykyisessä informaatioyhteiskunnassa ongelmana ei ole tiedon puute vaan sen runsauden pula. Tämä näkyi myös oppilaiden näkemyksissä, joiden mukaan he oppivat päihdeopetuksessa vain vähän uutta. Tiedon määrän lisäksi sen vanhentuminen kiihtyvällä tahdilla on kumonnut ajatukset tieteen varauksettomuudesta ja ajattomasta oikeellisuudesta (Jarvis 2012, 141). Jatkuvasti uusiutuvan tiedon määrällisen hallitsemattomuuden lisäksi epävarmuutta lisää sen luonteessa tapahtunut muutos. Myöhäismoderniteetille ominainen refleksiivisyys heikentää tiedon luotettavuutta, ja ajalle onkin ominaista ennemmin radikaali epäily kuin usko ehdottomiin totuuksiin (Giddens 1991, 21).

Näistä tiedon luonteesta ja määrässä tapahtuneista muutoksista johtuen päihdeopetuksen ainekeskeisyyttä voidaan pitää ongelmallisena. Ensinnäkin pelkkä tiedon antaminen ei automaattisesti auta oppilaita arvioimaan päihhteiden käyttöön liittyviä riskejä. Kun tieto itsessään on muuttunut epävarmaksi ja refleksiiviseksi, sen puhdas määrällinen lisääminen saattaa ainoastaan vaikeuttaa kokonaisuuden hahmottamista sekä riskien arviointia (Giddens 1991, 31; Beck 1995, 20). Erilaisten tietolähteiden vertailu sekä vastuu sen valitsemisesta, minkä

niistä tulisi ohjata käyttäytymistä, säilyy edelleen oppilaalla itsellään, joka informaatioyhteiskunnassa saa eteensä lähes rajattoman määrän erilaisia vaihtoehtoja. Tällöin oppilas on vaarassa ajautua informaation muodostamaan tiedolliseen tyhjiöön, jossa hänen voi lopulta olla erittäin vaikea arvioida saamansa informaation luotettavuutta (Salasuo & Rantala 2002, 56).

Opettajan roolina päihdeopetuksessa tulisikin olla älyllisen ja moraalisen pohdinnan virittäjä, joka auttaa oppilaita päätyämään oikeisiin valintoihin oman ajatteluprosessin lopputuloksena. Kun oppilaalle ei tarjota ei- ehdottomia toetuksia, hän joutuu itse jäsentämään, muokkaamaan ja arvioimaan saamansa tietoa. (Soikkeli 2002, 51–51.) Ainekeskeisyydestä huolimatta tutkimukseen haastatellut opettajat käyttivät opetuksessaan menetelmiä, jotka ottivat huomioon tiedon lisääntyneen määrän ja sen muuttuneen luonteen asettamat haasteet. Kaikki kolme ajattelivat päihdeopetuksen olevan hyvä aihealue, jonka sisällä oppilaat voivat harjoitella erilaisten tietolähteiden käyttöä ja arviointia. Opettajat tarjosivat oppilaille myös mahdollisuuden tuoda esille omia näkemyksiään ja tietojaan päihteistä. Näin ollen oppitunneilla ei ainoastaan pyritty kasvattamaan oppilaiden tietoutta päihteistä vaan myös autettiin heitä prosessoimaan jo omaksumansa tietoa.

Tiedon luotettavuuden arviointiin pyrittiin johdattelemalla oppilaita pohtimaan erilaisten toimijoiden motiiveja. Tällöin keskityttiin etenkin päihteistä myönteiseen sävyyn puhuvien tai niistä taloudellisesti hyötyvien tahojen taustavaikuttimien analysointiin. Vaikka motiivien tarkastelu saattaa olla toimiva tapa ymmärtää ja arvioida erilaisten tahojen suhtautumista päihteisiin, muodostui haastateltujen opettajien kohdalla ongelmaksi se, että he rajasivat itsensä tuon pohdinnan ulkopuolelle. Opettajat eivät tee työtään arvotyhjiössä, ja heidän motiivinsa ja tavoitteensa vaikuttavat siihen, millaista näkökulmasta he päihteitä käsittelevät. Päihdeopetusta antavan opettajan voi olla haasteellista esiintyä opettamansa aiheen asiantuntijana, jonka jakama tieto olisi luonteeltaan neutraalia (Soikkeli 2002, 79). Opettajista vain Kimmo toi opetuksessaan esille myös omat motiivinsa sekä pohti haastattelussa päihdeopetuksessa annettavan tietosisällön yksipuoleisuutta.

Oppilaat kritisoivat näkemyksissään päihdeopetusta siitä, että se keskittyi liikaa päihteiden aiheuttamiin terveyshaittoihin. Oppilaat pitivät päihteiden käytön aiheuttamia terveyshaittoja itsestäänselvyytenä eivätkä kokeneet hyötyvänsä niiden opiskelusta. Toisaalta oppilaiden haastatteluissa ilmeni virheellistä tietoa esimerkiksi nuuskan ja alkoholin ja lääkkeiden sekakäytöstä, minkä vinouman korjaamiselle päihdeopetuksen avulla olisi tarvetta. Päihteiden käytön riskien ja ainekohtaisten vaarojen pois jättämistä päihdeopetuksessa ei voi nähdä vaihtoehtona, sillä ne toimivat perustana, jonka päälle kehittyneemmät menetelmät rakentuvat (Soikkeli 2002, 90).

Oleellisinta päihdeopetuksen toimivuuden kannalta on löytää tasapaino ainekeskeisyyden ja muiden menetelmien välillä siten, että opetus onnistuu lisäämään oppilaiden tietämystä päihteiden vaaroista, mutta samalla syventää heidän ymmärrystään niistä myös laajempaan sosiaalisena ilmiönä. Näiden kahden erilaisen tavoitteen välillä myös tutkimukseen osallistuvat opettajat tasapainoilivat työssään pyrkien tekemään ratkaisuja sisältöjen ja opetusmenetelmien suhteen hyödyntämällä ammattitaitoaan opettajana sekä sen mukanaan tuomaan asiantuntijuutta oppilasryhmän tarpeiden arviointiin. Vaikka tutkimuksen perusteella opettajilla olisi erinomaiset valmiudet huomioida paikallinen päihdetilanne opetuksessaan, tätä valmiutta hyödynsi vain yksi opettaja. Tulevaisuudessa päihdeopetusta tulisi entistä enemmän kehittää tähän suuntaan, jolloin se pyrkii vastaamaan juuri paikallisen päihdetilanteen mukaisiin tarpeisiin mahdollisimman ennaltaehkäisevästi. Tämä tutkimus osoittaa, että paikallisissa päihdetilanteissa on eroja, jotka puoltavat niiden parempaa huomioimista koulun ehkäisevässä päihdetyössä.

8.1.4 Nuorten medioitunut kokemusmaailma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mistä nuoret saavat tietoa päihteistä. Koska tutkimuksissa on osoitettu sataprosenttia nuorista käyttävän internetiä päivittäin (Byman ym. 2017, 152) sekä sen olevan merkittävä kanava huumausaineita koskevan tiedon välittämisessä (Seppälä 2003, 20), oli ennako-ole-

tuksena se, että nuoret saivat suurimman osan päihteitä koskevasta informaatiostaan sen välityksellä. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ollut ainoastaan kertoa nuorten tietolähteitä vaan myös laadullisesti tarkastella, millaista virallisten tahojen ulkopuolelta tuleva tieto oli luonteeltaan. Oppilaat kertoivat ryhmäkeskusteluissa siitä, millä tavoin eri tietolähteissä päihteitä kuvattiin. Tämän tutkimuksen analyysivaiheessa oppilaiden internetissä kohtaama aineisto luokiteltiin sen mukaan, kuvattiinko siinä päihteitä positiivisesti vai negatiivisesti.

Tutkimustiedon perusteella odotettiin oppilaiden kohtaavan internetissä tietoa, jossa päihteitä käsiteltäisiin myönteisesti. Lähdekirjallisuuden mukaan internetin päihteitä koskeva keskustelu koostuu ennen kaikkea käyttäjien omista kokemuksista sekä faktapitoisesta tai sitä tavoittelevasta puheesta (Seppälä & Mikkola 2004, 42–43). Tämän pohjalta oletettiin, että etenkin ne oppilaat, jotka eivät etsineet tietoa päihteistä, kohtaisivat lähinnä niitä käyttävien kokemusperäistä tietoa.

Tutkimusaineisto osoittaa, että nuoret saavat koulun ulkopuolelta paljon tietoa päihteistä. Suurin osa tiedosta tulee videoiden ja kuvien muodossa ja on luonteeltaan enemmän valistavaa ja opettavaista kuin vääristynyttä tai huumeisiin myönteisesti suhtautuvaa. Tutkimustulokset tukivat lähdekirjallisuutta siltä osin, että oppilaat kohtasivat juuri käyttäjien tuottamaa sekä tieteellistä tai siihen pyrkivää informaatiota. Päihteiden käyttäjien tuottama informaatio oli kuitenkin huomattavasti vähäisempää kuin tieteellisyyttä tavoittelevat sisällöt. Tieteelliset sisällöt koskivat etenkin päihteiden vaikutuksia ja olivat tyyliltään joko opetusvideoiden tai viihteellisten videoiden kaltaisia. Erilaisia internetissä esiintyviä päihteiden käyttöön liittyviä alakulttuureja ei aineistossa havaittu.

Tutkimuksen lähdekirjallisuudessa esitettiin internetin tarjoaman informaation olevan merkittävä haaste päihdeopetukselle. Syyksi todettiin se, että nuorten internetissä kohtaama tieto olisi ristiriidassa virallisten tahojen jakaman informaation kanssa sekä että nuorten olisi vaikeaa erottaa luotettavaa tietoa epäluotettavasta tiedosta (Salasuo & Rantala 2002; Seppälä & Mikkola 2004; Salasuo 2006).

Tutkimuksen aineistossa tätä ilmiötä ei ollut merkittävässä määrin havaittavissa. Oppilaista vain kaksi kertoi mielipiteensä muuttuneen kohdattuaan kanabista käsittelevää materiaalia internetissä. Muut nuoret eivät nähneet erityistä ristiriitaa virallisilta ja epävirallisilta tahoilta tulevan informaation välillä. Oppilaat myös pitivät internetissä kohtaamansa materiaalin vaikutusta omiin asenteisiinsa vähäisinä. Suurin internetin käyttöön liittyvä uhka ei aineiston perusteella liity sen avulla leviävään informaatioon vaan Facebookissa ja muissa sosiaalisissa medioissa tapahtuvaan nuuskaan myyntiin.

Soikkeli (2015, 25) viittaa Airaan (2010, 110), jonka mukaan terveystiedon tunteilla keskustellaan paljon, ja oppilaat keskustelevat aiheista myös vanhempiensa ja ystäviensä kanssa. Tutkimusaineisto tuki tätä, sillä opettajat kertoivat hyödyntävänsä päihdeopetuksessa keskustelemaa työtettä. Oppilaat kertoivat keskusteluvansa päihteistä vanhempiensa kanssa. Tutkimuksissa on osoitettu, että oppilaan suhde vanhempiinsa on merkittävä tekijä päihteiden käytön ehkäisyssä (Soikkeli 2002, 44). Oppilaat saivat tietoa päihteistä myös ystäviltään. Tämä tieto oli luonteeltaan usein liioittelevaa ja valheellista. Juuri oppilaiden välillä liikkuvan tiedon tuominen mukaan päihdeopetukseen voisi olla hyödyllistä, sillä silloin opettajalle tarjoutuisi mahdollisuus tuntea oppilaiden ennakkotiedot aiheesta ja korjata mahdolliset väärinkäsityksiä.

8.1.5 Johtopäätökset

Paikallisen päihdetilanteen ja oppilasryhmän tuntemus vaikuttavat vain vähän päihdeopetuksen sisältöihin. Koulun kanssa oppilaiden tietolähteenä kilpailee internet, joka ei tutkimuksen perusteella haasta niinkään päihdeopetuksen tarjoamaa informaatiota vaan siinä käytettyjä menetelmiä. Riippumatta siitä, millä tavoin oppilaiden internetissä kohtaamassa sisällössä päihteisiin suhtaudutaan, ovat ne luonteeltaan viihteellistettyjä sekä sisältävät päihteiden käyttäjien omien kokemusten kuvailua.

Tämä vaikuttaa näkemyksiin päihdeopetuksesta. Oppilaat toivovat oppitunneille enemmän videoita ja vieraita, joilla on joko omia kokemuksia tai asian-

tuntemusta aiheesta. Päihdeopetuksen ja internetin tarjoaman tiedon välillä ei täten ole niinkään sisällöllistä ristiriitaa, vaan ero on ennen kaikkea siinä, millä tavoin tuo sisältö tarjotaan. Ainekeskeisen opetuksen sijaan oppilaat toivovat omaa elämäänsä lähellä olevia käytännön esimerkkejä, jotka herättävät tunteita. Toimiakseen näiden esimerkkien tulee kuitenkin olla uskottavia ja rehellisiä.

Koulun ehkäisevä päihdetyö liikkuu prevention ja intervention tasoilla (Mäkisalo 2008, 46), ja tässä tutkimuksessa opettajien ja oppilaiden näkemyksissä korostui etenkin preventio. Sen sijaan ne nuoret, joilla kokemuksia päihteistä jo on, näkivät päihdeopetuksen vaikutuksen vähäiseksi. Tässä tutkimuksessa esille tulleessa tapauksessa, jossa oppilas kärsi päihdeongelmista, suhtautuivat luokkatoverit asiaan pilkallisesti pitäen häntä jo menetetty tapauksena. Oppilaiden suhtautumistapa saattaa olla seurausta itse päihdeopetuksesta, jonka antama kuva päihteitä käyttävistä nuorista on kapea ja leimaava (Suoninen & Virokanas 2008, 48).

Suurimmalle osalle oppilaista keskittyminen päihteiden vaaroihin voi toimia hyvänä pelotteena ja vahvistaa heidän haluttomuuttaan kokeilla päihteitä. Samalla liian yksipuolisen kuvan antaminen saattaa vaikeuttaa niiden kanssa jo kamppailevien oppilaiden tilannetta. Päihdeopetusta tulisi mahdollisuuksien mukaan muokata vähemmän tuomitsevaan suuntaan sekä sitouttaa oppilaita entistä paremmin koulun päihteiden ehkäisyyn tähtäävään toimintakulttuuriin.

Merkittävin päihdeopetusta muokkaava syy löytyy opettajien ulkopuolelta tulevista paineista. Lopulta tärkeimmäksi kysymykseksi jää se, miten merkittävä rooli koululle halutaan antaa ehkäisevän päihdetyön kentällä. Jotta tähän kysymykseen on mahdollista vastata, tulisi ensimmäisenä määrittää se, kuinka paljon päihdeopetukseen ollaan valmiita panostamaan ajallisesti. Sekä opettajat että oppilaat kertoivat haastatteluissa ajan riittämättömyydestä, joka johti molempien mukaan usein tilanteeseen, jossa aihetta käsiteltiin vain pinnallisesti. Toisaalta kaksi kolmesta tutkimukseen haastatellusta opettajasta ei pitänyt päihdeopetusta erityisen tärkeänä terveystiedon sisältöalueena, eivätkä he siksi olleet valmiita varaamaan siihen nykyistä enemmän aikaa.

Viime kädessä kyseessä on yksittäisen opettajan tekemä arvovalinta siitä, miten paljon hän on valmis käyttämään rajallisia resursseja päihdeiden käsitteilylle terveystiedon opetuksessa muiden sisältöjen kustannuksella. Yksi ratkaisu ajan riittämättömyyteen voisi olla päihdeopetuksen integrointi myös muihin oppiaineisiin terveystiedon ja biologian lisäksi. Tällöin mahdollistuisi ilmiön käsitteleminen laajemmin ja erilaisista näkökulmista. Nykyisin koulun tärkein tehtävä ehkäisevässä päihdetyössä on koko koulua koskevan toimintakulttuurin luominen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a, 26). Päihdeiden käytön ehkäisyä ja siihen puuttumista koskevat toimintatavat ovat kirjattuina koulun oppilashuoltosuunnitelmaan (Opetushallitus 2014, 83). Seuraava kehitysaskel voisi olla yhteisten, oppiainerajat ylittävien koulukohtaisten sisältöjen ja ehkä myös menetelmien määrittäminen, jolloin eri aineiden opettajien välinen yhteistyö ehkäisevän päihdetyön osalta selkeytyisi.

Ajan käyttöä koskevat valinnat ohjaavat, millä tavoin päihdeopetus asemoidaan ehkäisevässä päihdetyössä. On todettava, että ehkäisevä päihdetyö noudattaa samaa logiikkaa kuin yhteiskunnalliset toimet, eli mahdollisimman pienellä panostuksella pyritään tuottamaan mahdollisimman paljon tuloksia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a). Rajoitusten ja kieltojen jälkeen kustannustehokkaimmaksi tavaksi koetaan valistus, jolla tässä yhteydessä viitataan niihin päihdeopetuksen menetelmiin, joissa tietoa antamalla pyritään sellaisten valistuneiden ja itsenäisten ihmisten kasvattamiseen, jotka omaa järkeään käyttäen kykenevät tekemään oikeita päätöksiä (Soikkeli 2002, 29–30).

Valistus pohjautuu ennen kaikkea moderniin eetokseen. Sen ytimessä on valistusfilosofiset ja etenkin Kantin ajatukset siitä, että yksilö käyttämällä omaa järkeään kykenee nousemaan henkisen alaikäisyyden tilasta (Kant 1995, 77). Myöhäismoderniteetissä tämä tavoite on mahdoton, sillä vaikka tieto on periaatteessa kaikkien saatavilla, ovat pitkälle kehittyneet asiantuntijajärjestelmät erikoistuessaan aina vain pienempiin ja pienempiin osa-alueisiin muodostuneet niin monimutkaisiksi, että yksilöllä on mahdollisuus omaksua vain murto-osa niihin sisältyvästä tiedosta. Kun yksilöt eivät itse kykene perehtymään kaikkeen tarpeelliseen tietoon, perustuu järjestelmien toimivuus luottamukseen. (Giddens

1991, 30–31.) Jos edellä esitetty ajatus siirretään koko yhteiskunnan viitekehyksestä päihdeopetuksen mikrokontekstiin, voidaan olennaisimpana kysymyksenä pitää sitä, ylläpitääkö ja vahvistaako päihdeopetus oppilaiden luottamusta asiantuntijoiden antamaan tietoon päihteistä vai ovatko sen vaikutukset päinvastaiset?

Opettajat ja oppilaat tunnistivat sen, että päihdeopetuksessa annettava informaatio ei ollut aina totuudenmukaista tai tarjonnut kokonaisvaltaista kuvaa päihteistä. Tämä osoittaa, että liian yksipuolisen kuvan antaminen päihteistä voi pahimmillaan johtaa tilanteeseen, jossa yksilö alkaa suhtautua skeptisesti asiantuntijoiden tarjoamaan tietoon päihteistä. Opettajien tulee ennen kaikkea pyrkiä luomaan luottamuksellinen suhde opettamiinsa oppilaisiin, jolloin myös vaikeista kysymyksistä keskusteleminen on mahdollista.

Päihteiden käytön yhteiskunnassa ei voi katsoa johtuvan siitä, ettei yksilöllä ole riittävästi tietoa päihteiden vaaroista. Esimerkiksi lisääntyneessä viihdekäytössä ihmiset ovat tarkoin tietoisia käyttöön liittyvistä riskeistä ja pyrkivät myös hallitsemaan niitä mahdollisimman hyvin (Salasuo 2004; Reith 2005). Siksi tulevaisuuden aikuisten hyvinvointia ja päihteettömyyttä ei taata pelkästään valistamalla päihteiden haittavaikutuksista. Kuitenkin päihteiden haittavaikutusten ymmärtäminen on tärkeä pohja, jonka päälle myöhempi ymmärrys ilmiön monipuolisuudesta rakentuu, ja peruskoulun tehtäväksi nykyisillä resursseilla jää ainoastaan rakentaa tuo pohja.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet

8.2.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa arviointi keskittyy tutkimuksen luotettavuuteen (Eskola & Suoranta 2008, 2010). Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän tai mittarin kykyä mitata kohdettaan tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2004). Tutkimusmenetelmä toimi tutkimuskysymysten näkökulmasta hyvin. Erityisesti selvittäessä sitä, mistä nuoret saavat tietoa päihteistä ja millaista tuo tieto on luonteeltaan, oli valittu menetelmä toimiva ratkaisu. Haastattelujen ja ryhmäkeskustelujen hyödyntäminen mahdollisti myös tutkimuskysymysten ulkopuolisten kiinnostavien löydösten tekemisen, kun jäykän standardisoinnin puuttuessa tutkittavat kykenivät tuomaan esille ajatteluaan huomattavan vapaasti. Vaikka haastatteluissa esille tulleet löydökset eivät liittyneet tutkimuskysymyksiin suoraan, ne syvensivät ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä ja siten auttoivat vastaamaan tutkimuksen pääasialliseen tehtävään.

Menetelmien validiutta suuremmat ongelmat tutkimuksen kannalta olivat tutkimuskysymysten asettelussa. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen luomisessa hyödynnetyssä lähdekirjallisuudessa korostettiin paikallisten tarpeiden tunnistamisen merkitystä päihdeopetuksen toimivuudelle. Haastatteluissa kuitenkin ilmeni, että opettajat antoivat paikallisille erityispiirteille hyvin vähän painoarvoa suunnitellessaan ja toteuttaessaan päihdeopetusta. Toinen ongelma liittyi ajatukseen myöhäismodernin identiteetin, median ja päihteiden käyttökulttuurien väliseen yhteyteen, joka olisi edellyttänyt päihdeopetusta antavalta opettajalta nuorisokulttuurien tuntemusta. Vaikka tämä yhteys on tutkimuksissa (Soikkeli 2002; Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002; Seppälä 2003; Seppälä & Mikkola 2004; Reith 2005) osoitettu, niin se koskee ennen kaikkea nuoria aikuisia eikä ainakaan tutkimuksen perusteella näy peruskouluikäisten oppilaiden suhtautumisessa päihteisiin.

Laadullisessa tutkimuksessa, jolloin tutkija on usein suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa, on tärkeää käsitellä tutkijan omaa objektiivisuutta. Äärimmäinen objektiivisuuden tavoittelu tarkoittaa sitä, että tutkija pysyttelee mahdollisimman kaukana tutkittavista ja tarkastelee heitä ulkopuolisena (Eskola & Suoranta 2008, 17). Täydellisen objektiivisuuden vaatimusta voidaan pitää mahdottomana. Tutkija ei voi koskaan toimia vapaana arvoista, sillä ne muoovavat hänen ymmärrystään tutkimuskohteesta (Hirsjärvi 2004 ym). Objektiivisuutta ei tule ymmärtää tutkijan subjektiivisuuden poistamisena vaan sen tunnistamisena (Eskola & Suoranta 2008, 17).

Yleisellä tasolla tutkimuksessa onnistuttiin objektiivisuuden osalta hyvin. Kyetäkseni mahdollisimman onnistuneeseen objektiivisuuteen, minun täytyi ensin reflektoida ja itsetutkiskelulla tulla tietoisiksi omista arvoistani ja ajatuksistani päihteistä. Vasta tunnistettuani omat ennako-oletukseni, arvoni ja mielipiteeni saatoin tietoisesti työskennellä pitääkseni ne erillään tutkimuksesta.

Erityistä tarkkaavaisuutta vaadittiin etenkin teoreettisen viitekehyksen laatimisen ja tutkimushaastattelun toteutuksen aikana. Haastatteluissa käytettyjen kysymysten asettelua ja luonnetta pääosin ohjasi hyödynnetty lähdekirjallisuus, ja itse haastattelutilanteessa tavoittelin mahdollisimman neutraalia esiintymistä ja vuorovaikutusta. Muutamassa kohdassa saatoin myötäillä haastateltavan mielipiteitä ei siksi, että ne olisivat vastanneet omiani, vaan ainoastaan rohkaistakseni häntä kertomaan aiheesta syvällisemmin. Tutkimus on lopputulokseltaan juuri teorian ja tutkimusaineiston synteesi, jossa omat henkilökohtaiset vaikuttimeni on pystytty rajaamaan ulkopuolella.

Tutkimuksen reliaabelius on vähäinen. Tutkimuksen kohdalla pyrkimystä yhteen oikeaan totuuteen ei voida pitää tavoiteltavana. Tätä tukee lähtöoletus siitä, että todellisuudesta on aina monta versiota, jotka vaihtelevat yksilöiden ja tilanteiden välillä (Denzin & Lincoln 1994, 2-3). Näkemykset ovat aina subjektiivisia, mikä ilmeni tutkimuksen aineistossa siten, että samalla alueella asuvien henkilöiden näkemykset saattoivat vaihdella hyvin paljon. Mitään yhtenäistä näkemystä alueellisista päihdetilanteista ei tutkimuksen näkökulmasta edes ole

löydettävissä, sillä ne riippuvat aina yksilöstä ja siitä, miten hän jäsentää kokeensa ja millaisia asioita juuri hän lähiympäristössään havaitsee.

Tutkittaessa arkoja aiheita kuten nuorten päihteiden käyttöä tulee ottaa huomioon se, etteivät haastatellut aina välittämättä puhu totta vaan saattavat enemmän pyrkiä antamaan sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Mahdollisuutta osallistua arkaluontoisten aiheiden, kuten päihteiden käyttöä selvittäviin tutkimuksiin anonyymisti, on pidetty tutkimuksien luotettavuuden näkökulmasta olennaisena (Vehkalahti ym. 2010, 16–17). Tutkimuksessa nuorille luvattiin täydellinen anonymiteetti, jonka avulla pyrittiin lisäämään näkemysten rehellisyyttä ja samalla niiden luotettavuutta. Voidaan kuitenkin pitää todennäköisenä, etteivät tutkittavat aiheen arkuudesta ja mahdollisista seurauksien pelosta johtuen käsitelleet aihetta täysin avoimesti.

Ajallinen reliaabelius viittaa siihen, miten ajallisesti pysyviksi tutkimuksen tuloksia arvioidaan (Kirk & Miller 1986, 41). Yksilön kokemukset ovat aina sidottu siihen aikaan, missä ne syntyvät, eikä niitä voidaan ajatella siitä irrallisina. Myös päihteiden käyttö on jatkuvan muutoksen alaisena, ja ilmiönä se on altis nopeille muutoksille. Koska sosiaalinen todellisuus ei ole stabiili vaan jatkuvassa muutostilassa, ei sitä koskevissa tutkimuksissa saatuja tuloksia voida koskaan pitää ajattomina (Eskola & Suoranta 2008, 16). Koko tutkimuksen tarkoitus on ennen kaikkea olla ajankuvallinen eli tarkastella niitä tekijöitä, jotka ovat ominaisia juuri tälle ajalle sekä sitä, miten ne vaikuttavat päihdeopetukseen. Tästä syystä tutkimustulosten korkeaa ajallista reliaabelisuutta ei voida pitää tarkoituksenmukaisena.

Laadullisen tutkimukselle ominaisten piirteiden kuten otannan pienen koon ja tutkittavien näkemysten subjektiivisuuden vuoksi tutkimustulosten yleistettävyyks on vähäinen (Patton 2002, 14). Kuitenkin asuinpaikan koon ja miten paljon nuoret kohtaavat päihteitä lähiympäristössään välinen yhteys noudattaa todennäköisesti maanlaajuisesti tutkimuksessa havaittua linjaa. Se, miten paljon päihteet näkyvät ympäristössä, selittyy enemmän käytön julkisuudella kuin yleisyydellä. Huumeiden käyttö kaikissa isoimmista kaupungeista on noussut

lähes pääkaupunkiseudun tasolle (Metso ym. 2012, 21). Silti tutkimuksessa havaittiin, että pääkaupunkiseudulla ne näkyivät nuorten elämässä huomattavasti enemmän kuin kahdella muulla paikkakunnalla, joista toinen oli yli sadantuhannen asukkaan kaupunki. Tämän pohjalta voidaan esittää, että suurkaupungin kasvottomuus verrattuna vähäväkisempien paikkakuntien tiukempaa sosiaaliinseen kontrolliin, ajaa huumeiden käyttöä enemmän julkisiin tiloihin.

Toinen todennäköisesti yleistettävissä oleva löydös on se, että opettajat huomioivat päihdeopetuksessaan enemmän oppilasryhmää kuin paikallista päihdetilannetta. Yksikään opettajista ei asettanut paikallisia tarpeita opetuksessa etusijalle, ja yksi kolmesta tutkimukseen haastateltavista opettajasta ei ollut aiemmin ajatellut alueen asettavan erityisiä tarpeita päihdeopetukselle. Kolmas yleistettävissä oleva löydös on se, että oppilaat saavat koulun lisäksi eniten tietoa päihteistä internetistä. Kuitenkin tutkimustulokset siitä, millaista sisältöä nuoret internetissä kohtaavat, ei ole yleistettävissä, sillä se edellyttäisi laajempaa otantaa.

Tutkimuksen suurin rajoite oli menetelmien yksipuolisuus. Usean menetelmän käyttö on hyödyllistä etenkin siksi, että sillä on mahdollista saada laajempi näkökulma tutkittavaan ilmiöön, ja se parantaa tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2000, 38). Näin olisi ollut myös tämän tutkimuksen kohdalla. Haastattelujen lisäksi opettajien antamia oppitunteja olisi ollut perusteltua observoida, koska silloin näkemyksiä siitä, millaista päihdeopetus on ja millaisia menetelmiä sen oppitunneilla hyödynnetään, olisi ollut mahdollista verrata tutkijan havaintoihin. Tämä vertailu olisi antanut tuloksille päihdeopetuksen ainekeskeisyydestä vahvemman pohjan. Toinen rajoite oli haastattelujen kertaluontoisuus. Jos tutkittavia, etenkin oppilaita olisi haastateltu vähintään toistamiseen, olisi haastatteluissa voitu päästä entistä syvemmälle ja tuottaa lisätietoa tulosten pohdinnan tueksi.

Tutkimuksen vahvuutena on se, että se toteutettiin hyvin erikokoisissa oppilaitoksissa, mikä oli paikallisten tarpeiden vertailussa syntyneiden tulosten yleistettävyyttä lisäävää. Tutkimuksen toisena vahvuutena oli etenkin, että se selvitti nuorten näkemyksiä oman vertaisryhmänsä päihteiden käytöstä sekä toi

esille heidän mielipiteitään päihdeopetuksen toimivuudesta. Laadullinen tutkimusote mahdollisti hyvin myös nuorten internetissä kohtaaman sisällön tarkastelun, jota peruskouluikäisten oppilaiden osalta on tutkittu Suomessa vain vähän. Tutkimuksessa ilmeni, että opettajien on hyvin vaikea tuntea sitä todellisuutta, jossa nuoret elävät sekä sitä, millaisia riskejä päihteisiin liittyen he kohtaavat. Siksi tutkimuksen merkittävin vahvuus ei ole opettajien ja oppilaiden näkemysten selvittäminen vaan se, että näitä näkemyksiä tarkasteltiin rinnakkain. Tällä tavoin tuotettu tutkimustieto on pieni pala sen sillan rakennuksessa, joka kaventaa oppilaiden ja opettajien maailmojen välillä olevaa kuilua.

8.2.2 Jatkotutkimushaasteet

Pääasiallisesti tutkimus tuotti enemmän kiinnostavia kysymyksiä, kuin mihin se kykeni vastaamaan, ja sitä voidaan enemminkin pitää pohjatyönä, jonka avulla tulevaisuudessa voidaan kohdistaa tutkimusongelmat entistä tarkemmin. Laadullisia jatkotutkimuksia tarvitaan etenkin sen suhteen, miten päihteitä jo kokeilleet tai niitä käyttävät nuoret kokevat päihdeopetuksen. Erityisen tärkeää olisi saada tietoa siitä, kokevatko he päihdeopetuksen leimaavana ja millä tavoin se vaikuttaa heidän minäkuvaansa. Laadullista tutkimusotetta hyödyntäen olisi olennaista selvittää myös sitä, millä tavoin nuoriskulttuurit vaikuttavat peruskouluikäisten oppilaiden suhtautumiseen päihteisiin sekä minkälaiset nuoriskulttuurit nykyisin lisäävät riskiä nuorten päihteiden käytölle.

Määrälliset jatkotutkimukset tulisi kohdistaa päihdeopetuksessa käytettyihin menetelmiin, jotta olisi mahdollisuus saada entistä tarkempi kuva siitä, kuinka ainekeskeistä opetus Suomessa on. Myös päihdeopetukseen käytettyjä tuntimääriä olisi syytä kartoittaa määrällisesti, jotta olisi mahdollista tarkastella, miten hyvin Sosiaali- ja terveysministeriön Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman (2015) tavoitteena oleva ehkäisevän päihdetyön yhdenmukaistaminen toteutuu päihdeopetuksen osalta.

Internetin vaikutus päihdeopetukseen tunnetaan edelleen valitettavan heikosti. Esimerkiksi tutkimustieto, millä tavoin internetiä voidaan hyödyntää opetuksen tukena, on vähäistä, ja siksi siihen sisältyviä mahdollisuuksia tunnetaan huonosti (Soikkeli 2015, 21). Tämä tulee esille myös opettajien vastauksissa, sillä he tunsivat huonosti nuorten internetissä käyttämät alustat eivätkä erityisesti hyödyntäneet sitä opetuksessaan. Internetin mukanaan tuomien mahdollisuuksien ja haasteiden kartoittamisen lisäksi jatkotutkimusta tarvitaan myös sen osalta, miten paljon nuoret kohtaavat etenkin nuuskan myyntiä internetissä ja kuinka paljon myyntiä tapahtuu alaikäisille.

Tällä hetkellä päihteiden käyttö nuorten keskuudessa on vähentänyt, ja esimerkiksi muutos nuorten tupakoinnissa valaa uskoa pitkäjänteisen ehkäisevän päihdetyön tuloksellisuudesta. Tämä ei kuitenkaan saa johtaa liialliseen luottamukseen siitä, että kehitys jatkuu automaattisesti samaan suuntaan. Aiemmat kokemukset ovat osoittaneet, että muutokset päihteiden käytössä saattavat tapahtua hyvin nopeasti ja ennakoimattomasti seuraten kulttuurisia muutoksia, jotka tapahtuvat aivan yhteiskunnan reunoilla, jolloin niiden riittävän aikainen tunnistaminen on vaikeaa.

Tästä syystä on ehdottoman olennaista suorittaa jatkotutkimuksia sen selvittämiseksi, millä tavoin koulujen päihdeopetuksesta ja ehkäisevästä päihdetyöstä yleisellä tasolla voidaan tehdä mahdollisimman vaikuttavaa. Tulevaisuudessa päihteiden käyttöä ei tulla vähentämään ainekeskeisellä päihdeopetuksella, vaan se edellyttää koko yhteiskunnan arvojen muutosta. Peruskoulujen tulee päihdeopetuksen kohdalla siirtyä kuten muissakin sisältöalueissa enemmän kohti ilmiöpohjaista oppimista, jolloin opetus ei ole käyttäjiä leimaavaa ja tarjoaa oppilaille paremmat mahdollisuudet tarkastella päihteiden ongelmallisuutta useammasta näkökulmasta. Tätä ajatusta tukevat tutkimuksen tulokset, joiden mukaan nuoret kokivat saavansa päihdeopetuksesta vain vähän uutta tietoa ja toivoivat aiheen syvällisempää käsittelyä. Tutkimusta ja sen pohjalta tehtyjä sovelluksia ilmiöpohjaiseen päihdeopetukseen, tulee alkaa kehittää nyt, kun tilanne nuorten päihteiden käytön osalta on suotuisa.

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa yksilön identiteetit ovat jatkuvan työstön kohteena, ja koulun tehtävänä onkin tarjota työkaluja, joiden avulla tuo rakennusprosessi suuntautuu terveellistä elämää kohden. Tähän ei toimi leimaava tai pelkkään informaatioon pohjautuva opetus, ja tulevaisuuden päihdeopetuksen tulisi rakentua ei aine- vaan arvokeskeisyyden varaan. Kun tietoa on nuorilla jo tarpeeksi, jää ratkaistavaksi se, millä tavoin tuo tieto siirretään ohjaamaan käytäntöä.

LÄHTEET

- Bauman, Y. 1992. *Intimitation of postmodern*. London, New York: Routledge.
- Bauman, Y. 1996. *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Y. 2002. *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1992. *Risk society. Towards a new modernity*. London: SAGE.
- Beck, U. 1995. *Politiikan uudelleen keksiminen. Kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa*. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash (toim.) *Nykyajan jäljillä*. Vastapaino: Tampere. 11–83.
- Bruun, K. & Christie, N. 1986. *Hyvä vihollinen: huumausainepolitiikka Pohjoisessa*. Espoo: Weilin + Göös.
- Byman R., Korhonen T., Sintonen, S., Vesterinen, O. & Kynäslahti H. 2017. *Nuorten käsitykset digitalisaation tärkeydestä*. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu: 129. Valtionnuorisoneuvoston julkaisu, verkkojulkaisu: 58. 149–161 [www-lähde]. < https://tietoanurista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf > (Luettu 7.6. 2018).
- Coomberg, R. & South, N. 2004. *Drugs, cultures and controls in comparative perspective*. Teoksessa R. Croomberg & N. South (toim.) *Drug use and cultural contexts 'beyond the West': tradition, change and post-colonialism*. London: Free association books, 13–26.
- Dawson, M. 2010. *Bauman, Beck, Giddens and our understanding of politics in late modernity*. *Journal of Power* 3 (2), 189–207.
- Denzin, N. K. & Lincoln Y. S. 1994. *Introduction. Entering the field of qualitative research*. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: SAGE. 1–18.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fornäs, J. 1998. *Kulttuuriteoria*. Tampere: Vastapaino.
- France, A. 2007. *Understanding youth in late modernity*. Maidenhead: Open University Press.

- Furlong, A. & Cartmel F. 1997. Young people and Social Change. Individualization and risk in late modernity. Buckingham: Open University Press.
- Giddens, A. 1991. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Cambridge: Polity press.
- Giroux, H. 2000. Stealing Innocence: Corporate culture's war on children. New York: Palgrave.
- Hakkarainen, P. 2001. Käyttötrendit pohjoismaissa 1995-2000. Teoksessa K. Ullmanen (toim.) Suomi ja huumeet. Tietopaketti huumeista. 3. uudistettu painos. Rauma: Kirjapaino West Point.
- Hakkarainen, P. & Karjalainen, K. 2017. Pilvee, pilvee. Kannabiksen käyttötavat, käyttäjät ja poliittiset mielipiteet. Yhteiskuntapolitiikka 82 (1), 19–32.
- Hakkarainen, P. & Tammi, T. (13.2.2018). Huumeiden käytön rangaistavuudesta tulisi luopua [www-lähde]. < <https://blogi.thl.fi/huumeiden-kayton-rangaistavuudesta-tulisi-luopua/> > (Luettu 4.5.2018).
- Helenius, J. 2017. Alkoholinkäyttö lasten seurassa. Vanhemmille osoitettuja videoita asiantuntijablogeissa ja Facebook-keskustelussa. Yhteiskuntapolitiikka 82 (1), 55–65.
- Herkman, J. 2001. Audiovisuaalinen mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, J. 2007. Kriittinen mediakasvatus. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi S. & Hurme H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huoponen, K., Peltonen, H., Mustalampi, S. & Koskinen-Ollonqvist P. 1998. Ehkäisevää päihdetyötä tukevien ohjelmien käyttö koulussa. Opetushallitus, Stakes & Terveystieteiden tutkimuskeskus [www-lähde]. < https://www.oph.fi/download/48953_paihde.pdf > (Luettu 7.6.2018).
- Huumausainelaki. 2008. 30.5.2008/373.
- Härkönen, J., Savonen, J., Virtala E. & Mäkelä, P. 2017. Suomalaisten alkoholinkäyttötavat 1968-2016: Juomatapatutkimusten tuloksia. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti, 3:2017 [www-lähde]. < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134585/URN_ISBN_978-952-302-873-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 7.6.2018).
- Inkinen, S. 2005. Some relevant zeitgeist issues. Aspects of information society, postmodern media culture and generation mythology. Teoksessa P. Lallander & M. Salasuo (toim.) Drugs & youth cultures. Global and local expression. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research. 199–229.

- Jarvis, P. 2012. Teaching, learning and education in late modernity. Selected works of Peter Jarvis. New York: Routledge.
- Kant, I. 1995. Vastaus kysymykseen mitä on valistus. Teoksessa J. Koivisto, M, Mäki & T. Uusitupa (toim.) Mitä on valistus. Jyväskylä: Vastapaino, 76–85.
- Karjalainen, K., Savonen, J. & Hakkarainen, P. 2016. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992-2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti, 2:2016 [www-lähde]. < http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130530/URN_ISBN_978-952-302-632-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 4.5.2018).
- Karlsson, T., Montonen, M., Mäkelä, P. & Österberg, E. 2015. WHO:n kansanterveystavoitteet edellyttävät pitkäjänteistä työtä alkoholihaittojen vähentämiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 7:2015 [www-lähde]. < http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125822/TUTI2015_7_Alkoholi.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 7.6.2018).
- Kellner, D. 1998. Mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Kirk, J. & Miller, M. 1986. Reliability and validity in qualitative research. Beverly Hills (CA): SAGE.
- Kirsh, S. J. 2006. Children, adolescents and media violence: a critical look at the research. California: SAGE.
- Koskinen-Ollonqvist, P., Rouvinen-Wilenius, P. & Palojärvi, E. 2003. Elämyksellisyys nuorten päihdekasvatuksessa: paikallistoiminnan arviointikokonaisuuden, elämyksellisten päihdereittien ja draamojen arviointi. Helsinki: Trio-Offset.
- Krnel, S. & Mišič J. 2016. Näyttöön perustuvien hyvien käytäntöjen työkalupakki. Väestölle suunnattu tiedotus, päihde-ehkäisy kouluissa ja varhainen puuttuminen alkoholihaittojen vähentämiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [www-lähde]. < http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131825/RARHA_tyokalupakki_FIversio.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 29.5.2018).
- Kupiainen, R. & Suoranta, J. 2005. Kaikki mikä kimaltaa. Medialukutaito brändihoukutusten vastavoimana. Teoksessa T. Kiilakoski, T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.) Kenen kasvatusta. Tampere: Vastapaino, 39–66.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Larmela, L. 1969. Vanhat siat. *Ultra*, 2 (1), 2.

- Lintonen, T., Röntä, S., Kotovirta, E. & Konu, A. 2012. Huumeet Suomessa 2020: Ennakointitutkimus. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja, 101 [www-lähde]. < https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86720/Raportteja101_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 20.4.2018).
- Lee, R. 1993. Doing research on sensitive topics. London, Newbury Park (CA), New Delhi: SAGE.
- Lähteenmaa, J. 2005. Pictures of young people and youth culture in drugs and alcohol prevention projects. Teoksessa T. Hoikkala, P. Hakkarainen & S. Laine (toim.) Beyond Health Literacy. Youth cultures, Prevention and Policy. Helsinki: Finnish Youth Research Network & Finnish Youth Research Society, 253–274.
- Martsola, R. & Mäkelä-Rönholm, M. 2006. Lapsilta kielletty: Kuinka suojella lasta mediatraumalta. Helsinki: Kirjapaja.
- Maunu, M. 2012, Ryypäämällä ryhmäksi. Helsinki: EHYT.
- Metso, L., Winter, T. & Hakkarainen, P. 2012. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet – Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti, 17:2012 [www-lähde]. < <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80296/056141f2-7af0-469a-98fe-36ab805a3f68.pdf?sequence=1> > (Luettu 30.3.2018).
- Moberg, S. & Vehmas, S. 2009. Eryityiskasvatuksen perusteet ja käytännöt. Teoksessa S. Moberg, J. Hautamäki, J. Kivirauma, U. Lahtinen, H. Savoilainen, S. Vehmas (toim.) Eryityspedagogiikan perusteet. Jyväskylä: P-S Kustannus, 47–64.
- Moilanen, P. & Rähä, P. 2018. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 52–73.
- Mustalampi, S., Jahnukainen, M., Rantala, K. & Tammi, T. 2000. Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 3:2000. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Oy Edita Ab.
- Mäkisalo, O. 2008. Huumevalistus ja sen muunnelmat. Opettajien käsityksiä ehkäisevään huumetyöhön suuntautuneesta koulukasvatuksesta ja opetuksesta. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014:96 [www-lähde]. < https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf > (Luettu 24.3.2018).

- Patton, M. 2002. *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks (CA): SAGE.
- Piispa, M. 2015. Alkusanat. Teoksessa M. Soikkeli, M. Salasuo, A. Puuronen & M. Piispa (toim.) *Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää*. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja: 85, 5–6 [www-lähde]. < http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/se_toimii_sittenkin.pdf. > (Luettu 30.4.2018).
- P., Perälä, J. & Tammi, T. 2016. Huumeiden käyttäjiä on monenlaisia: kahdensadan helsinkiläisen huumeiden aktiivikäyttäjän elämäntilanne ja päihteiden käyttö. A-klinikkasäätiö. Tietopuu: tutkimussarja 1:1-10 [www-lähde]. < http://www.a-klinikka.fi/tiedostot/Tietopuu_Tutkimussarja_1_2016_is.pdf > (Luettu 1.5.2018).
- Puuronen, A. 2015. Tupakkavalistus 2000-luvulla. Teoksessa M. Soikkeli, M. Salasuo, A. Puuronen & M. Piispa (toim.) *Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää*. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja: 85, 31–35 [www-lähde]. < http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/se_toimii_sittenkin.pdf > (Luettu 10.4.2018).
- Puusniekka, A., Eskola, J., Itäpuisto, M., Launonen, M. & Rautsiala, T. 2004. Arka-aihe = arkapaikka. Teoksessa J. Eskola, A. Koski-Jännes, E. Lamminluoto, A. Saaranen, M. Saastamoinen & K. Valtanen (toim.) *Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita*. Kuopio: Kuopio University Press, 43–72.
- Päihdehuoltolaki. 1986. 17.1.1986/41.
- Päihdelinkki.fi. (12.6.2018.) Päihdelinkki.fi - Kattava verkkosivusto päihteistä ja riippuvuuksista [www-lähde]. < <https://www.paihdelinkki.fi/> > (Luettu 12.6.2018).
- Raitasalo, K., Huhtanen P. & Miekkala, M. 2016. Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2015. ESPAD-tutkimusten tulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 19:2015 [www-lähde]. < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129809/URN_ISBN_978-952-302-572-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 15.4.2018).
- Rantala, K., Salasuo, M. & Soikkeli, M. 2005. Experiences and Drama in Drug Education. From Indoctrination to Stimulation. Teoksessa T. Hoikkala, P. Hakkarainen & S. Laine (toim.) *Beyond Health Literacy. Youth cultures, Prevention and Policy*. Helsinki: Finnish Youth Research Network, Finnish Youth Research Society, 253–274.

- Reith, G. 2005. On the edge. Drugs and the consumption in late modernity. Teoksessa S. Lyng (toim.) Edgework. The Sociology of Risk-Taking. New York: Routledge, 160–171.
- Salasuo, M. 2004. Huumeet ajankuvana. Stakes, tutkimuksia: 149. Saarijärvi: Gummerus.
- Salasuo, M. 2006. Huumeiden viihdekäyttäjien terveyden lukutaito ja perinteinen huumevalistus törmäys kurssilla. Esimerkkinä ekstaasin käyttäjät. Teoksessa A. Puuronen (toim.) Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 48–59.
- Salasuo, M. 2015. Vaikuttamisen keinot. Teoksessa M. Soikkeli, M. Salasuo, A. Puuronen & M. Piispa (toim.) Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja: 85, 11–20 [www-lähde]. < http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/se_toimii_sittenkin.pdf > (Luettu 10.4.2018).
- Salasuo, M. & Rantala, K. 2002. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksesta Kaukonen, O & Hakkarainen, P (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 38–67.
- Salokoski, T. & Mustonen, A. 2007. Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin. Kat-saus tutkimuksiin, sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -säätelyn käytänteihin. Mediakasvatusseuran julkaisuja 2:2007, Mediakasvatusseura [www-lähde]. < <http://www.mediakasvatus.fi/publications/ISBN978-952-99964-2-1.pdf> > (Luettu 1.4.2018).
- Sarvanti, T. 1997. Huumepolitiikka ja oikeudenmukaisuus. Helsinki: Stakes
- Schreier, M. 2012. Qualitative Content Analysis in Practice. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE.
- Seppälä, P. 1999. Kielletyt aineet ja niiden merkitys teknokulttuurissa. Yhteiskuntapolitiikka 64 (4), 359–368.
- Seppälä, P. 2003 Havaintoja huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino.
- Seppälä, P. & Mikkola, T. 2004. Huumeet internetissä ja nuorisokulttuureissa. havaintoja huumeiden merkityksistä ja riskikäsitteistä käyttäjäpiireissä. Helsinki: Stakes.
- Soikkeli, M. 2002. Kuinka puhua huumeista. Helsinki: Stakes.
- Soikkeli, M. 2015. Päihdekasvatus, ehkäisevä päihdetyö ja koulu. Teoksessa M. Soikkeli, M. Salasuo, A. Puuronen & M. Piispa (toim.) Se toimii sittenkin.

- Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja: 85, 23–28 [www-lähde]. < http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/se_toimii_sittenkin.pdf. > (Luettu 10.4.2018).
- Soikkeli, M. & Salasuo, M. 2015. Johdanto. Teoksessa M. Soikkeli, M. Salasuo, A. Puuronen & M. Piispa (toim.) Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja: 85, 7-8 [www-lähde]. < http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/se_toimii_sittenkin.pdf. > (Luettu 30.5.2018).
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 1993. Nuorten päihteidenkäytön ehkäisyn tehostamistyöryhmän muistio: Osa 1. Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistio, 2:1993. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015a. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume-, ja rahapelihaittojen, sekä tupakoinnin vähentäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2015:19 [www-lähde]. < http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74726/STM_EPT-kansi_sisus_netti.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 7.6.2018).
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015b. Nuorten terveystapatutkimus 2015: Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistiota 2015:31 [www-lähde]. < http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126379/URN_ISBN_978-952-00-3592-1.pdf?sequence=1 > (Luettu 10.4.2018).
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (7.6.2018). Alkoholilain kokonaisuudistus [www-lähde]. < <http://stm.fi/alkoholilain-kokonaisuudistus> > (Luettu 1.5.2018).
- Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes. 2002. Opas kouluterveyden huollolle, peruskouluille ja kunnille. Stakes, Oppaita 51 [www-lähde]. < http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104361/Oppaita51_2002.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 7.6. 2018)
- Stakes. 2006. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Työryhmämuistio 25.1.2006. Stakesin työpapereita, 3:2006 [www-lähde]. < <https://www.thl.fi/documents/605763/1449622/Ehkaisevanpaihdeydenlaatukriteerit.pdf/e78556f1-3844-45dd-933a-bfa63e65a2d1> > (Luettu 7.6.2018).
- Suoninen, E. & Virokannas, E. 2008. Juvenile and drugs: Fascination of contesting identities. Young: Nordic Journal of youth research 16 (1), 47–65.
- Suoranta, J. 2003. Kasvatus mediakulttuurissa. Tampere: Vastapaino.

- Suoranta, J. 2005. Radikaali kasvatusta: Kohti kasvatuksen poliittista sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus Kirja.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Päihdetilastollinen vuosikirja 2017. Alkoholi ja huumeet. Suomen virallinen tilasto [www-lähde]. < <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135657/P%c3%a4ihdetilastollinen%20vuosikirja%202017%20verkkoversio%20p%c3%a4ivitetty%20kuolemat%203.1.2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y> > (Luettu 7.6.2018).
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (21.5. 2018). Kouluterveyskyselyn tulokset 2017 [www-lähde]. < <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia> > (Luettu 1.6.2018).
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Varjonen, V. 2015. Huumeetilanne Suomessa 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 1:2015 [www-lähde]. < http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20%281%29.pdf > (Luettu 7.6. 2018).
- Vehkalahti, K., Rutanen, N., Lagström H. & Pösö T. 2010. Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen, K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimus etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 10–24.
- Warsell, L. 2013. Koululaisen turvaverkko. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [www-lähde]. < https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104431/URN_ISBN_978-952-245-841-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y > (Luettu 10.4. 2018).
- Ziehe T. Uusi nuorisotutkimus - epätavanomaisen oppimisen puolustus. Suomennos: Aittola R. Tampere: Vastapaino, 1991.

LIITTEET

Liite1. Opettajien teemahaastattelun haastattelurunko

1. Taustoitus

Alateema: Opettajan kokemukset päihdeopetuksesta

- Millaisia kokemuksia sinulla on päihdeopetuksesta?
- Miten koet sen antamisen
- Miten arvioisit kouluissa annetun päihdeopetuksen tehokkuutta?
- Millaiset tekijät mielestäsi vaikuttavan opetuksen tehokkuuteen?
- Onko päihdeopetus mielestäsi muuttunut viimeisen vuosikymmenen aikana?
- Olisiko muutokseen tarvetta?/ Mistä ajattelet muutoksen johtuvan?
- Saavatko opettajat mielestäsi tarpeeksi koulutusta ja ohjausta siihen, miten toteuttaa päihdeopetusta?

Alateema: Päihdeopetuksessa hyödynnetyt menetelmät ja materiaalit:

- Miten kuvailisit omaa päihdeopetustasi?
- Millaisia opetusmateriaaleja käytät omassa päihdeopetuksessasi?
- Onko opetusmateriaalien tieto mielestäsi ajan tasalla?
- Millaisia opetusmenetelmiä hyödynnät päihdeopetuksessa?
- Koetko jonkin opetusmenetelmän erityisen toimivaksi?

2. Päihdeopetuksen alueelliset tarpeet

- Näkyvätkö huumeet paikkakunnalla?
 - Entä päihteen yleisesti?
- Onko koulussa ollut tarvetta käsitellä huumeita?
- Onko erityisiä tarpeita tai lähestymistapoja?
- Millaisen päihdekasvatuksen koet erityisen tarpeelliseksi juuri paikkakunnalla?
- Oletko kokenut opettajana tarvetta muuttaa päihdeopetuksen menetelmiä tai sisältöjä?
- Vastaako oma päihdeopetuksesi alueellisiin tarpeisiin?
 - Tulisiko päihdeopetus kohdistaa erityisesti alueellisiin tarpeisiin
 - Kuinka hyvin päihdeopetuksessa hyödynnetyt opetusmateriaalit vastaavat alueellisia tarpeita

3. Oppilaan tuntemus

alateema: oppilaiden suhtautuminen päihteisiin

- Millaiseksi arvioit oppilaiden suhtautumisen koskien huumeita?
 - Millä tavoin suhtautumista on mahdollista selvittää?
- Millaisten asioiden koet vaikuttavan nuorten suhtautumiseen?
- Koetko päihdeopetuksen vaikuttavan oppilaiden suhtautumiseen?
- Huomioitko oppilaiden suhtautumisen ja asenteen omassa päihdeopetuksessa

Alateema: Päihteet ja nuorisokulttuurit

- Onko nuorisokulttuureilla mielestäsi vaikutusta nuorten suhtautumiseen koskien huumeita?
- Tulisiko opettajan olla tietoinen nuorisokulttuureista?

Alateema: Päihteet ja media

- Miten hyvin arvioit tuntemasi nuorten käyttämät mediat?
- Näkyvätkö huumeet nuorten käyttämissä medioissa?
- Koetko medialla olevan vaikutusta oppilaiden suhtautumiseen koskien huumeita?
- Asettaako internet haasteita päihdeopetukselle?
- Millaista informaatiota päihteistä uskot nuorten käyttämissä medioissa annettavan?
- Onko virallinen tieto huumeista ristiriidassa muista medioista tulevan informaation kanssa?
 - Jos on, tulisiko tämä huomioida päihdeopetuksessa
- Tulisiko mediasta saatavaa informaatiota käsitellä päihdeopetuksessa?

Liite2. Oppilaiden ryhmäkeskustelujen kysymysrunko

1. Alustus ja oman alueen tarpeet päihdeopetukselle

- Miten määrittelette huumeet.
- Millainen on huumeiden käyttäjä
- Keskustelkaa ryhmässä otsikosta lähialueen nuoret ja huumeet. Millaisia ajatuksia teille otsikosta tulee?
- Näkyvätkö päihteet paikkakunnallanne?
 - Millä tavalla?
- Onko huumeiden käyttö lisääntynyt tai vähentynyt?
- Ajatteletko, että huumeiden yleisyydessä on alueellisia eroja
 - mistä erot johtuvat?

2. Tietolähteet koskien päihteitä

- Mistä saat tietoa päihteistä?
- Miten huumeet näkyvät käyttämässäsi medioissa?
 - Kysymyksellä tarkoitetaan mediaa laajassa merkityksessä kuten sosiaalinen media, internet, televisio musiikki jne. Tutkija alustaa kysymyksen huolellisesti.
 - Millaisia arvoja ja mielipiteitä ajattelette lähialueenne nuorilla olevan huumeita kohtaan? Miten mediat vaikuttavat näihin arvoihin?
- Onko virallinen tieto ja muista lähteistä saatava tieto huumeista ristiriidassa keskenään?
 - Jos on, niin mistä ajattelet sen johtuvan?
- Onko saatavilla oleva tieto huumeista lisääntynyt?
- Millaisten asioiden koet vaikuttavan nuorten suhtautumiseen koskien päihteitä?
- Onko mediallyllä vaikutusta siihen, miten nuoret ajattelet päihteistä?
- Onko media vaikuttanut omaan suhtautumiseesi päihteitä kohtaan?

3. Oman koulun päihdeopetus:

- Millä tavoin päihteitä käsitellään koulussanne?
- Vastaako koulussa annettu tieto päihteistä lähiympäristösi tarpeisiin?
- Millaista päihdeopetuksessa olisi koulussanne eniten hyötyä?
- Mitkä asiat vaikuttavat (mahdolliseen) huumeitilanteen muutokseen lähiympäristössä?
- mikä on virallisen päihdeopetuksen vaikutus siihen?
- Koetko, että opettajasi tuntee hyvin lähiympäristösi haasteet koskien mahdollista päihteiden käyttöä?
- Miten ajattelet päihteiden käytön muuttuvan tulevaisuudessa omalla paikkakunnallasi?

- Jos koulunpähdeopetus on ristiriidassa muiden lähteiden kanssa, millaisia ajatuksia se herättää?

Liite3. Tiedustelu halukkuudesta osallistua tutkimukseen

Hei!

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa luokanopettajaksi ja teen tällä hetkellä opin-
näytetyötäni. Graduni otsikkona on Päihdeopetus myöhäismoderniteetissa:
Opettajan ennakkokäsitykset ja oppilaantuntemus päihdeopetuksen avaimina.
Oppinnäytetyötäni ohjaa Kaili Kepler-Uotinen.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sitä, kuinka hyvin päihdekasvatusta an-
tavien terveystiedon opettajien ja heidän oppilaidensa näkemykset oman alueen
tarpeista koskien päihdeopetusta kohtaavat. Opettajien antamaa päihdeopetusta
on tutkittu Suomessa vähän, vaikka esimerkiksi kouluterveyskyselyjen osoit-
tama oppilaiden huumekekokeilujen lisääntyminen kasvattaa tarvetta toimivalle ja
tehokkaalle päihdeopetukselle.

Tutkimuksen aineisto kerätään kolmesta, mahdollisimman erikokoisesta kou-
lusta kahdeksannen ja yhdeksännen vuosiluokan oppilailta sekä heille päihde-
kasvatusta antavalta opettajalta. Tarkoituksena on pitää oppilaille yksi oppitunti,
joka koostuisi pienryhmäkeskusteluista ja koko luokan kanssa yhteisesti käytä-
västä keskustelusta, jotka koskevat oppilain käsityksiä päihteistä ja sitä, miten
ne mahdollisesti näkyvät heidän elämässään ja ympäristössään. Tunnin aikana
käydyt keskustelut nauhoitetaan. Aineiston laadun kannalta olisi hyödyllisem-
pää, jos opettaja ei ole oppilaiden kanssa käytävien keskustelujen aikana luokka-
tilassa, jolloin hänen läsnäolonsa saattaa vaikuttaa oppilaiden vastauksiin. Ai-
neiston toinen osuus koostuu terveystiedonopettajan haastattelusta.

Haluaisin kohteliaasti tiedustella, olisiko teidän koulullanne kiinnostusta tai
mahdollisuutta osallistua tutkimukseen. Aineiston keruu oppilailta veisi yhden
oppitunnin verran. Jos kiinnostusta löytyy, voin olla suoraan yhteydessä kou-
lunne terveystiedonopettajaan.

Ystävällisin terveisin

Pyry Jaala

0415475352

Liite 4. Tutkimuslupahakemus opettajille ja rehtoreille

Kunnan nimi

koulu

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa luokanopettajakoulutuksessa. Haen tutkimuslupaa opintoihini kuuluvan pro gradu -opinnäytetyön tekemiseksi.

Tutkin sitä, kuinka hyvin oppilaiden ja heidän opettajiensa käsitykset päihdeopetuksen alueellista tarpeista kohtaavat sekä millaisista lähteistä käsin oppilaat rakentavat käsityksiään päihhteistä. Tarkoituksena on tuottaa tietoa, jonka avulla päihdeopetuksen tehokkuutta voitaisiin parantaa. Pyydänkin lupaa päästä keräämään aineistoa yhdeltä koulunne oppilasryhmältä. Tutkimuksen tarkoitus on valmistua keväällä 2018.

Tutkijana sitoudun noudattamaan voimassaolevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön (mm. salassapitosäännökset) liittyviä ohjeita. Tutkimukseen osallistuvien henkilöllisyydet pysyvät salassa koko tutkimuksen ajan ja sen jälkeen, eikä koulunne nimeä tai sijaintikuntaa mainita tutkimuksessa lainkaan. Pyydän myös oppilaiden vanhemmilta luvat tutkimukseen osallistumisesta. Pro gradu -tutkielmani ohjaajana toimii opettajankoulutuslaitoksen lehtori Kaili Kepler-Uotinen.

Annan mielelläni lisätietoja, yhteystiedot alla.

__ / __ 2017

Rehtorin allekirjoitus

Pyry Jaala

pyry.p-p.jaala@student.jyu.fi

0415475252

Liite 5. Tutkimuslupahakemus oppilaiden vanhemmille.

Tutkimuspyyntö

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa luokanopettajakoulutuksessa. Olen tekemässä opinnäytetyötäni otsikolla ”Päihdeopetus myöhäismoderniteetissä”. Tutkimusta varten kerään aineistoa yläkoulujen oppilailta ja heille päihdeopetusta antavilta opettajilta. Tutkimuksen aineisto koostuu oppilaiden keskusteluista ja opettajien haastatteluista, jotka molemmat nauhoitetaan. Tutkimuksen tarkoitus on valmistua keväällä 2018.

Tutkin sitä, kuinka hyvin oppilaiden ja heidän opettajiensa käsitykset päihdeopetuksen alueellista tarpeista kohtaavat, sekä sitä millaisista lähteistä käsin oppilaat rakentavat käsityksiään päihdeistä. Tarkoituksena on tuottaa tietoa, jonka avulla päihdeopetuksen tehokkuutta voitaisiin parantaa. Toivon mahdollisuutta saada kerätä aineistoa oppilaanne koulusta ja pyydänkin lupaa lapsenne osallistumiselle tutkimukseen.

Tutkijana sitoudun noudattamaan voimassaolevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön (mm. salassapitosäännökset) liittyviä ohjeita. Tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Ohjaajani on Kaili Kepler-Uotinen. Jos mitään kysymyksiä herää, annan mielelläni tutkimuksesta lisätietoa. Yhteystietoni löytyvät alta. Tutkimuslupa pyydetään myös siihen osallistuvien koulujen rehtoreilta.

Pyry
Jaala,
luokanopettajaopiskelija
pyry.p-p.jaala@student.jyu.fi
041-5475352

Valitkaa alla olevista vaihtoehdoista teille sopivin ja merkitkää se X-merkillä.

Lapsen nimi: _____

_____ saa osallistua nauhoitettaviin keskusteluihin
_____ Emme halua lapsemme osallistuvan nauhoitettaviin keskusteluihin

Huoltajan allekirjoitus